

LUND UNIVERSITY

Jarlens residens

Gammal och ny arkeologi på Hultaby borg

Hansson, Martin

2000

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Hansson, M. (2000). *Jarlens residens: Gammal och ny arkeologi på Hultaby borg*. (Report Series; Vol. 73). Lund University.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

JARLENS RESIDENS

**GAMMAL OCH NY ARKEOLOGI PÅ
HULTABY BORG**

JARLENS RESIDENS

GAMMAL OCH NY ARKEOLOGI PÅ HULTABY BORG

Martin Hansson

**University of Lund
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY
REPORT SERIES No. 73
LUND 2000**

Tack till markägaren, familjen Estner, samt till Kristina Jansson och Lars Salminen för all hjälp i samband med 1999 års undersökning. Undersökningen samt bearbetningen och publiceringen av Hultaby-materialet har bekostats av ett anslag från Lennart J Hägglunds Stiftelse för Arkeologisk Forskning och Utbildning.

Omslag: Erenigle Sunessons sigill med båten som sköldemärke. RAp 1349 1/7, foto Kurt Eriksson, Riksarkivet.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriet M00 1467.

© Martin Hansson

ISBN 91-973734-5-1

ISSN 028-3440

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	7
MAKTENS LANDSKAP I NJUDUNG	8
HULTABY- EN BAKGRUND	12
UNDERSÖKNINGEN ÅREN 1934-36	17
1999 ÅRS UNDERSÖKNING	19
METODIK OCH KÄLLKRITISKA PROBLEM	20
HULTABY – EN RUNDTUR	22
Borgen	22
Borggården med den östra och västra längan	26
Förborgen	35
Husen - sammanfattning	37
FYNDMATERIALET	38
Fyndspridningen	43
FASINDELNING OCH DATERING	46
ANDRA BORGAR I SÖDRA SMÅLANDS INLAND	49
RUMSLIG STRUKTUR – SOCIAL STRUKTUR	54
BORG ELLER RESIDENS ?	57
REFERENSER	61
MUNTliga KÄLLOR	64
SAMMANSTÄLLNING AV FYNDEN FRÅN HULTABY	64

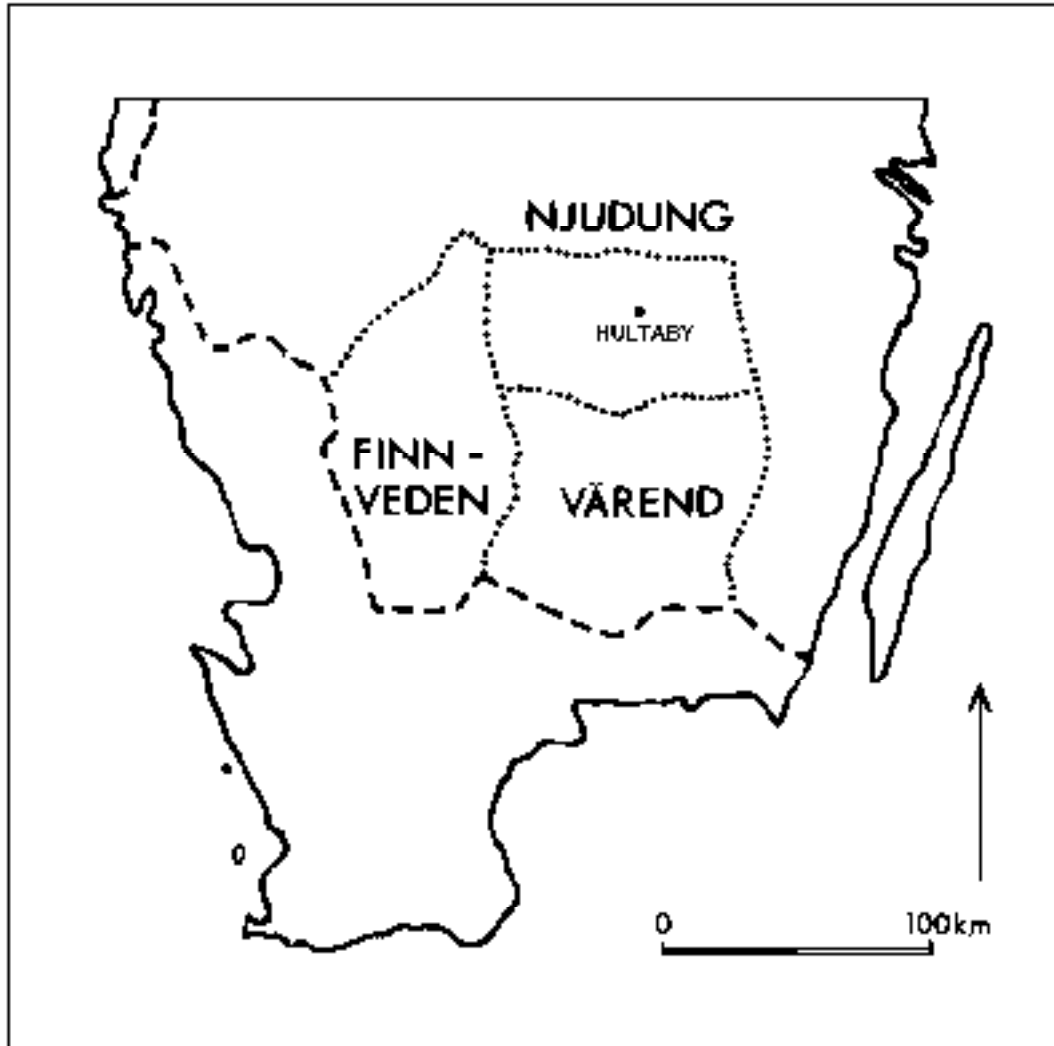

Fig. 1 Kartan visar Hultabys läge i Sydsverige, de tre landen Njudung, Finnveden och Varend som under medeltiden ingick i Tiohärads lagsaga, samt den medeltida riksgåränsen mellan Sverige och Danmark.

INLEDNING

Strax väster om Vetlanda i de centrala delarna av Njudung, ligger lämningarna efter något som vanligen betecknas som en medeltida borg. När man idag besöker platsen imponeras man av de många husgrunderna och den stora upp-murade borgplatån med sin höga ringmur. Hultaby borg eller Hultaboda ö (RAÄ 15, Näsby sn) ligger på en halvö i ett sund mellan Norrasjön och sjön Grumlan i Näsby socken. Nedanför borgen passerar Emån och förbinder de båda sjöarna. Emån är ett av de större vattendragen i Småland som under alla tider haft stor betydelse för människans existens i denna del av världen. Överhuvudtaget är de centrala delarna av Njudung av stort intresse för den som intresserar sig för den yngre järnålderns och den tidiga medeltidens historia. Här finns ett stort antal järnåldersgravfält, en stor mängd runstenar och ett flertal välbevarade romanska stenkyrkor från 1100-talet. Samtidigt är Njudung ur arkeologisk synvinkel ett relativt utforskat område. Detta är inte minst sant vad det gäller medeltidsarkeologi, trots att just Hultaby borg har varit föremål för en av de större borgundersökningarna som

genomförts i landet.

I ett lokalt sammanhang har Hultaby också varit en plats kring vilken en rad traditioner och myter om vikingahövdingar och jarlar vävts. Enligt dessa myter var Hultaby ända sedan 800-talet säte för mäktiga fylkeskungar, hövdingar och jarlar som härskade över ett stort småländskt rike med förgreningar ända till Orkney. Som ska visas nedan ligger det dock ingen sanning i detta. Trots det är Hultaby en mycket spännande plats.

Inom ramen för ett avhandlingsarbete rör-ande medeltida borgar och huvudgårdar i Småland (Hansson 1997a, 1999a), blev det aktuellt att studera Hultaby och det fynd- och dokumentationsmaterial som finns från de undersökningar som gjordes här på 1930-talet. Denna undersökning kom precis som många andra borgundersökningar från denna tid aldrig att sammanställas i sin helhet. Genomgången av dokumentationsmaterialet från 1930-talets undersökning väckte en del frågor, varför en mindre undersökning genomfördes på Hultaby sommaren 1999. Målsättningen med den var att

Fig. 2 Borgplatån på Hultaby som den möter besökaren idag. Foto M Hansson.

komplettera den tidigare undersökningen bland annat när det gällde frågan om dateringen av borgens tillkomst.

Under 1990-talet har intresset för medeltida borgar åter ökat i Sverige och det finns flera exempel på lyckade försök att återuppväcka och sammanställa gamla borgundersökningar och komplettera det äldre materialet med nya undersökningar (ex Mogren & Wienberg 1995, Lundqvist & Stibéus 1999). Avsikten med före-liggande studie är ett liknande försök, dock i betydligt mindre skala, med målsättning att sammanställa och presentera en bortglömd undersökning från 1930-talet, samt att försöka se huruvida det är möjligt att använda ett gammalt material på ett nytt sätt. Därmed kan detta sägas vara en studie i historisk arkeologi på två sätt, dels genom att det är en studie av en "historisk epok", medeltiden, dels genom att det är en studie av en arkeologisk undersökning som idag till stora delar blivit ett historiskt källmaterial. Materialet från Hultaby är idag nästan helt okänt, trots att det sannolikt är en av de större undersökningar i Sverige som berört en enskild frälsemans huvudgård. Det stora antalet byggnader och det tillvaratagna fyndmaterialet gör det möjligt att utifrån den materiella kulturen belysa frågor kring rumsliga strukturer och sociala förhållanden. Att materiell kultur kan ge viktiga bidrag till frågor kring social struktur har blivit allt tydligare under 1980- och 1990-talets arkeologiska debatt.

Denna skrift är upplagd på följande sätt. Först följer en beskrivning av hur centrala Njudung gestaltade sig under yngre järnålder och medeltid, följt av en genomgång av borgens topografiska läge och vad som är känt om den i skriftligt källmaterial. Därefter följer en redogörelse för 1930-talets undersökning och 1999 års undersökning, innan de olika delarna av borgen med hus och andra strukturer beskrivs. Sedan presenteras fyndmaterialet och spridningen av olika fyndkategorier följt av en genomgång av faser och dateringar. Materialet från Hultaby diskuteras sedan mot bakgrund av andra undersökta borgar från södra Småland. Slutligen görs ett försök att tolka anläggningens rumsliga struktur och funktion. Flera av de inledande kapitlen är deskriptiva och är avsedda att

fungera som en presentation av det arkeologiska källmaterialet från Hultaby. De kan närmast ses som en rapport över 1930-talets undersökning, medan de avslutande kapitlen är mer tolkande till sin karaktär.

MAKTENS LANDSKAP I NJUDUNG

Hultaby ligger i Östra härad i Njudung, ett av de land som under medeltiden ingick i Tiohäradslagsaga tillsammans med Varend och Finnveden. Genom spridningen av gravfält från yngre järnålder, framgår det tydligt att Njudung var ett av de många små land som under medeltiden kom att sammanföras under begreppet Småland. De vikingatida gravfälten, bestående huvudsakligen av runda övertorvade stensättningar och högar ligger tätt i de centrala delarna av Njudung. Tillsammans utgör dessa gravformer över 90% av alla gravar på gravfälten. Gravskicket i Njudung framstår sålunda som mycket homogent under yngre järnålder. I princip alla begravdes i en rund "övertäckt" grav, vilket enligt senare tiders arkeologiska terminologi antingen kom att kallas för högar eller övertorvade stensättningar (angående gravar i Småland se Hansson 1999b).

De centrala delarna av Njudung tillhör de mest intressanta när det gäller att studera hur ett lokalt herravälde utvecklades under vikingatid och medeltid. Den bild som det arkeologiska materialet ger visar på ett landskap som redan i yngre järnålder var fast organiserat. Genom spridningen av yngre järnåldersgravfält framträder den förhistoriska bygdens utbredning i grova drag. Det är tydligt att hela de centrala delarna av Njudung som till stora delar ligger i Emåns dalgång var fullt koloniserade redan under vikingatid (fig. 3). I de flesta fall går de senare sockengränserna i ödemarker mellan bygderna, varför sockengränserna här kan antas gå tillbaka på äldre bygdeskiljande områden. Denna tolkning förstärks när man studerar runstenarnas utbredning. I Njudung finns ett stort antal runstenar, 41 stycken, vilka antingen står i anslutning till gravfält, vägsträckningar, kyrkor eller gränser. Sockengränsernas för-historiska

Fig. 4 Lannaskede medeltida kyrka med den bäst bevarade baldakinportalen i Njudung. I vapenhuset står en s.k. "Eskilstuna-kista". Foto M Hansson.

1100- och 1200-talet, oftast med absid. I flera fall finns ett nära samband mellan runstenar och stenkyrkor. I kyrkan i Myresjö är två runstenar inmurade (Sm 97, 98). Vid ett par andra kyrkor finns, eller har funnits, tidigmedeltida gravmonument. Vid Lannaskede kyrka finns en s.k. Eskilstunakista, vid kyrkan i Vallsjö ska en runristad lockhäll till en Eskilstunakista tidigare ha funnits. Dessa gravmonument dateras till 1000-talets senare del eller 1100-talet och har alla runinskrifter (Sm 79, 83, 94, 95), vilket visar det nära sambandet mellan dessa tidigromanska gravmonument och runstenar. Sambandet mellan runstenar, gravmonument och romanska stenkyrkor understryker ytterligare att Njudung även i tidig medeltid var ett aristokratiskt samhälle.

De magnater som under vikingatid manifesterade sitt herravälde genom att resa runstenar, började under 1100-talet således göra detsamma genom att låta uppföra stenkyrkor. Nästan samtliga stenkyrkor i området har element som visar att de uppförts på enskilt initiativ (fig. 4). Det gäller företeelser som utsmäckade portaler (Hjälmseryd, Vallsjö, Lanna-skede, Bringetofta, Hylletofta?, Norra Ljunga, Hultsjö, Fröderyd,

Myresjö, Hjärtlanda), torn (Vrigstad, Hultsjö, Vallsjö, Skepperstad, Vetlanda), eller romanska målningar (Bringetofta, Hjälmseryd, Vrigstad, Lannaskede, Myresjö). Det lokala herraväldet framstår som kontinuerligt från vikingatid och in i medeltid. Varje socken kan närmast ses som ett enskilt storgods, där kyrkan byggdes som en kombinerad gårds-/godskyrka, vilket sedermera utvecklades till en sockenkyrka.

Jämfört med både Varend och Finnveden har Njudung förhållandevis få senmedeltida huvudgårdar, medan det är ett område där det genom runstenar och kyrkobyggnader indirekt går att spåra ett stort antal tidigmedeltida huvudgårdar. En förklaring till detta kan vara att Nydala kloster blev en stor jordägare i området under medeltiden. Det finns flera exempel på att huvudgårdar och gods i Njudung testamenterades till klostret. Detta är sannolikt en förklaring till varför antalet huvudgårdar i sen-medeltid inte motsvarar den tidigmedeltida bilden.

Med stor sannolikhet har dock det lokala herraväldet, eller möjligen det regionala herraväldet under senare delen av 1200-talet och 1300-talet i stor utsträckning koncentrerats till Hultaby som under 1300-talets första hälft

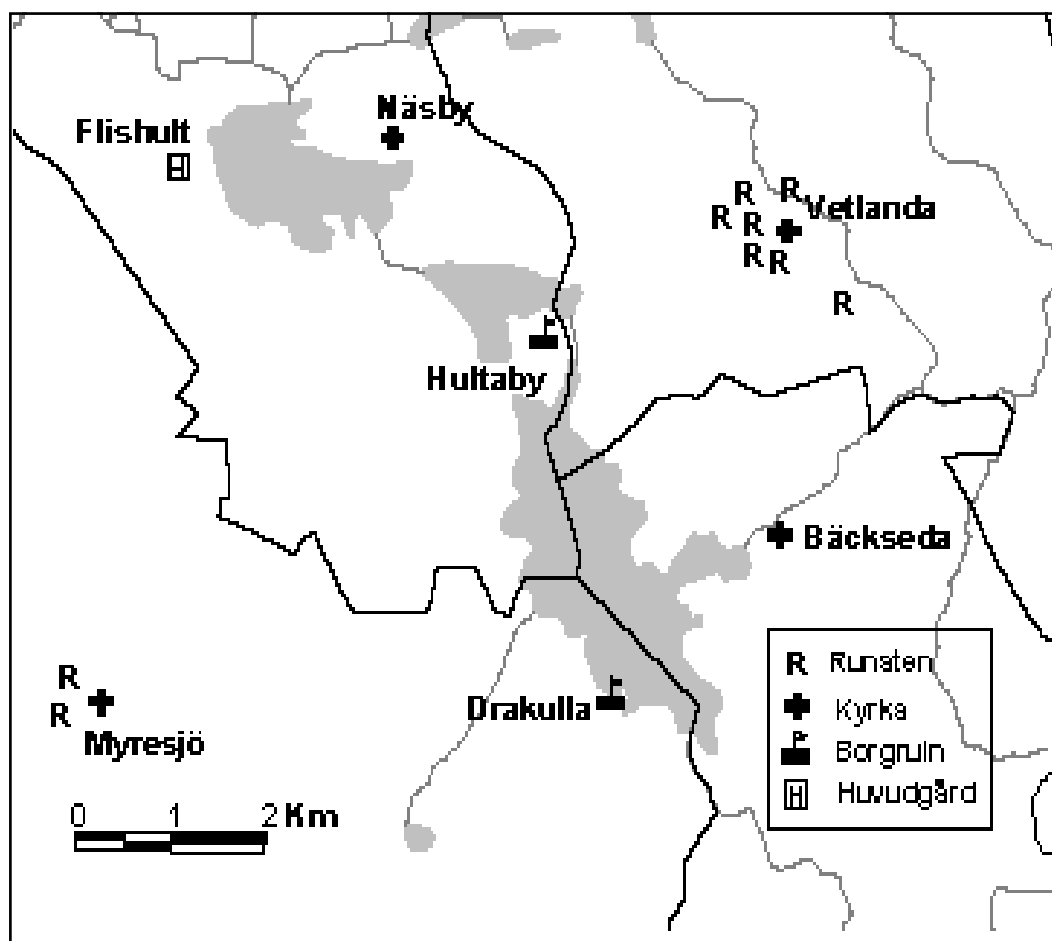

Fig. 5 Området kring Hultaby med borgen i Drakulla och huvudgården i Flishult.

sannolikt först var sätesgård för Sune Jonsson (båt) och sedan för hans son Erengisle Sunesson (båt) (se nedan). Ser man på de lokala förhållandena i Näsby socken visar förekomsten av en romansk stenkyrka med absid att denna sannolikt är uppförd på enskilt initiativ. Det är mycket möjligt att socknen precis som andra i området leder sitt ursprung till ett vikingatida storgods, varför Hultaby kanske ska ses som en utflyttning av en huvudgård från kyrkbyn Näsby. Kyrkan i Näsby byggdes om kraftigt åren 1726-27, då den utvidgades åt norr och vändes så att det tidigare koret nu blev sakristia. Det gamla koret har ett medeltida valv.

Hultaby var dock inte den enda borgen i området. En plats som anses vara en medeltida borglämning är *Drakulla* i Myresjö socken i Njudung (RAÄ 33 Myresjö sn). Drakulla ligger cirka 5,5 kilometer öster om den romanska

absidkyrkan i Myresjö i anslutning till sjön Grumlan. Avståndet till Hultaby är vattenvägen cirka fyra kilometer. Byn är inte känd i några medeltida källor, men på 1600-talet omfattade den ett skatte-, ett kyrko-, samt ett domkyrko-hemman. På 1660-talet blev Drakulla säteri för ryttmästaren Måns Sunesson (Klint) (Almquist 1976:1152).

Cirka 400 meter öster om dagens Drakulla ligger Källarön, som idag är en udde, tidigare troligen en ö i Grumlan. På den norra delen av ön, som är cirka 140 meter lång och 30 meter bred, finns en sommarstugetomt, varför delar av ön påverkats av senare tiders verksamhet, men på den södra delen finns lämningar efter en större, kallmurad källargrop samt ytterligare någon husgrund (fig. 29). Ytterligare en möjlig husgrund fanns tidigare på den norra delen av ön, men den är idag borta. Källargropen är cirka

7 meter i diameter och 2,5 meter djup. Den ligger på öns högsta topp, där den är ingrävd i en kulle. Sannolikt har den utgjort grunden till ett trätorn. Källaren verkar ha haft kallmurade väggar eftersom det inte finns några spår av kalkbruk på de nedfallna stenarna i källargropen. Dessvärre är denna anläggning inte undersökt varför dess datering är oklar, men det är fullt tänkbart att huvudgården i Drakulla först etablerades sedan Hultaby försvunnit.

Något direkt militärt intryck ger inte borgen vid Drakulla. Ön avgränsas inte av någon vallgrav som skyddat gården på ön. Den låga vall som omger ön är säkerligen en rest efter en äldre strandlinje (sjön är sänkt). Om inte gården omgetts av en träpalissad, vilket natur-ligtvis inte kan uteslutas, så måste den ha varit svår att försvara med tanke på den långa strand-linje som behövt bevakas. Däremot avslöjar gårdens topografiska läge, på en ö i en sjö, att här har någon bott som velat avskilja sig från samhället i övrigt. Har man bott på denna plats så har man inte direkt sysslat med något eget jordbruk, för det finns det betydligt mer lämpliga platser att lokalisera sin gård. Så den eller de personer som byggde gården på Källarön gjorde det med en tydlig avsikt att visa sina anspråk på att tillhöra frälseklassen, eller att bekräfta att man redan tillhörde denna klass. Drakulla är en typisk representant för det småländska frälsets befästa sätesgårdar. Gården ligger i ett avsides topografiskt läge i anslutning till vatten, men saknar egentliga försvarsverk. Samtidigt är den dominerande synliga byggnads-lämningen en källargrop, som sannolikt var nedre delen av ett trätorn

I Näsby socken etablerades Flishult som sätesgård i slutet av 1300-talet för att sedan existera in i 1500-talet. 1434 ärvde väpnaren Peter Jonsson (båt) Flishult av fadern, väpnaren Jon Pedersson (båt), som omtalas 1390. I slutet av 1400-talet och början av 1500-talet var Flishult sätesgård för väpnaren Jöns Persson, i mitten av 1500-talet för Per Christersson (halv hjort) (Elegenstierna 1925:695ff, Almquist 1976:1193). Möjligen kan det finnas ett samband mellan Flishult och Hultaby genom att Erengisle Sunessons farbror hette Peter Jonsson (båt), varför namnligheten med Flishults ägare 1434

gör att man kan misstänka att de var ättlingar till Peter Jonsson (båt) d.ä. Under medeltiden var det vanligt att de manliga medlemmarna i en familj ofta döptes efter en förfader. Kanske var Flishult och Hultaby brö-derna Peter och Sune Jonssons huvudgårdar redan i början av 1300-talet.

HULTABY- EN BAKGRUND

Hultaby borg ligger på en cirka 1000x600 m stor halvö med själva borganläggningen på öns nordliga spets där en liten bergknalle sticker upp (fig. 6). En stor del av ön är eller har varit sank, varför ön under medeltiden troligen var mindre. Sjösystemet är sänkt och det finns spår av en äldre strandlinje. I medeltida skriftligt källmaterial är platsen omnämnd i ett par källor och de personer som kan kopplas till Hultaby kommer från högfrälset.

Hultaby kan knytas till Sune Jonsson (båt) och hans släkt, framför allt hans son Erengisle Sunesson (båt) som 1353 daterade ett brev på Hultaby (uppgifterna nedan om personerna bakom Hultaby bygger på Larsson 1964:399ff, 1995:29ff). Sune Jonsson och hans bror Peter Jonsson, som båda hade båten som sköldemärke uppträder första gången 1314, då de jämte tre andra syskon skiftade arvet efter sin far som var väpnare. Familjen verkar ha haft sitt ursprung i Njudung eftersom de båda bröderna ägde gårdar i flera socknar i Östra härad, men även i Varend och i Aspeland. I striderna mellan Magnus Ladulås söner i början av 1300-talet var åtminstone Sune Jonsson inblandad. Han ingick i hertigarna Eriks och Valdemars råd och var 1312 hertig Eriks fogde i Skara. Sedan hertig Eriks son Magnus 1319 valts till kung kom Sune att ingå det riksråd som styrde landet medan kungen var omyndig. 1321 deltog de båda bröderna i en expedition till Viborg, där brodern Peter 1331 var hövitsman på Viborg slott. På 1320-talet var Sune fogde över Kalmar slott och län och på 1330-talet omtalas Sune Jonsson som riddare och lagman i Tiohäradslagsaga och han var därmed traktens regionale makthavare. Även brodern Peter var riddare och blev också han riksråd sedan han återvänt

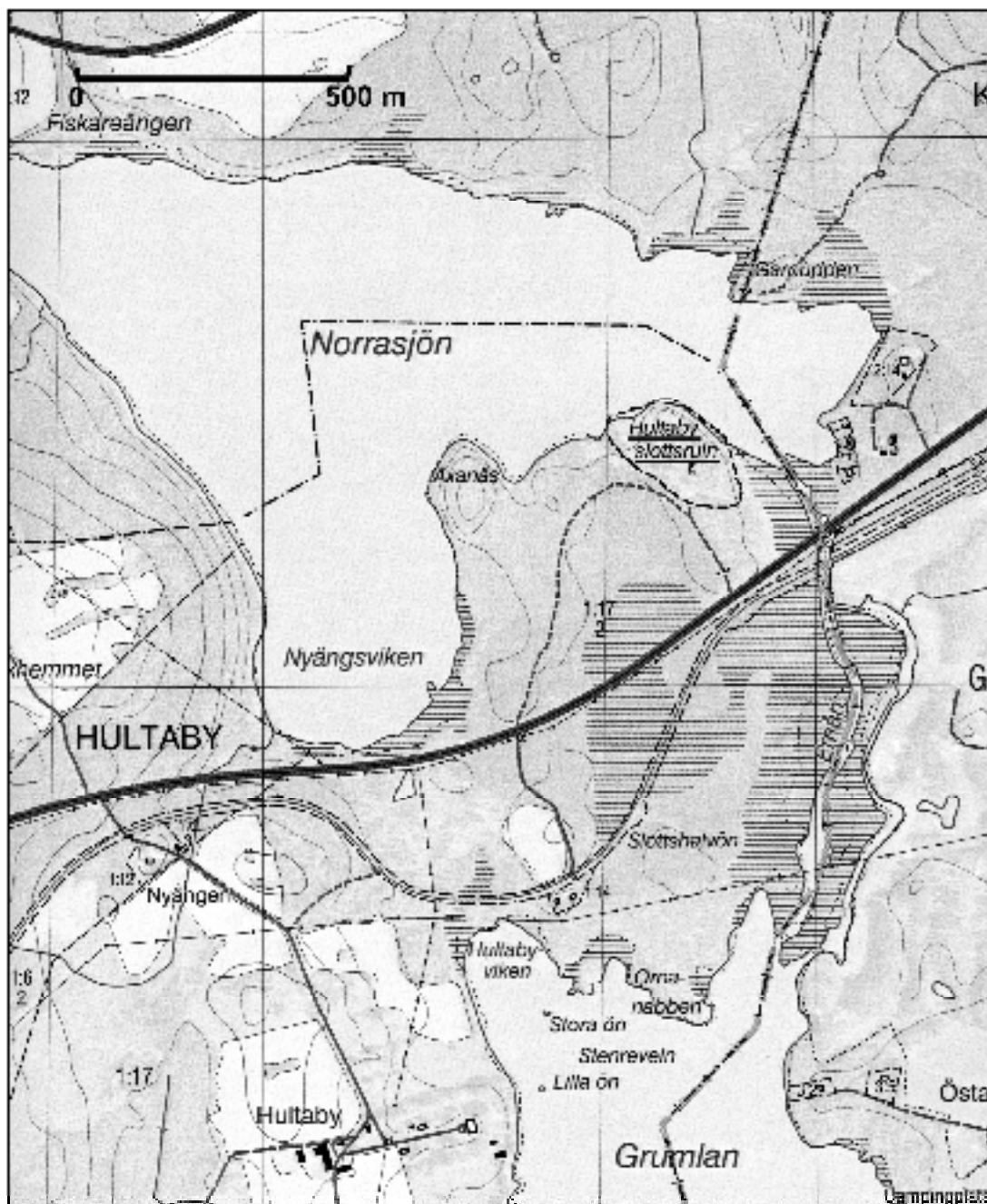

Fig. 6 Utdrag ur fastighetskartan 6F 3a Näsby med Hultaby borg nordväst om dagens Hultaby gård.

till Sverige efter en tioårig sejour som fogde på Viborg slott.

Genom att göra tjänst hos hertigarna och även genom att gifta in sig i högfrälset kom Sune Jonsson att tillhöra den allra yppersta eliten av det svenska frälset i början av 1300-talet. I sitt första giftermål var han gift med en dotter till den tyske riddaren Henrik Glysing, i ett andra äktenskap med en sondotter till Birger

Jarls bror Elof, varmed Sune på långt håll kom att bli släkt med kungafamiljen. När Sune dog i slutet av 1330-talet efterlämnade han tre barn, två döttrar och sonen Erengisle. Medan döttrarna giftes bort med lämpliga personer inom hög-frälset, dubbades sonen Erengisle 1344 till riddare av kung Magnus Eriksson och senast 1350 var han riksråd. Därmed kom han att bli en av de mest framträdande och mäktigaste

frälse-männen i riket vid 1300-talets mitt och under dess andra hälft. Hans ställning kom ytterligare att förstärkas genom giftermålet med Annot (Agnes), dotter till Malise av Stratherne som var jarl av Orkneyöarna. Därmed blev Erengisle titulärjarl av Orkneyöarna, en titel han alltid använde i officiella sammanhang. I Sverige var jarlen närmast att betrakta som kungens ställ-företrädare och jarla-titeln hade inte använts sedan Birger Jarls död 1266. Genom sin jarla-titel blev Erengisle den socialt främste inom högfrälset och han är alltid den som nämns först när han jämte andra stormän utfärdat eller beseglat ett dokument. Däremot är det inte klarlagt om han någonsin var på Orkneyöarna.

Med sin position som en av rikets ledande frälsemän kom Erengisle att bli inblandad i de många inbördes striderna i Sverige på 1350- och 60-talen. Då Magnus Eriksson son Erik Magnusson och stora delar av det svenska hög-frälset 1356 gjorde uppror mot kung Magnus var Erengisle en av upprorsmännen. När Erik Magnusson, som efter en uppgörelse med fadern också fått kungatitel och delar av riket, dog efter något år godkände stormännen åter Magnus Eriksson som kung. Men missnöjet med kungen inom högfrälset kvarstod och de oppositionella stormännen vände sig till den tyske hertigen Albrekt av Mecklenburg och erbjöd dennes son Albrekt d. y. den svenska kunga-kronan. På hösten 1363 invaderade tyskarna Sverige och strider utbröt på många håll, också i Småland. Denna gång stödde Erengisle precis som många andra småländska frälsemän kung Magnus. I de strider som följde verkar tyskarna ha erövrat åtminstone Östra härad i Njudung, vilket framgår av att en av Albrekts främsta anhängare, Karl Ulfsson till Ulvåsa den 1 augusti 1364 höll räfsteting i Vetlanda. Kanske vad det i samband med dessa strider som Hultaby förstördes. Nu inleddes den period som av munkarna i Vadstena kloster beskrevs på följande målande sätt: *"Då slog rovfågglarna ned på bergens toppar, ty tyskarna plågade landet i många år"* (Myrdal 1999:147).

Så småningom försonades Erengisle med

den segrande Albrekt av Mecklenburg och senast år 1371 ingick han åter i rådet. Mot slutet av sitt liv verkar Erengisle ha lämnat det politiska livet och dragit sig tillbaka. 1392 skrev han sitt testamente och kort därefter dog han och begravdes i Vadstena klosterkyrka. I testamentet nämns Hultaby för andra gången, då Erengisle skänkte Hultaby med alla sina ägor i trakten runtomkring till Andreaskapellet i domkyrkan i Växjö.

Äldre genealoger lämnar ytterligare uppgifter om släktens förflutna, uppgifter som dock inte går att bekräfta i några kända skriftliga källor. Elgenstierna nämner att Jon Petersson (båt), död 1314, var Sune och Peter Jonssons fader. År 1314 var hans änka fortfarande i livet (Elgen-stierna 1925:695ff). Enligt Svenskt Biografiskt Lexikon ska Jon Petersson enligt en sen upp-teckning ha skrivits till Flishult 1279. Han ska dessutom ha varit gift med den norske kungen Erik Præsthatares dotter (Svenskt Biografiskt Lexikon andra bandet sid 342). Om någon sanning ligger bakom dessa uppgifter är dock oklart. Några belegg för detta finns inte i det bevarade skriftliga källmaterialet. Att det kan ligga viss sanning bakom menar Elgenstierna som anger att Peter Jonsson möjligen ska ha ägt Flishult i början av 1300-talet. Den Jon Petersson som ägde Flishult i slutet av 1300-talet, var enligt Elgenstierna möjligen son till Peter Jonsson. Detta är dock osannolikt eftersom Peter Jonsson omtalas sista gången 1342. Men namnligheten mellan Flishults ägare i slutet av 1300-talet och början av 1400-talet och en eventuell Jon Petersson d:ä och hans son riddaren Peter Jonsson i slutet av 1200-talet och början av 1300-talet, talar ändå för möjligheten att Hultaby och Flishult i början av 1300-talet var sätesgårdar för Sune respektive Peter Jonsson (båt).

Oavsett hur det är med denna sak så är det tydligt att de personer som kan knytas till Hultaby tillhörde det allra översta skiktet av hög-frälset i Sverige under 1300-talet. Bååt-släkten ingick i dåtidens överklass, både ekonomiskt, kulturellt och socialt. Därmed kan man anta att de, om det nu var de som uppförde borgen, var väl medvetna om tidens trender och rådande

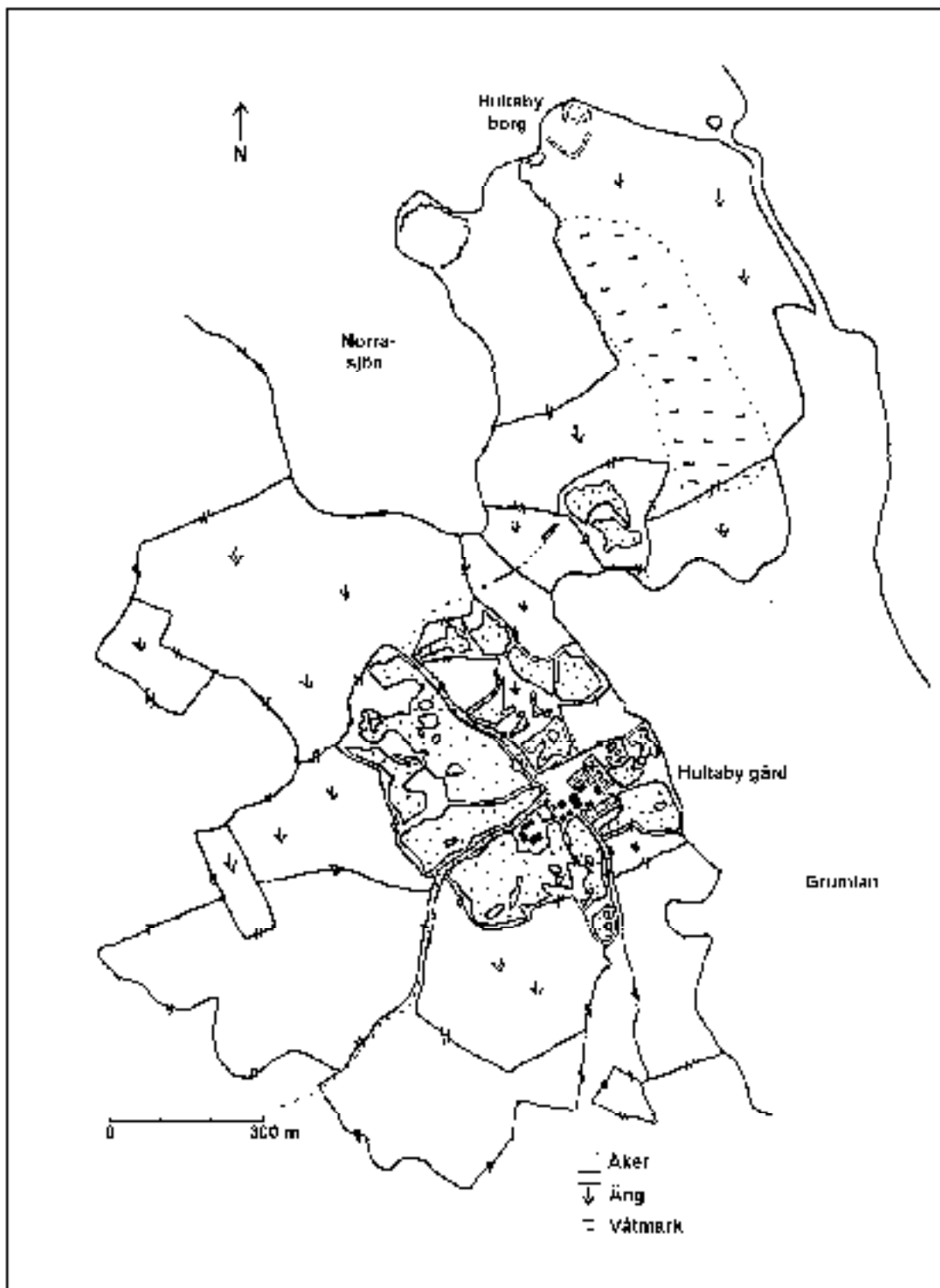

Fig. 7 Storskifteskartan över Hultaby 1774 visar förhållandet mellan borgens läge och gårdens åker- och ängsmark.

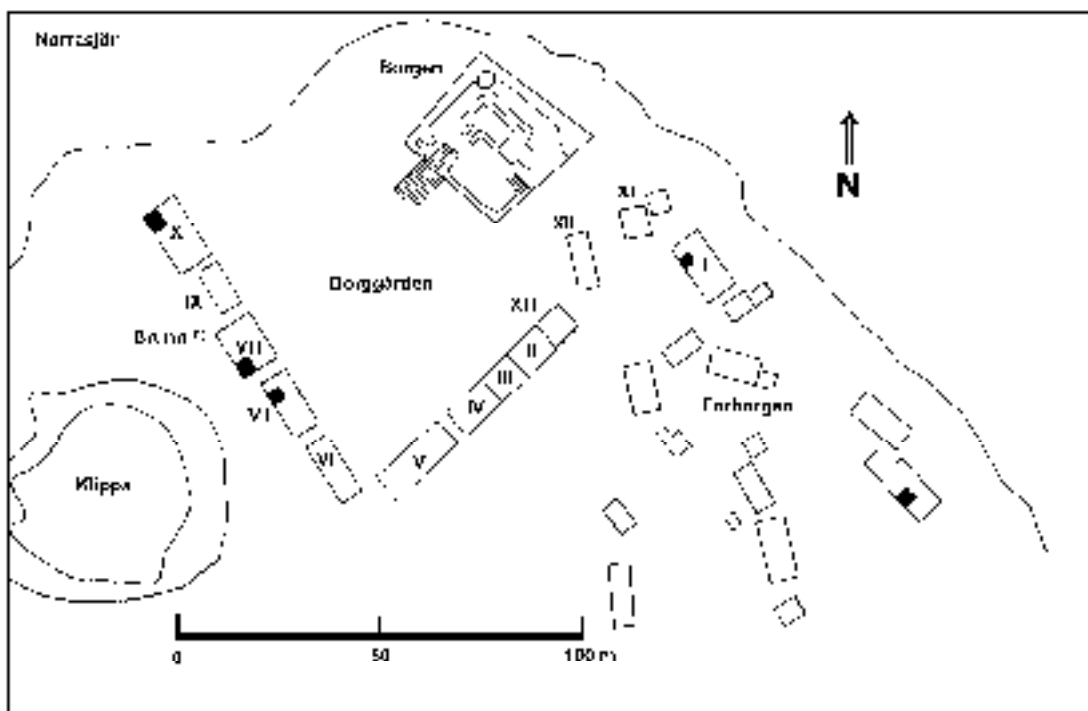

Fig. 8 Översikt över borgområdet vid Hultaby. De romerska siffrorna motsvarar de undersökta husens nummer. Svarta fyrkanter markerar eldstäder. Efter en översiktsplan upprättad av Lars-Erik Bergström.

konventioner inom arkitektur och materiell kultur.

Omkring 1510 framträder Hultaby på nytt i det skriftliga källmaterialet, i en förteckning över Linköpingsbiskopens gods där Hultaby betecknas som "curia" d. v. s. gård eller huvudgård. Tydligt har godset övergått från Växjö domkyrka till biskopen i Linköping, kanske eftersom Njudung tillhörde Linköpings stift. Byn Hultaby bestod i den äldsta jordeboken från 1541 av fyra frälsehemman. Huruvida biskops-gården innefattades i dessa hemman eller är ytterligare en gård, är oklart (Jan Agertz, Jönköpings Läns Museum).

En bit sydväst om borgen ligger dagens Hultaby gård, ett säteri som upprättades i början av 1600-talet av Erik Abrahamsson Leijonhuvud. Förutom Hultaby ägde han även fyra hemman i Hällinge och ett i kyrkbyn Näsby (Almquist 1976:1285). Det är tänkbart att den godsmassa som i början av 1600-talet utgjorde stommen i det nya säteriet har ett ursprung i det gamla medeltida godset.

Borgruinen vid Hultaby är känd sedan

1600-talets slut. Den är avbildad på en karta över Hultaby som var tänkt att ingå i Suecia-verket och husgrunderna är också inritade på stor-skifteskartan över Hultaby från 1774 (akt 2, Näsby sn, lantmäteriarbivet i Jönköping) (fig. 7, fig. 32).

Precis som de flesta andra befästa gårdar och borgar i Småland ligger Hultaby i ett "icke-agrart" läge, långt från de mer centrala delarna av åker- och ängsmarken. På storskifteskartan över Hultaby framgår detta tydligt. Det sentida Hultaby säteri låg då på det ställe där gården ligger idag, i ett höjdläge ut mot Grumlan och omgiven av sin åker- och ängsmark. Avståndet mellan gård och borg har varit cirka 1,5 kilometer landvägen. Det finns på kartan inga spår av att man under medeltiden haft åkermark direkt i anslutning till det borgen. Av 1600-tals kartan framgår att det i området sydväst om borgen vid denna tidpunkt fanns ett område med åker, äng och betesmark. Området runt själva borgen var då hårdvallsäng. Denna karta visar också att halvön borgen ligger på vid landfästet var avskuret av en "groop", ett dike som gick mellan Norrajön och sjön Grumlan. Eftersom

detta dike låg flera hundra meter från själva borgen kan den inte karaktäriseras som en vallgrav anlagd av försvarsmässiga skäl. Det är inte heller säkert att graven är medeltida.

Enligt storskifteskartan 1774 var stora delar av halvön där borgen ligger delvis fuktig, medan andra delar var ängsmark. Det mest troliga är att större delen av den medeltida åkermark som tillhörde Hultaby låg där den historiskt kända åkermarken till gården ligger. Denna moränhöjd är egentligen det närmsta lämpliga området för åkerbruk. Det är inte alls omöjligt att här under medeltiden låg några landbogårdar som lydde under Hultaby vilka svarade för en del av huvudgårdens direkta försörjning.

På platsen för borganläggningen finns lämningar efter ett stort komplex bestående av grunden till en timrad byggnad med en murad stenkällare, själva borgen, belägen på en plåtå som omges av ringmur, samt väster om denna en borggård kringgårdad av två vinkelräta längor med sammanlagt tio byggnader, alla trähus (fig. 8). Sydost om detta regelbundna komplex ligger ytterligare sjutton mer eller mindre tydliga husgrunder. Antalet hus i detta område varierar lite mellan de olika översiktsplaner över borgen som finns. Även dessa hus har varit träbyggnader, men till skillnad från husen i de två längorna ligger dessa helt oregelbundet.

UNDERSÖKNINGEN ÅREN 1934-36

Under 1930-talet började den lokala Fornminnesföreningen Njudung i Vetlanda att intressera sig för Hultaby och via Riksantikvarieämbetets lokala ombud, löjtnant Fogelberg, fick man även Riksantikvarieämbetet i Stockholm intresserat. I november 1934 startade undersökningarna under ledning av Harald Olsson. Grävningstyrkan utgjordes av tolv man som finansierades via den s.k. AK-kommissionen. Dessa beredskapsarbetare fick för övrigt 34 öre i timmen, om de inte var från Vetlanda stad, då de fick hela 52 öre i timmen. Arbetet pågick i princip hela vintern 1934-35, endast med avbrott för jul- och nyårshelgen. Under våren och

sommaren 1935 fortskred arbetet plan-enligt, tills AK-kommissionen den 23 juli meddelade att arbetet omedelbart måste avslutas p.g.a. brist på pengar. För att kunna avsluta undersökningen på ett någorlunda vetenskapligt sätt tog Fornminnesföreningen Njudung ett banklån på 2000 kronor för att möjliggöra detta. Det visar vilket stort lokalt engagemang som låg bakom undersökningarna och att enskilda framträdande personer i bygden var beredda att i föreningens namn gå i borgen för lånet. Genom banklånet kunde arbetet fortsätta en tid, men det fick i alla händelser avbrytas den 15 augusti 1935. Man hade då avslutat undersökningen provisoriskt, men de flesta husen var endast halvt utgrävda och de konserveringsarbeten som gjorts på borgens murar var inte klara. Att undersökningen var en stor händelse i bygden visas av att det kom 250 personer med extratåg från Vetlanda när man hade visning för allmänheten. Under vintern och våren 1935-36 gjordes försök att få fram nya pengar och i juni 1936 kunde arbetet återupptas, nu under ledning av Lars-Erik Bergström. Harald Olsson hade redan medan han befann sig i Hultaby blivit tillfrågad om att leda undersökningen av Lindholmens borg i Skåne och tackat ja till detta.

Under sommaren 1936 grävde Bergström tillsammans med 22 man från Vetlanda stad klart de påbörjade husgrunderna och färdigställde konserveringen av borgens murytor (fig. 9). Vissa arbeten på murarna utfördes även under åren 1938-43, men några ytterligare grävningar kom inte till stånd. Medan Harald Olsson ledde undersökningen på Lindholmen skrev Lars-Erik Bergström direkt en rapport över sin del av undersökningen. I rapporten framförde han viss kritik mot att Olsson tagit med sig sitt fältmaterial och att han inte haft tillgång till detta vid rapportskrivningen. Bergströms rapport var färdig 1938 (Bergström 1938). De flesta och de ojämförligt bästa fältritningarna som finns på ATA (Antikvarisk-Topografiska Arkivet, Stockholm) kommer från Bergströms undersökning. Harald Olsson skrev aldrig någon rapport över sin del av undersökningen, där-emot en artikel i Meddelanden från Norra Smålands Fornminnesförening (Olsson 1948). I denna tog han inte hänsyn till Bergströms

Fig. 9 Vid 1930-talets undersökning bestod arbetsstyrkan av beredskapsarbetare från trakten. Här är man i arbete med att rekonstruera borgplatåns ringmur. Foto Lars.Erik Bergström 1936. ATA A5:289.

resultat och tolkningar utan utgick främst från sin egen undersökning. I ATA finns Olssons dagböcker och ritningar från undersökningen bevarade. Fyndmaterialet från undersökningen förvaras på Statens Historiska museum (SHM 27230), varifrån en del fyndmaterial idag är deponerat på museet i Vetlanda.

Efter undersökningen registrerade Harald Olsson alla fynd, även de från Bergströms undersökning. Detta tog lång tid. Olsson hade blivit antikvarie vid Skånes hembygdsförbund i Lund och hade fullt upp med detta. Fynden låg länge i Lund medan Olsson på sin fritid arbetade med registreringen. I arkivmaterialet på ATA finns flera brev där Riksantikvarieämbetet anmodar honom att skicka upp fynd och lappkatalog, och flera svar från Olsson, där han beskriver hur arbetet sker på hans fri-

tid men att han snart är färdig. Snart innebar i detta perspektiv en period på nästan trettio år. Först 1963 anlände fynden och lappkatalogen till SHM och kunde registreras i samlingarna. Denna fördröjning mellan undersökning och fyndregistreringens färdigställande, tillsammans med frånvaron av en sammanställning av hela undersökningen, är sannolikt en orsak till att Hultaby blivit relativt bortglömt inom den svenska borgforskningen. Harald Olssons lappkatalog omfattar 2493 nummer. Vid katalogiseringen på SHM gallrades mer än hälften av fynden bort, framför allt spik och obestämbara järnfragment. Den fyndkatalog som finns på SHM upptar 812 av de 2493 numren i lappkatalogen. Det sammanlagda antalet fynd torde ha varit kring 8000, av dessa utgjordes

cirka 5900 av spik.

På 1960-talet gjordes en marinarkeologisk undersökning av sjöbotten utanför borgen, med hjälp av värnpliktiga dykare från Ing 2 i Eksjö. Man avsökte en yta cirka tio meter ut från strandkanten utan att några andra fynd än skifferhällar av samma typ som finns i borgens trappa gjordes (Lindsten 1966).

Materialet för nedanstående sammanställning av 1930-talets undersökning kommer sålunda från flera olika källor. Huvudmaterialet utgörs av Bergströms rapport och hans fältritningar, samt Olssons dagböcker från grävningen, hans katalog över fynden, samt hans artikel från 1948 (Olsson 1948). Dessutom finns Harald Olssons veckorapporter (sedermera månadsrapporter) till Riksantikvarien, där vissa upplysningar om undersökningen går att få. Lars-Erik Bergström skrev även ett antal artiklar i Vetlanda-Posten under 1943 och 1944, där han redogjorde för resultaten av undersökningarna. Precis som i sin rapport intresserade sig Bergström här främst för de många undersökta husgrunderna, vilka han satte in i ett etnologiskt perspektiv, där han försökte tolka dem i förhållande till ett känt etnologiskt husmaterial rörande bl. a. ”Morastugor”, loftbodnar, och det sydgötiska huset. En stor del av tolkningarna nedan kring de olika byggnadernas uppbyggnad kommer från Bergströms rapport och Olssons artikel.

1999 ÅRS UNDERSÖKNING

När man studerar materialet från 1930-talets undersökning framgår det att man, när det gäller husgrunderna utanför själva borgen, endast verkar ha rensat fram dem, och inte undersökt dem till botten. I två av husgrunderna framför borgen, hus IV och hus VIII, grävdes dock två mindre schakt ner till steril botten, varvid det visade sig att det fanns en äldre golvnivå i båda husen. Några daterande fynd på denna äldsta golvnivå hittades dock inte. I Bergströms rapport från 1936 nämns att ett mynt ska ha påträffats på den äldre golvnivån i hus IV, men något sådant mynt finns inte upptaget i den fyndför-

teckning från undersökningen som förvaras på Statens historiska museum i Stockholm och det finns inte heller bland fynden eller i Kungliga Myntkabinettets samlingar. Det innebär att borgens tillkomsttid inte är daterad. Däremot tyder både skriftligt källmaterial och de fynd som gjordes vid 1930-talets undersökning på att borgen övergavs under 1300-talets andra hälft (se nedan). De uppfattningar som tidigare förts fram, att borgen skulle vara tillkommen under 1200-talets andra hälft (Olsson 1948) saknar stöd i det befintliga fyndmaterialet från borgen. Trots detta anges Hultabys datering ofta till perioden 1250-1350. Mot denna bakgrund och den osäkerhet som råder kring borgens tillkomst beslöts att göra en mindre undersökning i hus VIII, ett av de hus där Bergström konstaterade att det fanns ett äldre golvlager (fig. 10).

Hus VIII var också intressant på flera sätt. Redan Bergström noterade att detta var det enda huset som hade en stensyll i flera skift, vilket kunde tyda på att huset hade en speciell be-tydelse. Till detta kan läggas det faktum att hus VIII låg omedelbart mitt emot den stora parad-trappan upp till själva borgen, varför denna rumsliga axel också kunde indikera att huset var av stor vikt.

Den huvudsakliga frågeställningen inför undersökningen var att försöka återfinna det lager i hus VIII som Bergström tolkade som ett äldre golvlager, se om denna tolkning var rimlig och försöka datera detta golvlager. Mot bakgrund av den likartade uppbyggnaden av golven i hus IV och VIII kan man hypotetiskt anta att båda husen, och kanske också borgkomplexet i sin helhet genomgått en genomgripande ombyggnad vid ett och samma tillfälle. Därmed skulle en datering av detta äldsta skede i hus VIII även kunna ge en bättre hållpunkt på hela borgens tillkomsttid, vilket saknas idag. Några möjligheter att undersöka själva borgplatån finns inte eftersom denna totalundersöktes vid undersökningarna på 1930-talet.

Förutom frågor kring dateringen var en målsättning att se om det gick att säga något om vilken orientering det äldre huset hade. Var det så att det äldsta huset hade samma orien-

Fig. 10 Kristina Jansson och Lars Salminen i arbete med att ta upp 1999 års schakt i hus VIII. "Kullen" i bildens bortre del döljer husets eldstad.

tering som det hus vars stensyll idag är tydligt synlig? Om så var fallet skulle detta antyda att den regelbundna strukturen med byggnader i vinkel runt en borggård redan tillkom när borgen anlades.

En detaljerad redogörelse för denna undersökning, som sammanlagt berörde nio m² har presenterats tidigare och resultatet från denna undersökning kommer också att infogas i föreliggande redogörelse, men de ska kort sammanfattas. Undersökningen visade att man precis som förväntat inte hade grävt ända ner till steril botten. Ett cirka 0,2-0,3 meter tjockt orört kulturlager framkom i hus VIII. Bergströms äldre golvlager kunde återfinnas och det äldre huset verkar ha haft samma orientering som det yngre. Genom ¹⁴C-analys kunde det dateras till 1200-talets andra hälft eller slut (Hansson 2000).

METODIK OCH KÄLL-KRITISKA PROBLEM

Nedan kommer resultaten från Olsson och Bergström undersökning 1934-36 att samman-

fattas, kompletterade med de iakttagelser som gjordes 1999. Huvuddelen av de tolkningar som förs fram är de som Olsson och Bergström tidigare framfört (Bergström 1938, Olsson 1948). I de fall avvikande åsikter framförs kring några av konstruktionerna framgår detta av resonemanget. Den som vill ha en mer detaljerad beskrivning av de olika husen hänvisas till Bergströms rapport. Detta är således historisk arkeologi i ordets verkliga bemärkelse, eftersom den bearbetning som gjorts kring frågor om hur och var man grävt, samt vad man kommit fram till egentligen bygger på en analys av ett arkeologiskt material som idag blivit ett historiskt källmaterial.

På Hultaby berördes själva borgen samt hus I-X och XIII av 1930-talets undersökning. Viss avtorvning skedde även på hus XI och XII, men dessa hus blev aldrig helt framrensade. Av materialet framgår att den huvudsakliga avsikten med undersökningen i första hand var att konservera de murar som fanns på borgen och husgrunderna kring borgen. Den arkeologiska undersökningen var således inte den del som prioriterades i första hand. Rent

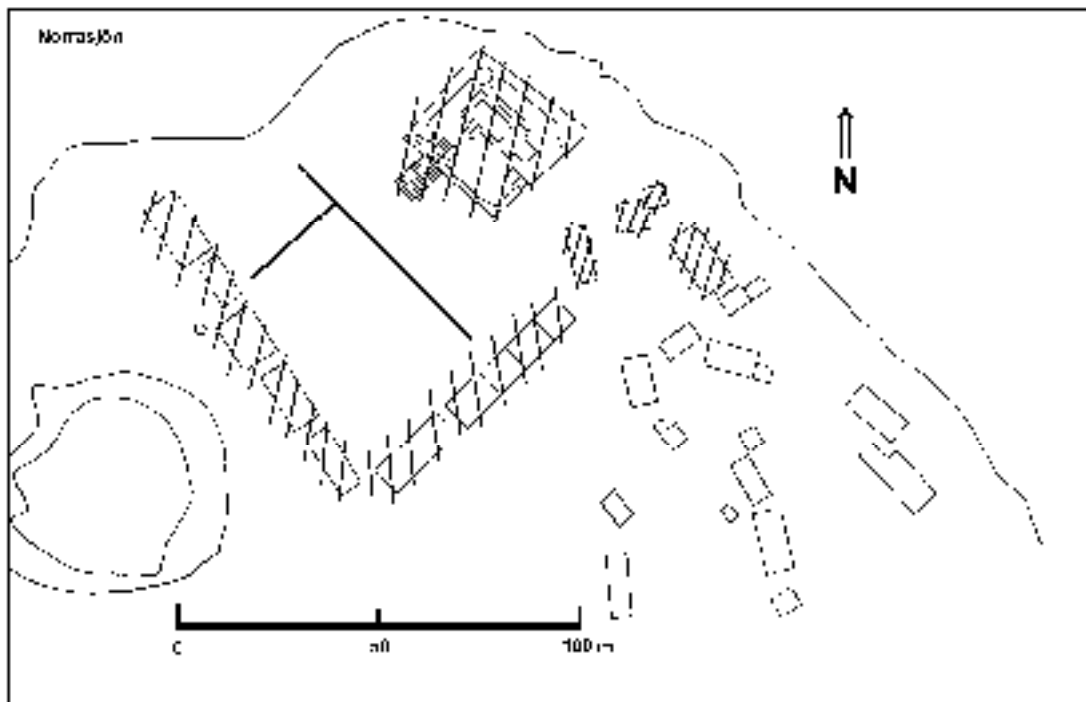

Fig. 11 Det skrafferade området motsvarar det område som berördes av undersökningen åren 1934-36. De två strecken på borggården motsvarar det ungefärliga läget för de borggårdsschakt som Harald Olsson grävde.

metodiskt skedde undersökningen genom att man undersökte kvadratmeterrutor, men någon strati-grafisk dokumentation av fynd eller konstruktioner verkar inte ha gjorts genomgående. Fynden kan således hänföras till rätt ruta i plan, men inte till sin verkliga stratigrafiska kontext, eftersom några sådana inte dokumenterades. Undersökningen verkar inte ha varit lika omfattande på alla delar av borgen. Hus I verkar ha totalundersökts, medan övriga undersökta hus främst verkar ha blivit avrensade, inte utgrävda. Detta kan vara en orsak till det låga antalet fynd i vissa hus. 1999 års undersökning visade också att det finns omfattande bevarade och orörda kulturlager i hus som tidigare undersökts.

Totalt sett verkar den undersökta/avrensade ytan ha uppgått till cirka 3800 m², fördelade på i princip hela området uppe på borgplatån, samt två rektanglar över den södra och västra hus-längan, samt över hus I, XI och XII (fig. 11). Harald Olsson grävde även två schakt på borggården, men det finns inga uppgifter om lager-följd och/eller eventuella konstruktioner i dessa schakt som omnämns i hans dagböcker. Endast ett fynd finns sparad från ett av schakten.

Schakten var cirka 50 respektive 35 meter långa och verkar ha varit cirka 2 m breda att döma av den skiss som finns i dagbok IV. Det ena schaktet, schakt I gick i nord-sydlig riktning cirka 20 m från hus III och norrut till sjö-stranden, medan schakt II gick i öst-västlig riktning cirka 15 m öster om hus IX fram till schakt I. För att vara en undersökning av en medeltida borg är undersökningen omfattande, både räknat till den undersökta ytan och till mängden fynd.

1930-talets undersökning verkar således ha gått till på följande sätt. Husgrunderna, som var och är synliga ovan mark, rensades fram tillsammans med ett ej närmare definierat område utanför husgrunden. Hur stort detta område var framgår inte klart av ritningsmaterialet. När husgrunden framträdde tydligt dokumenterades den på en planritning, varefter undersökningen var färdig. All jord verkar ha sållats och fynden registrerades löpande i fält. Många fynd är inritade och nivellerade på schaktplanerna. Trots detta så saknar en del fynd närmare fynduppgift.

Det finns naturligtvis en hel del källkritiska problem med att återanvända ett gammalt mate-

rial. Rent arkeologiskt finns brister i dokumentationen genom att stratigrafiska iakttagelser nästan saknas helt, något som är vanligt vid äldre undersökningar. Detta försvårar naturligtvis möjligheten att tolka materialet. Ett annat problem är att man verkar ha undersökt olika delar av borgen olika omfattande. Medan vissa hus är totalundersökta är andra endast framrensade. Därmed försvåras möjligheten att exempelvis jämföra fyndspridningen mellan olika delar av komplexet. Ytterligare ett stort problem är att arbetsstyrkan huvudsakligen utgjordes av personer utan arkeologisk utbildning, varför det är svårt att veta hur mycket fynd som "missades" vid undersökningstillfället. Vad gäller borgen i sin helhet försvåras en diskussion av exempelvis rumsliga mönster av att nästan inga av husgrunderna på förborgen är undersökta. Därmed är det problematiskt att avgöra om dessa hus är samtida, äldre eller yngre än den undersökta delen av borgkomplexet.

Det finns således stora källkritiska problem med att analysera en plats som Hultaby, där bara delar av anläggningen är undersökt och dessutom med undersökningsmetoder som inte uppfyller moderna krav. Vissa har också hävdat att äldre undersökningar med sina grova undersökningsmetoder, inte minst vad gäller stratigrafi, är svåra att använda för mer djupgående analyser (se ex Larsson S 1995, Larsson & Johansson Hervén 1998). Samtidigt finns det dock en fara i att bara godkänna "samtidens" arkeologi. Detta visar på en övertro på för-träffligheten i den egna tidens metoder, något som framstår som lite märkligt i en vetenskap som sysslar med historiska förlopp. Nedanstående analys kan ses som ett försök att diskutera ett gammalt material på nytt sätt. När det gäller borgarkeologi är det också viktigt att försöka utvinna den kunskap som ändå finns lagrad i gamla obearbetade undersökningar. En väldigt stor del av de borgundersökningar som gjorts i Sverige är inte rapporterade (för en översikt om borgforskningen i Sverige se Mogren 1995a). Att få en överblick över detta material är av största vikt för att möjliggöra formuleringen av nya frågeställningar kring medeltidens borgar. En genomgång av material som det från Hultaby kan visa att det är möjligt att gå tillbaka

till tidigare undersökta borgar för att sedan med förnyade undersökningar komplettera den bild som äldre undersökningar har gett. Samtidigt som ny kunskap därmed kan tillkomma, kan förhoppningsvis också informationsvärdet hos den gamla undersökningen öka.

HULTABY – EN RUNDTUR

Borgen vid Hultaby kan delas upp i tre huvuddelar. Först har vi själva borgen, belägen uppe på en borgplatå och omgiven av en ringmur. Här finns det delvis stenbyggda borghuset samt grunden till ett antaget rundtorn samt kanske även ytterligare rester efter en eller ett par träbyggnader. Den andra delen är partiet kring borggården med sina kringliggande vinkelbyggda huslängor belägna väster om borgen. De två huslängorna har båda vardera omfattat fem hus. Den avslutande tredje delen är förborgen, belägen sydost om borgen. Här finns ett femtontal (17?) hus oregelbundet grupperade.

Borgen

Den del av Hultaby som kallas för borgen är egentligen ingen borg, utan en firsidig platå som omges av en 4-4,5 meter hög *ringmur* (räknat nedifrån borggården), vilken är uppbyggd kring och mot en naturlig bergsknalle. Innan muren rekonstruerades, den var till stora delar nedrasad, fanns partier med en bevarad murhöjd av fyra meter (fig. 12). Området mellan bergets yta och ringmuren har sedan fyllts upp så att en platå har bildats. Uppifrån denna platå verkar inte ringmuren ha varit mer än cirka 0,5 meter hög. Om den inte har varit försedd med en träpalissad, vilket det inte verkar finnas några arkeologiska spår av, har den inte haft någon skyddsfunktion för dem som befunnit sig på borgplatån. Å andra sidan var ringmurens krön nästan nedrasat runt hela borgen, varför ur-sprungliga murkrön med eventuella spår efter en träpalissad inte fanns kvar vid undersökningen. Den platå som ringmuren bildar är trapetsoid och cirka 28x32 meter stor (cirka 900 m²).

Vid 1930-talets undersökning kunde man konstatera att ringmuren var uppförd i två

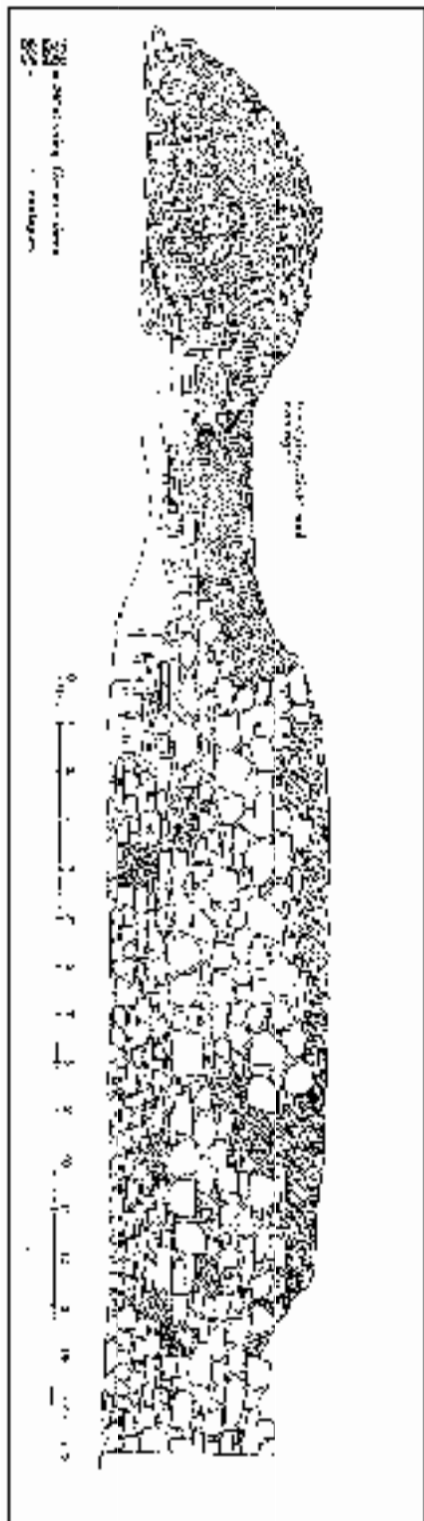

Fig. 12 Profil av borgens ringmur mot väster. Upprättad av Harald Olsson 1935.

faser, en äldre kallmurad fas och en yngre fas, där muren byggts på i sydväst med ett murat skal. Muren är byggd som en skalmur av grova gråstensblock som i sydväst, i området mellan den västra och södra trappan är murad med kalkbruk. Även kring det norra hörnet är muren murad med bruk. Vissa stenar är grovt tillslagna. Ringmurens östra och västra hörn är enbart kallmurade. Dessa kallmurade partier har mindre stenstorlek och ojämna, slarviga skift. Muren har här även sättgrund, där flera skift är lagda som trappstegsavsatser. Det finns dessutom en skillnad mellan ringmuren norr och söder om den västra trappan. Norr om trappan ligger murlivet en meter innanför det murade murlivet söder om trappan.

De murade partierna av ringmuren är uppförda av stora gråstenar som ligger i någorlunda jämna skift. På dessa murpartier finns en sättgrund endast i ett skift. I muren söder om den västra trappan finns 90 centimeter innanför murens yttre liv, en inre kallmurad mur av gråsten. Denna mur ligger i liv med det kallmurade partiet norr om trappan. Ringmuren har därmed i ett äldsta skede varit helt kallmurad och i ett senare skede fått ett extra murskal i det syd-västra hörnet, samt murats på i det norra hörnet. Detta murade parti har därmed huvudsakligen kommit att omfatta den mest synliga och därmed också mest representativa delen av ringmuren.

Två trappor leder upp på borgplatån, en i söder och en i väster. Den *västra trappan* är sannolikt det äldsta kända bevarade exemplet på en paradtrappa i Sverige. Genom ringmuren är trappan 3,45 meter lång och 2,28 meter bred, utanför ringmuren och ner på borggården är den nästan nio meter lång och sex meter bred (fig. 2). Trappstegen utgjordes av skifferplattor lagda i ett lerblandat gruslager. Vid undersökningen var endast den övre delen av trappan utanför ringmuren bevarad, men trappans utsträckning kunde bestämmas utifrån bl. a. utbredningen av det underliggande gruslagret. Trappans södra sida låg i förband med den murade ringmuren. Trappgången var fylld med ett tjockt lager med rasmassor av tegelbrockor. I trappgångens södra sida var tegelsten fastmurade i ringmuren. Troligen har trappans inre varit omfattad av tegel.

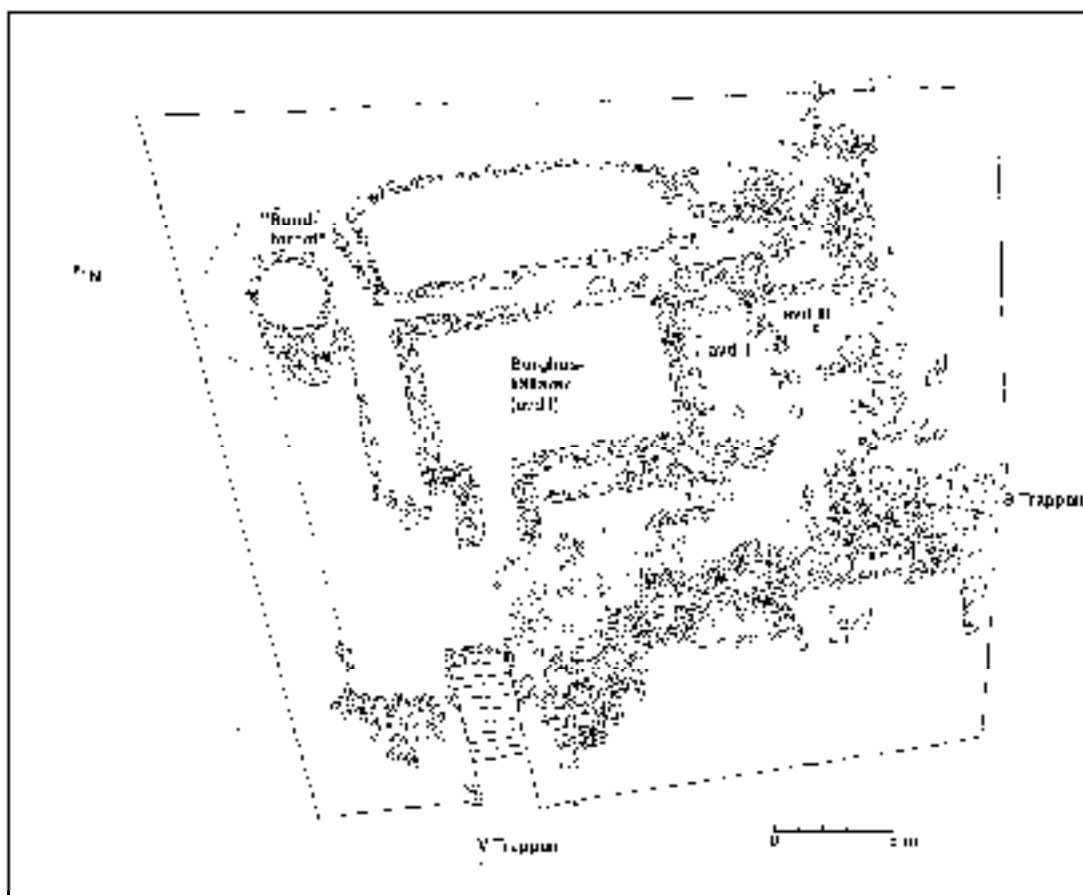

Fig. 13 Plan över borgplatån med borghuset, upprättad av Lars-Erik Bergström.

Den södra trappan var betydligt mindre, bara 6,9 meter lång och 1,3-1,4 meter bred. Dörröppningen var 98 centimeter bred. Även här var trappstegen lagda av skifferplattor. I denna trappa fanns inga spår av tegel, däremot ett stort antal spik i brandlagret ovan trappstegen. Kanske har trappan varit täckt med ett trätunn-valv, eller haft en träfodring i form av en trä-panel.

De båda trapporna ledde upp till borgplatån, vilken var ojämntstensatt. Ursprungliga ojämnheter i berget har fyllts ut och ytan stensatts. I borggårdens sydvästra hörn fanns oklara an tydningar till syllstensrader, vilket kan ha inneburit att någon form av byggnader funnits längs ringmuren. Den eventuella förekomsten av dessa hus går varken att belägga eller förkasta utifrån ritningsmaterialet.

Mitt på borgplatån ligger anläggningens huvudbyggnad, det s.k. *borghuset* (fig. 13).

Borghuset är ett hus med en rektangulär murad källardel i norr och en mindre kvadratisk del i söder. Därmed får huset ett kyrkliknande utseende med ”långhus och ett smalare rakt avslutat kor”. Borghusets södra del ligger på bergknallens högsta punkt, medan källardelen ligger på en lägre nivå. Vid uppförandet av huset har man alltså utnyttjat den befintliga topografien vid uppförandet av källaren. Hela huset är tjugo meter långt och som mest tio meter brett. Det kan delas in i tre delar.

Borghuskällaren, (avd. I), består av ett stort rektangulärt rum, invändigt cirka 10,3x5,8 meter stort, d.v.s. cirka 60 m² (fig. 14). Ingången till källaren ligger i det västra hörnet där det finns en källarhals. Källardelen är murad av gråsten, med spår av invändig puts. Muren på norra gaveln och på västra långsidan är ungefär en meter bred, medan den på den östra långsidan är cirka två meter tjock. Gavelmuren i

Fig. 14 Borghuskällaren under utgrävning 1936. Foto Lars-Erik Bergström. ATA A6:124.

söder är cirka 1,5 meter tjock. I källarmuren fanns på gaveln utsparningar för grova stående stockar. Dessa stolpar har stått i hörnen och mitt på varje gavel. På murens insida, på den nedre delen, fanns upplag för grova syllar. Allt tyder på att huset haft en överdel i en skiftesverkskonstruktion. Golvet i källaren bestod av stenar som lagts för att jämna ut hålör i berggrunden. I källarhalsen fanns ett tjockt raseringslager med tegelbrockor. Detta tyder på att källarhalsens övre del kan ha varit murad i tegel. I den södra väggen hade tegelflis använts som skolsten. I källaren fanns ett 20-30 cm tjockt kulturlager under ett ras- och brandlager. En enorm mängd spik tillvaratogs i källaren, lite mer än 2800. Sammanlagt påträffades ungefär 4500 spik uppe på borgen. Mängden spik kan möjligen bero på att rummet ovan källaren varit försedd med en invändig träpanel eller kanske ett trätunnvalv. Den stora mängden spik är dock svårförklarlig. Idag är källarens mur bevarad till 1-1,5 meters höjd, men utgrävarna antar att den bör ha varit cirka 2 meter hög och att rummet över källaren fungerat som sal, medan husets

södra del var borgherrens bostadsdel.

*Borghuset*s södra del kan delas in i två delar/rum. Denna del av borghuset var endast delvis bevarad. Lämningarna bestod här av en stensyll av större stenar, samt av enstaka stolphål. Stensyllen var endast tydlig i den östra delen, i den västra antas den ha rasat p. g. a. bergets lutning. Huset täcktes här av ett cirka 15 cm tjockt lager som innehöll mycket spik och förmultnat trä. Närmast mot källaren fanns ett rektangulärt rum (avd. II) troligen 4x6 meter stort. Rummet verkade ligga i liv med källarens västra mur, men cirka 1 meter indraget i förhållande till den östra muren. Söder om detta rum fanns ett kvadratisk rum, 4x4 meter (avd. III). Detta rum var indraget cirka tre meter i förhållande till källarens östra mur, troligen två meter i förhållande till den västra. Dessa två rum utgjorde alltså själva "kordelen" av borghuset. Sammanlagt är denna del av borghuset, avd II och III, cirka 40 m² stor.

Framför källarens västra mur låg en kantkedja av kraftiga stenar som gick mellan källarhalsen och slutade i höjd med avd. II.

Kantkedjan tolkades som stöd för ett galleri eller för en utskjutande övervåning. I skärningen mellan källardelen och avd. II, där kantkedjan slutar fanns även ett stenlagt parti som skulle kunna vara underlag till ett ingångsparti till över-våningen, ett underlag för trappan till en svale.

Borghuset framstår därmed som en kombinerad sten- och träbyggnad. I norr fanns en stenbyggd källare, med invändigt putsade väggar och en tegelstegen källarhals. Ovan detta källarrum som bör ha varit två meter högt, fanns en träbyggnad i skiftesverksteknik. Denna fortsatte söder om källaren i två rum, avd II och III. Rummet ovan källaren kan ha fungerat som sal, cirka 60 m² stor, och haft träpanel och/eller ett tunnvalv av trä. En funktion som ”gästa-budsal” förefaller tänkbar. Uppgången till salen på andra våningen låg på husets västra sida, där en trappa gått upp till en balkong-liknande svalgång. Från denna svalgång har man haft utsikt över borggården. Vilken funktion husets södra del haft är mer oklar. Rummen verkar vara för små för att ha kunnat fungera som bostad för borgherren som utgrävorna föreslår.

Ett annat viktigt konstaterade är att det inte finns spår efter någon eldstad i borghuset, eller ens uppe på själva borgplatån. De eldstäder som finns i andra hus på Hultaby är kraftiga konstruktioner med tydligt synliga spisrösen. Hade ett liknande spisröse funnits i borghuset borde det påträffats vid undersökningen. Naturligtvis kan huset värmts med hjälp av exempelvis fyrfat, men frånvaron av en större värmekälla gör att huset sannolikt inte kan ha haft normala bostadsfunktioner. Avsaknaden av värmekälla gör att man kan fundera på om byggnaden endast, eller främst, användes på sommar-halvåret, eller i alla fall inte var avsedd för bostadsändamål.

Uppe på borgen fanns ytterligare en anläggning, som utgrävorna tolkade som grunden till ett *rundtorn*. Detta låg norr om borghuset i borgplatåns nordligaste hörn. Här finns en cylindrisk källare som delvis är murad. ”Tornkällaren” är 2,75 meter i diameter och 2,5 meter djup. Eftersom man inte fann något bottenslam i tornkällaren, vilken var fylld med rasmassor, utslöt Olsson att den fungerat som brunn. Käl-

laren gick ner till berggrunden, som tråg-format gick nedåt innan botten planade av. Tvärs över tornkällarens botten fanns en grund ränna inhuggen i berggrunden. Mellan torn-källaren och borghuset låg tre meter från den förra, en syllstensrad som böjde sig runt källaren. Trots att denna inte är särskilt kraftig, har Olsson tolkat det hela som grunden till ett runt trätorn som stått ovan den cylindriska källaren, samt att det funnits förbindelse mellan trätornet och borghusets andra våning. Om ett runt trätorn existerat måste det ha varit uppfört i resvirke. Då måste det också ha stått på ring-murskrönet. Sammantaget har detta i så fall gett en mycket instabil konstruktion varför ett even-tuellt torn knappast kan ha varit speciellt högt. Tanken på ett rundtorn på Hultaby bör därför avvisas. Vilken alternativ tolkning som ska ges denna anläggning är oklart. Kanske var det en behållare för vatten som rensats, varför botten-slam inte fanns kvar. Överbyggnaden behöver inte heller ha varit speciellt hög. Stensyllen verkar också bestå av alltför klena stenar för att ha burit ett högt torn. Väster om tornet fanns en stenlagd yta av skifferplattor.

Borggården med den östra och västra längan

Borggården begränsas i norr av Norrasjön och av borgen, i övrigt av två huslängor vardera bestående av fem hus, mer eller mindre sammanbyggda. De båda längorna inringar ett område som är cirka 3200 m² stort. Denna borggård är plan och sluttar långsamt åt väster. Olsson grävde två schakt på borggården, men det finns inga uppgifter om lagerföljd eller eventuella konstruktioner ute på borggården. Den stora borggården och de två huslängorna bör ses som tillhörande samma strukturella komplex. Alla husen vänder sig inåt mot borggården och deras huvudingångar öppnar sig mot denna. Mellan de två huslängorna verkar det finnas vissa funktionskillnader.

Medan husen i den östra längan främst verkar ha bestått av förrådshus, är de flesta av husen i västra längan bostadshus. Eftersom fyndmaterialet från husen många gånger är anonymt och omöjliggör en funktionsbestämning,

har hus med eldstäder tolkats som bostadshus och hus utan eldstäder har setts som förrådshus. Alla hus är byggda på stensyll och har sannolikt varit uppförda i skiftesverks- eller knuttimrings-teknik. Eftersom husen i flera fall är sammanbyggda, är det många gånger svårt att avgöra var det ena huset slutar och nästa börjar. I vissa fall, när det gäller hus XIII och hus II, hus III och hus IV, samt hus VII och VIII, verkar husen av planritningarna att döma svåra att skilja åt. Egentligen borde man snarare se dessa olika "hus" som rum i ett och samma hus. Istället för att se de båda längorna som uppbyggda av vardera fem hus, så kan den östra sägas vara uppbyggd av två och den västra av fyra hus-kroppar. Denna tolkning styrks också av 1600-talskartan över Hultaby. På kartan har man ritat in själva borgen med borghuset samt de längor som inramade borggården. Dessutom har ytterligare enstaka byggnader på förborgen karterats. Av kartan framgår att den östra längan då tolkades som om den bestod av två långa byggnader, medan den västra bestod av tre eller fyra byggnader, beroende på om man tolkar den mellersta byggnaden i denna länga som ett eller två hus (fig. 32). Nedan har dock beskrivningen av de skilda husen bibehållits så som Bergström och Olsson tolkade dem, eftersom det är så dokumentationen och fyndregistreringen är uppbyggd.

Längst norrut i östra längan ligger hus *XIII*, ett hus, 8x7,5 meter stort (60 m²) som saknar eldstad (fig. 16). Husets norra del hade en tät stenpackning som golv, i den södra delen var golvet stenfritt. Bergström tolkade denna del som ett portlider, genom huset, in på borggården. Det kan lika gärna vara en uppdelning av huset i ett större och ett mindre rum. Ingången till huset har legat i den södra delen, mot hus II. En mindre stenläggning framför huset tyder på detta. Förekomsten av ett stenlagt golv med en ränna i (gödselränna?) kan tyda på att huset var en ladugård eller ett stall.

Huset ligger vägg i vägg med *hus II*, troligen ett förrådshus, då det saknar eldstad (fig. 16). Nära gaveln mot hus XIII finns framför huset en antydning till stenläggning, vilket kan vara rester efter en ingång. Storleken på hus II är svår att avgöra, eftersom det ansluter direkt till källaren

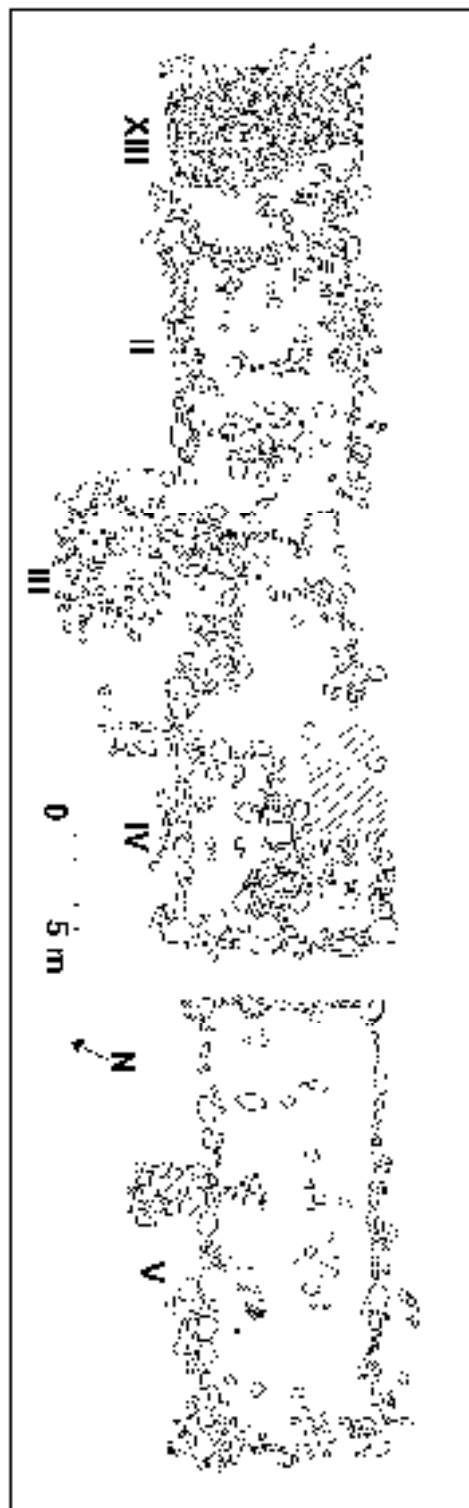

Fig. 15 Plan över husen i den östra längan, upprättad av Lars-Erik Bergström.

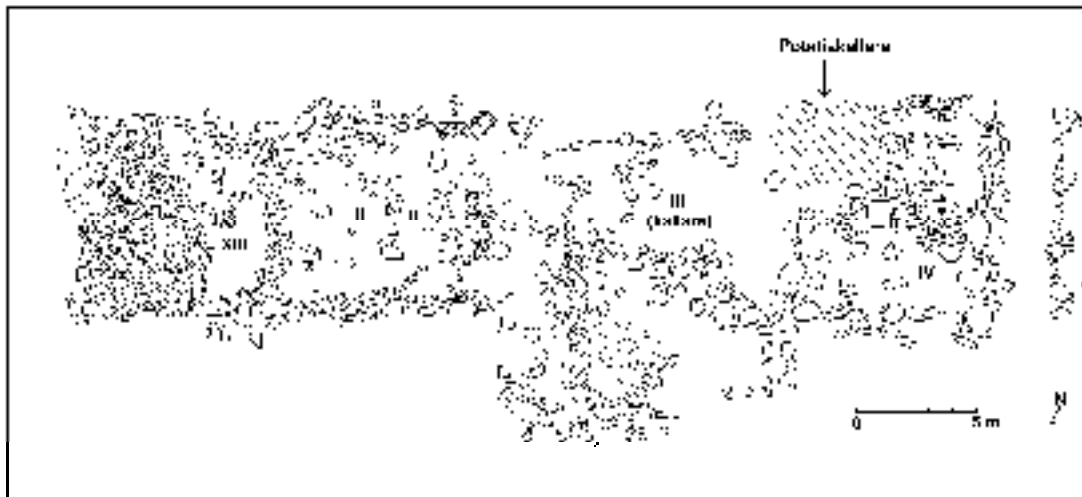

Fig. 16 Plan över hus XIII, hus II-IV i den östra längan, upprättad av Lars-Erik Bergström.

i hus III. Sannolikt var huset 12x8 meter stort, d.v.s. 96 m². Inne i huset finns stora stenar som underlag för golvbalkar, vilket gör det troligt att huset haft trägolv. Någon tydlig rumsindelning kunde inte spåras. I huset påträffades ett brakteatfragment (Fnr 1894) med krönt huvud vilket troligen ska dateras till 1360-tal (Malmer 1980:184 fynd 91).

Hus III var en källarstuga. Huset storlek är svårt att riktigt klargöra, men det var troligen cirka 9x8 meter stort, d. v. s. 82 m² (fig. 16). Under i princip hela huset fanns en två meter djup källare, som enligt Olsson var cirka 70 m² stor. Enligt Bergström var storleken på denna svår att fastställa, eftersom källaren precis som hus IV var skadad av en sentida potatiskällare. Nedgången till källaren skedde via en smal trappa från borggården, där trappstegen bestod av plana hällar. Invändigt var källaren stensatt med en vällagd innermur med jämna skift. Muren, som var fragmentariskt bevarad, var kalkrappad på samma sätt som borghuskällaren. Källargolvet var stensatt med plana stenhällar. Källargropen var fylld med rasmassor. Det påträffades recent buteljglas i förmultningslagret ovan trappstegen. Källarens anslutning till hus IV var svår att se p. g. a. den sentida potatiskällare som var grävd i den gamla källarens södra hörn och i hus IV östra hörn. Medan Olsson såg hus III och IV som separata byggnader, var de enligt Bergström en gemensam byggnad, där hus III var källaren och hus IV den ovanlig-

gande stugan.

Hus IV har redan berörts. Huset storlek är svårbedömd, den beror på hur man ser det i förhållande till hus III. Det rum som ligger söder om källaren i hus III, är 8x8 meter stort, d. v. s. 64 m², men om hus IV även ligger över källaren kan ett kombinerat hus III-IV ha varit 16x8 meter stort, (128 m²) (fig. 16). Detta bör i så fall ha varit indelat i flera rum. Vilken funktion huset haft är oklart. Bergström anser att det varit ett bostadshus med eldstad, men att eldstaden legat där den recenta potatis-källaren är nedgrävd. Därför finns det inga spår efter denna härd. En placering av en härd i detta husets inre hörn, skulle motsvara den "etnologiskt riktiga placeringen" av en eldstad i en stuga. En intressant detalj är att det nästan mitt i rummet söder om källaren låg en skifferhäll, en kvadratmeter stor som var ornerad med en solliknande figur med ett urgröpt parti i mitten (vilket enligt Bergström är ett hål rakt igenom stenen). Olsson anför i sin artikel paralleller till danska hus från äldre järnålder, där ornerade lerhällar utgjorde härdhällar. Hällen var därmed en härd belägen mitt i rummet enligt Olsson. Bergström tolkar däremot stenen som ett av-lopp, där man hållt ut "slaskvatten" ner igenom golvet.

Vid Bergströms undersökning lyfte man på hällen och såg att den låg på ett lager med tegelflis och sten. Här grävdes en cirka två kvadratmeter stor ruta ned till steril botten. Under

sten- och tegelblandningen framkom ett hårt, lite stenblandat lergolv, på vilket det påträffades ett dubbelsidigt präglad silvermynt. Detta är det tidigare omtalade "försvunna" myntet som dessvärre inte är med i fynd-katalogen. Lergolvet i sin tur låg på sterilt grus. Bergströms lilla hål visade alltså att huset var uppfört i två faser. I första skedet hade det ett lergolv. Senare höjdes golvet genom att en stenpackning påfördes. I denna stenpackning låg större stenar som var underlag för golv-bjälkar. Här låg alltså ett trägolv som då hamnade i jämnhöjd med den ornerade sten-hällen. Trägolvet låg även lägre än husets omgivande syllstenar. Golvets uppbyggnad med en stenpackning är gemensam för hus IV och bostadshuset i västra längan, vilket skulle tala för att huset trots allt är ett bostadshus. Frågan om hus IV har haft härd eller ej går inte att besvara. Det framkom inte speciellt mycket fynd som går att karaktärisera som hushålls-föremål i huset, men inte heller lika lite som i de hus som haft rena förrådsfunktioner. Mellan hus IV och hus V fanns ett en meter brett mellanrum. Några belägg för att mellanrummet var stängt med ett plank eller dylikt går inte att avgöra. Detta skulle dock inte behöva ge några synliga arkeologiska spår.

Hus V var ett av de största förrådshuset, en loftbod, enligt Bergström uppförd i två våningar. Huset var cirka 19x7,5 meter stort (142 m²) och sannolikt indelat i flera rum (fig. 18). Ingången låg mitt på husets framsida, något förskjutet åt norr. Framför ingången fanns ett stenlagt parti. Husets fasad låg något indraget i förhållande till de andra husen i östra längan. Detta till-sammans med förekomsten av ett stolphål framför huset gör att Bergström tolkade huset som en tvåvånings loftbod. Någon tydlig rums-indelning gick inte att se. Inne i huset finns stora underlagsstenar för golvbalkar med jämna mellanrum, vilket tyder på att huset hade trägolv. Huset är det sista i den östra längan. Även partiet mellan hus V och VI undersöktes och där framkom stolphål och stensatta partier som visar att här funnits ett stängsel som stängt av passagen mellan de båda husen.

Den östra längan framstår därmed egentligen som två hus. Bara mellan hus IV och V fanns någon passage. Det ena huset var en 38

meter lång byggnad som bestod av hus XIII, II, III och IV. Istället för att se dessa olika hus som enskilda byggnader är det mer rimligt att döma av översiktsplanerna att se dem som olika rum en enda lång byggnad, där källarnedgången låg i byggnadens mitt. Förutom denna långa byggnad bestod den östra längan av hus V, 19 meter långt. Mellanrummet mellan hus IV och hus V var sannolikt stängd med ett plank. Längan måste ha framstått som en kompakt byggnad, nästan 60 meter lång. Huset har sannolikt varit i en våning. Huruvida hus V var en tvåvånings loftbod går inte att avgöra. Samtliga hus i längan verkar ha varit förrådshus eller ladugård/stall, kanske med undantag för hus IV. Alla husen har haft trägolv, utom hus XIII, där golvet var stensatt. Det gör att man får svårt att tänka sig att något av husen förutom hus XIII har fungerat som stall eller fåhus. Agrara funktioner har funnits någon annanstans. Förvarings-funktionen framstår som den väsentligaste.

Hus VI i den västra längan bildar borg-gårdens södra hörn tillsammans med hus V. Även detta hus framstår som ett förrådshus eftersom uppvärmningsmöjligheter saknats. Huset var stort, 16x6 meter (96 m²), och därmed det näst största förrådshuset efter hus V (fig. 20). Bergström tolkade det som en tvåvånings loftbod, eftersom det fanns stolpstöd för en svale i form av större stenar framför huset. Huset ligger dock i liv med övriga hus i den västra längan, vilka saknar svalgång. Huset var indelat i två avdelningar. I söder fanns ett 10x6 meter stort rum. Till detta rum ledde ingången från borggården. Ingången markerades av mindre stensamling framför huset. Husets norra del bestod av ett kvadratisk rum, 6x6 meter stort. Detta rum hade en kraftigare stensyll än den södra delen av huset. Eftersom huvudentrén till borgen möjligen låg mellan hus VI och VII, spekulerar Bergström i att denna del av huset har haft en uppskjutande del som fungerat som en typ av porttorn. I husets inre fanns enstaka större stenar som kan ha fungerat som underlag för golvbalkar. Kanske har även detta hus haft trägolv. Mellan hus VI och VII fanns ett cirka 3,5-4 meter brett mellanrum. Centralt i mellanrummet låg en större sten med en grund skålförmig fördjupning, vilken enligt Lars-Erik

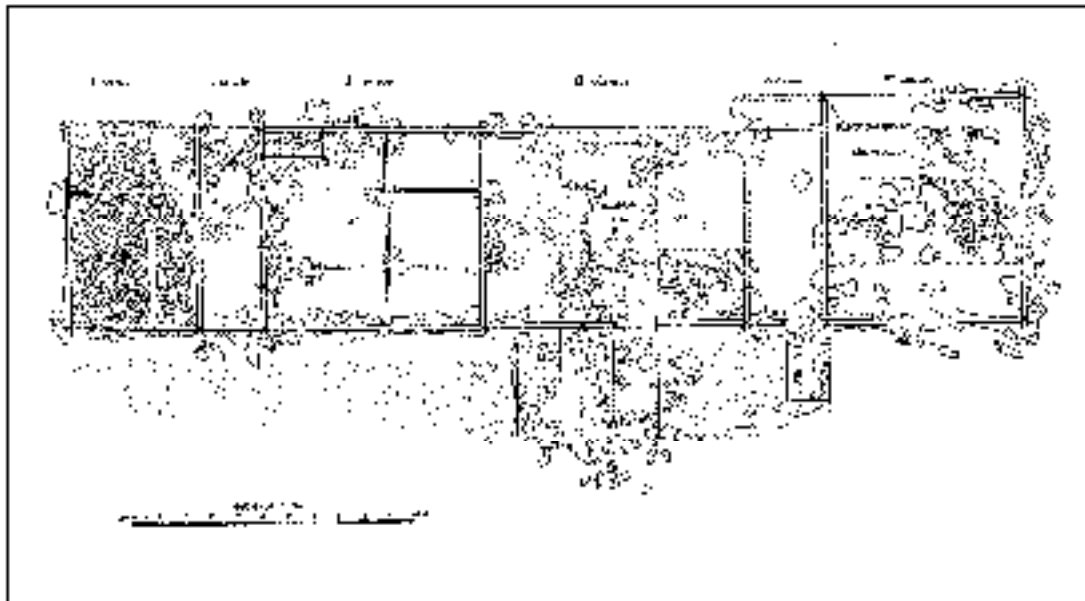

Fig. 17 Lars-Erik Bergströms förslag till rekonstruktion av rumsindelning m. m. i hus XIII-IV.

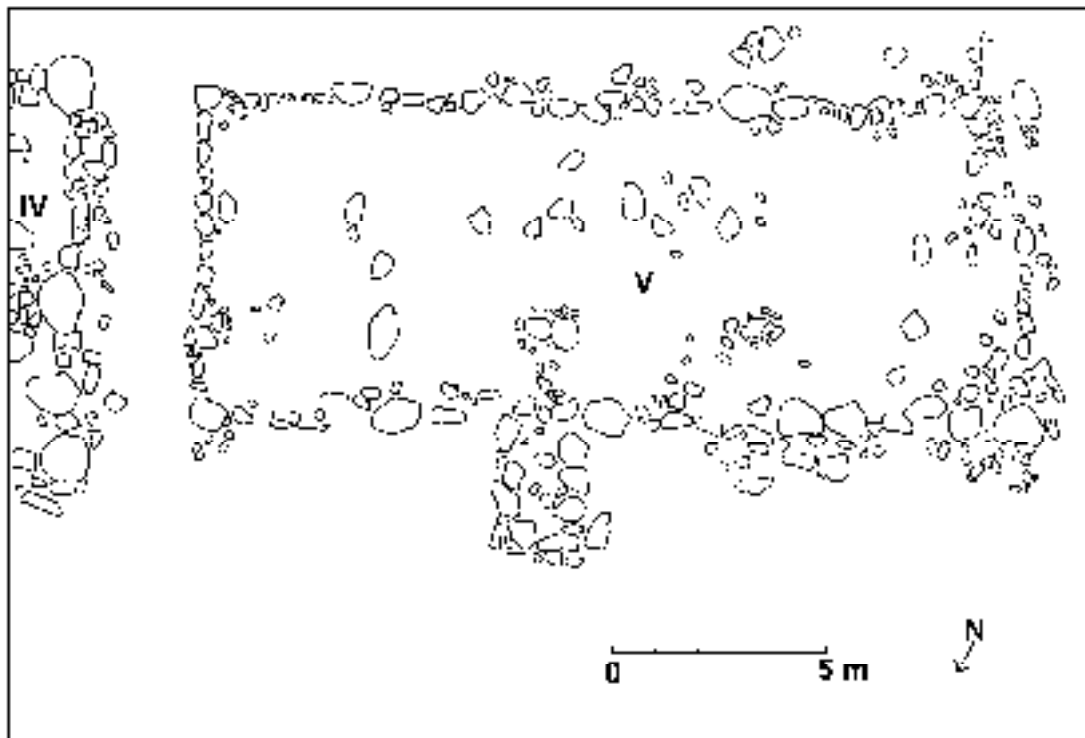

Fig. 18 Plan över hus V i den östra längan, upprättad av Lars-Erik Bergström.

Bergström kan ha utgjort lager för en svängtapp i en port. Huruvida detta stämmer eller ej är svårt att svara på.

Hus VII var ett av de tre bostadshusen i den västra längan. Det är 14x8 meter stort, (112 m²) och hade en stensyll av grova block i hörnen med mindre stenar emellan (fig. 20). Stensyllen var även kraftigare på långsidorna. Hus VII var möjligen i hopbyggt med hus VIII och de båda husen kan enligt Bergström ha haft en gemensam förstuga i utrymmet mellan husen. Framför denna fanns en stenläggning som markerade ingången. Denna tolkning förefaller dock inte alldeles självklar. Själva stugan i hus VII var 10x8 meter stor (80 m²) och här låg härden i det nordvästra hörnet. Mellan stugan med härden och ingången i förstugan fanns eventuellt en mindre framkammare. Bergström anser, också efter etnologiska analogier, att huset hade ett bakloft i väster, men några egentliga arkeologiska belegg för detta verkar inte finnas. Även den s. k. framkammaren är svår att belägga. För dess existens talar egentligen endast härdens läge. Om det inte fanns en framkammare har härden legat på husets västra långsida, något förskjutet åt norr från husets mitt. Härden bakmur har skjutit ut från husets stenfot. Mängden nedrasad sten över härden är sannolikt för liten för att tyda på att det funnits en murad skorsten. Olsson anser att huset fungerat som rökstuga. Sannolikt har det haft trägol. Huset är endast delvis undersökt.

Hus VIII var som tidigare nämnts möjligen sammanbyggt med hus VII. Enligt Bergströms tolkning var detta det förnämsta bostadshuset på borgen, eftersom det hade en hög och väl-lagd stenfot i grova block i oregelbundna skift. Stenfoten var en meter bred. De grövsta blocken låg i hörnen och mitt på sidorna. Stenfoten var inte murad med bruk, utan stenarna låg i en blandning av lera och tegelflis. Huset bestod, förutom av en eventuell gemensam förstuga med hus VII (4x8 meter stor), av ett nästan kvadratisk rum som var 11x10 meter stort (110 m²). I det inre hörnet låg härden, 3,6x3,6 meter stor och delvis byggd av tegel på en grund av gråsten (fig. 21).

Rummet var fyllt av en tät stenpackning, på vilket det låg ett 10 cm tjockt lergolv. Lergolv

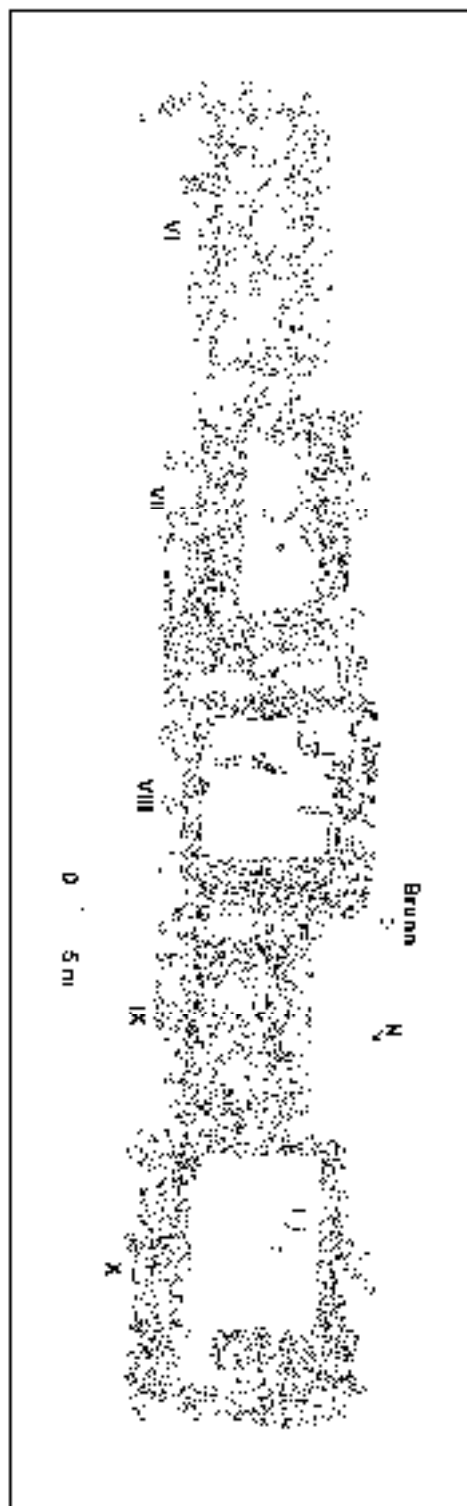

Fig. 19 Plan över hus VI-X i den västra längan, upprättad av Lars-Erik Bergström.

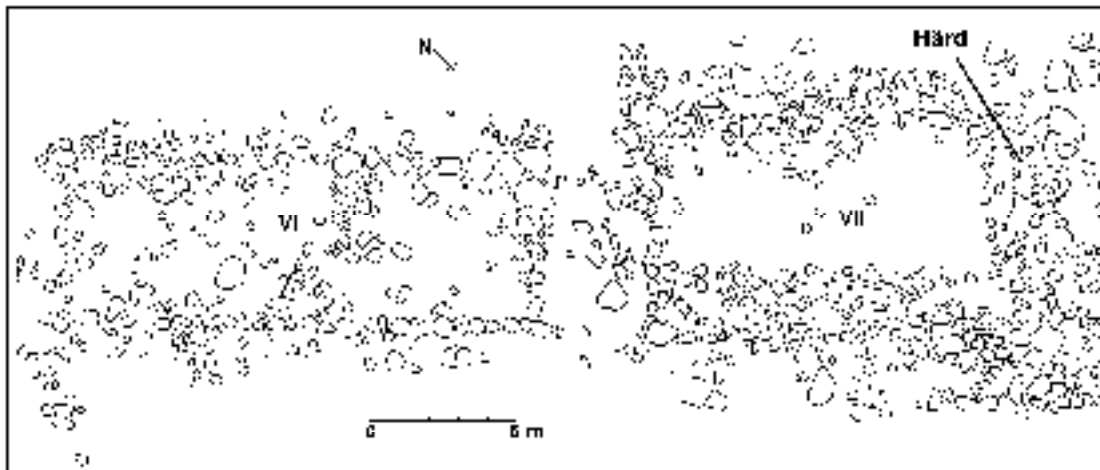

Fig. 20 Plan över hus VI och VII i den västra längan, upprättad av Lars-Erik Bergström.

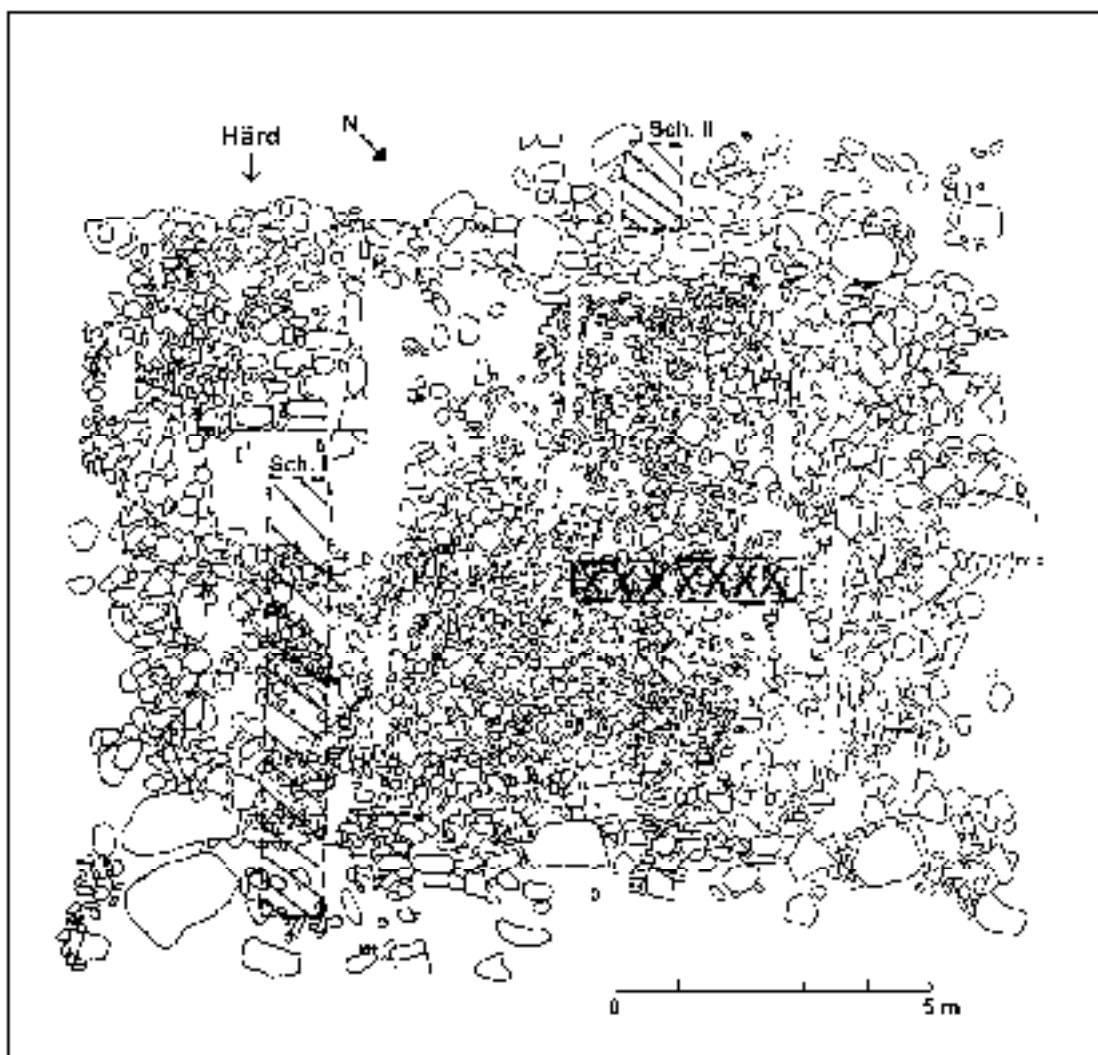

Fig. 21 Plan över hus VIII med de två schakt, schakt I och II, vilka grävdes 1999 markerade. Det kryssk-
 rafferade området i huset norra del motsvarar det ungefärliga läget för det schakt som Bergström grävde
 ner till steril botten och där han påträffade det äldre golvlaget, vilket 1999 framkom i schakt I. Plan up-
 prättad av Lars-Erik Bergström och kompletterad av M Hansson.

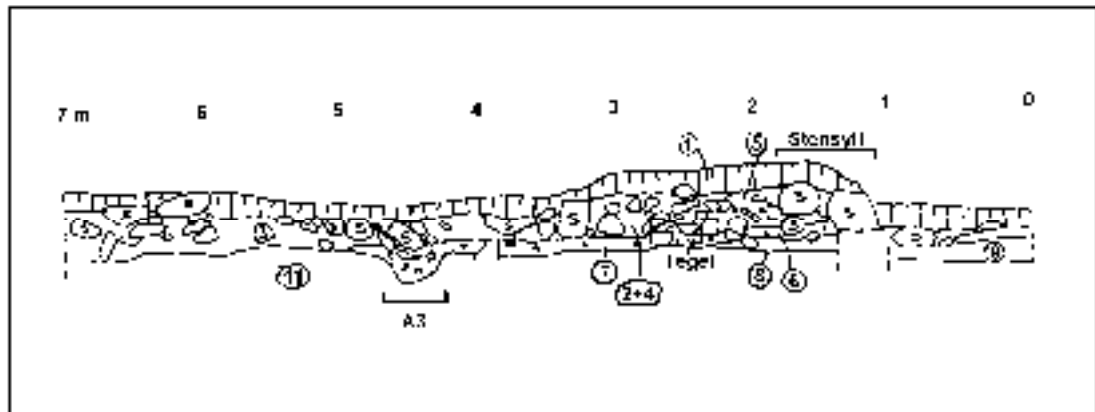

Fig. 22 Profil mot norr i schakt I i hus VIII upprättad vid 1999 års undersökning. 1= grässvål, 2-4= påförd stenpackning, 5= lerblandad mylla (mullbänk?) 6= lerpäckning vid stensyll, 7= äldre golvlager, 8= äldre markhorisont, 9= omrörd mylla, 11= steril morän

slutade en bit från härden. Längs väggarna, samt vinkelrätt ut från långsidorna fanns grunda rännor och spår efter stolphål, vilket bör tolkas som en grundläggning för ett trägolv och en bärande konstruktion för sparrarna. Dessa rännor fanns längs alla väggar utom den södra. Precis som i hus IV grävdes ett schakt till steril botten i husets norra del, varvid det visade sig att huset byggts om. I ett äldsta skede fanns ett golv av lerblandad svart jord med enstaka tegelflisor. På detta hade sedan golvet höjts 0,5 meter med den aktuella stenpackningen, vilken innehöll en stor mängd tegelkross. På denna stenpackning lades ett 10 cm tjockt lergolv. Denna ombyggnad med en påförd stenpackning är likadan som ombyggnaden av hus IV. Sedan lergolvet tjänat ut, grävdes de grunda rännorna som underlag för ett trägolv. Detta golv hamnade i nivå med stenfoten. De tidigare golven låg lägre än nuvarande stensyll. Dessvärre finns inga daterande fynd från huset.

Det var för att bekräfta denna bild och datera den äldsta golvnivån som en undersökning gjordes i hus VIII sommaren 1999. Då grävdes ett sju meter långt schakt vinkelrätt från eldstaden i huset och österut. Den tidigare omtalade stenpackningen framkom åter och under denna ett svartbrunt sotigt kulturlager som med stor sannolikhet var samma lager som Bergström hade stött på sextiotre år tidigare (fig. 22 lager 7). Detta lager fanns endast innanför stensyllen och det fanns inte heller i det lilla schakt som grävdes utanför husets västra långsida.

Det äldsta huset hade ett jordgolv och sannolikt ungefär samma utbredning som det yngre huset. Att så var fallet visas av att det äldre golvlagret, i alla fall hittills endast återfunnits inom ramen för hus VIII. Det äldre huset hade möjligen stolpburna väggar, medan huset i sitt yngre skede fick en stensyll. I samband med att huset byggdes om höjdes golvnivån genom att en kraftig stenpackning lades som underlag för ett lergolv. Möjligen breddades huset också vid detta tillfälle och fick en hörnhärd. Genom Bergströms undersökning kan även en tredje fas tillföras, genom att lergolvet i ett senare skede ersattes med ett trägolv.

Några daterande fynd påträffades dessvärre inte, men genom ^{14}C -analyser verkar det som om det första huset är uppfört någon gång under 1200-talets andra hälft. I början av 1300-talet byggdes det sedan om genom att huset fick en stensyll och den omtalade stenpackningen höjde golvnivån (se vidare nedan). Undersökningen visade att det fanns betydande orörda, fyndförande kulturlager kvar i hus VIII, trots att det redan skulle ha varit undersökt. Sannolikt finns äldre kulturlager också bevarade i andra undersökta byggnader. Däremot fanns det inga spår kvar av de övre ler- och trägolven som Bergström skriver om i sin rapport.

Hus IX var en mindre förrådsbyggnad, en loftbod enligt Bergström, som liknade hus II. Det var cirka 11x6 meter stort (66 m²) (fig. 24). En stenläggning visade att ingången legat mitt på framsidan. Även på baksidan har det

Fig. 23 Foto av eldstaden och stensyllen i hus VIII vid undersökningen 1936. Inne i huset syns den påförda stenpackningen. Fotot är taget ungefär på den plats där schakt I grävdes 1999, då det visade sig att den tidigare undersökningen inte gick djupare än så här. Foto Lars-Erik Bergström 1936. ATA A6:149.

möj-ligen funnits en dörr som gått ut till det sten-lagda området bakom hus IX, där borgens brunn legat. Framför huset fanns stolphål som visade att huset möjligen haft en svale. Stenfo-ten hade kraftiga stenar i hörnen och i mitten av huset, vilket tyder på att det varit indelat i två rum. Inne i huset fanns ett mörkt, lerblandat, 15 cm tjockt fyndförande lager ovan steril jord. Troligen har huset haft ett jordgolv.

Snett bakom hus VIII och hus IX och där-med utanför längan låg borgens brunn. Place-ringen i anslutning till husen i den västra längan understryker tolkningen av att flera av husen här var bostadshus. Brunnen var sannolikt till-

gänglig via en ”bakdörr” i utrymmet mellan hus IX och X.

Hus X var det nordligaste huset i västra längan. Det var ett bostadshus, 16x10 meter stort (160 m²) (fig. 24). Någon tydlig rums-indelning kunde inte spåras. Ingången låg mitt på fasaden på borgsidan, där det fanns en vällagd broläggning. Stensyllen var byggd av grova stenar. Inne i huset fanns ett mörkt lager med mylla ovan en stenpackning liknande den som fanns i de andra bostadshusen. Sten-packningen sträckte sig fram till härdens östra sida. Härden låg i husets nordvästra, bortre hörn, där ett tegelgolv tog vid. Tegelgolvet

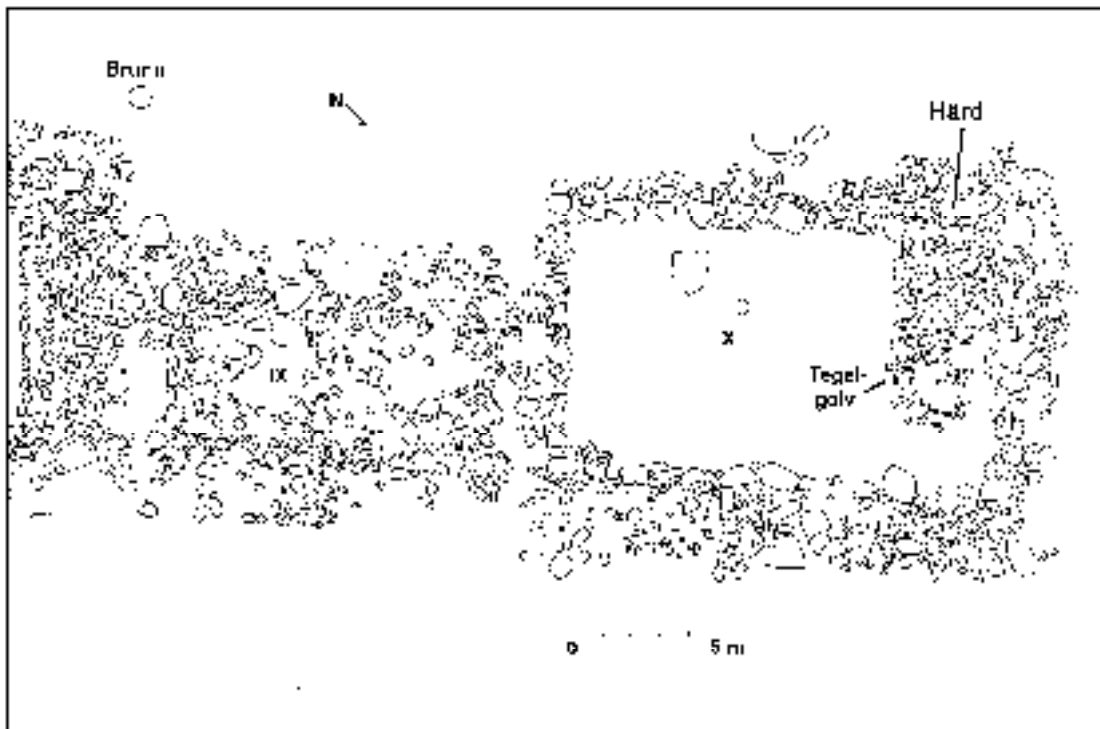

Fig. 24 Plan över hus IX och X i den västra längan, upprättad av Lars-Erik Bergström.

låg i samma nivå som husets stensyll, medan den aktuella stenpackningen låg 30 cm under sten-syllens och tegelgolvs nivå. Därmed har antagligen ett trägolv legat på stenpackningen och detta trägolv har därigenom kommit i nivå med tegelgolvet. Härden låg i ett ytterhörn och hade ett kvadratisk underlag av stora gråstenar i kallmur, på vilket en tegelhård vilat. Även här var mängden nedrasad sten för liten för att man ska kunna säga att det funnits en skorsten. Härden var 4x4 meter stor, vilket gör det till den största undersökta härden i Hultaby. Några daterande fynd påträffades inte i huset. Man har dock inte grävt till steril botten, sannolikt har även detta hus ett äldre skede, precis som hus IV och VIII.

Den västra längan framstår därmed som borgens bostadsdel. Här fanns tre bostads- och två förrådshus. Längan måste ha givit ett lite mer öppet intryck än den östra och ha bestått av fyra huskomplex. Först hus VI, eventuellt med en uppskjutande torndel vid porten, därefter ett sammanbyggt trettiotvå meter långt huskomplex av bestående av hus VII och VIII.

Troligen har mellanrummen mellan hus VIII och IX och IX och X varit stängda, varför den kompakta huslängan verkat längre.

Förborgen

Det område som kallas för förborgen är egentligen ingen förborg. Husen på detta område har inte legat skyddade bakom någon vallgrav, utan tillträdet har varit fritt. Av de många oregelbundet placerade husen blev endast tre undersökta. Hus I undersöktes i sin helhet, medan hus XI och XII endast delvis blev avröjda. Huruvida alla hus som ligger på förborgen är samtida med borgen kan diskuteras. Här kan bara påminnas om att det vid undersökningarna påträffades ett par mynt från sent 1700- och tidigt 1800-tal, samt att en potatiskällare sekundärt grävts i hus III-IV. Kanske tillhör några av husen en sentida torpbebyggelse även om någon sådan inte syns på 1774 års karta.

I hus I påträffades det mest varierande fyndmaterialet. Huset ligger nära strandkanten och är 17x9,5 meter stort (160 m²) (fig. 25). Enligt

Fig. 25 Plan över hus I på förborgen, upprättad av Harald Olsson.

Bergström fanns det likheter mellan hus VII och hus I. Ingången låg i husets västra hörn och ledde in till en förstuga, cirka tre meter bred. Från denna förstuga har man kommit in i själva stugan, där härden, 3x4 meter stor, låg i det västra, inre hörnet. Hur stor stugan varit är lite svårt att avgöra. Sannolikt har den varit nästan kvadratisk, cirka 8x7 meter stor (56 m²). I husets östra del verkar det ha funnits en mindre bakkammare, ungefär 3,5x8 meter stor (28 m²). Golvet i huset verkar ha bestått av en sten-packning, som inte var heltäckande. Huset undersöktes helt under 1935 års grävningssäsong.

Framför husets västra långsida, cirka en meter från husets stensyll, stod en rad med kantställda skifferflisor. Raden började vid ingångens stenlagda broläggning och löpte parallellt med husets långsida, för att vid dess slut böja av åt öster och nästan runda husets hörn. Olsson tolkade denna stenrad som en sköldkonstruktion för en träkonstruktion, en form av galleriartad loggia.

I hus I framkom ett stort och varierat fyndmaterial, bl. a. tre mynt tillhörande 1300-talets

första hälft eller mitt (Fnr 387, 1787, 1845). Bland andra fynd märks en kam, vilken bör dateras till 1300-talet, tretton knivar och fem hela och fyra förarbeten till sländtrissor i skiffer. Vidare påträffades en sporre, en trissa till en sporre och en möjlig sporrspets. Bland material som indikerar någon form av produktion märks även 3,6 kg järnslag. I detta sammanhang bör det påpekas att på ett par av översiktplanerna från Hultaby är det markerat att det hus som ligger omedelbart söder om hus I ska vara en smedja, varför slaggen egentligen kan komma från denna och inte behöver vara resultatet av smide i hus I. Denna "smedja" undersöktes aldrig.

De två andra hus som delvis undersöktes på förborgen, hus XI och XII var båda förrådshus.

Form och storlek på hus XII kan inte fastställas. Huset täcktes delvis av rasmassor från borgen. Möjligen var det någon form av vinkelbyggnad. Det verkar dock som om huset saknat härd. Det samma gäller för hus XI, vars storlek kan bestämmas till 13x7,5 meter (97,5 m²).

Tabell I Husen runt borggården

Bostadshus (d. v. s. hus med härd)

	Total storlek (m ²)	Stugans storlek (m ²)	Del	Övrigt
Hus I	160	56 (100 ?)	Förborgen	
Hus VII	112	80	Västra längan	Härden ej und.
Hus VIII	140	110	Västra längan	Tegelhärd
Hus X	160	160	Västra längan	Tegelhärd
Summa	700	462 (906 ?)		

Förrådshus/Stall

	Total storlek m ²	Del	Golvtyp
Hus II	96	Östra längan	Trä
Hus III-IV	128	Östra längan	Källare 72 m ²
Hus V	142	Östra längan	Trä
Hus VI	96	Västra längan	?
Hus IX	66	Västra längan	Jord
Hus XI	97,5	Förborgen	?
Hus XIII	60	Östra längan	Sten/jord
Summa	557,5		

Husen - sammanfattning

De undersökta husen runt borggården och på förborgen kan sammanfattas enligt vidstående tabeller när det gäller förekomst av bostads- och förrådshus och husens storlek. Man ser att bostadsfunktionen som redan tidigare nämnts verkar ha varit knuten till den västra längan. Huruvida hus I varit ett bostadshus eller ej kan diskuteras med tanke på att en hel del fynd med produktionsinriktning påträffades här. Möjligen ska huset mer ses som en ”diverseverkstad”. Närheten till smedjan kan tala för att man samlat

borgens verkstadsfunktioner hit. Kanske är det så att det är hus VIII som ska ses som borg-herrens bostad, med sin stora stuga, sin spis där man använt tegel och sin höga stenfoot. Redan Bergström var inne på tanken att hus VIII var det mest framträdande, något som verkar sannolikt. Även läget nästan mitt emot paraddrappan upp till borgen talar för detta (se nedan).

Bland förrådshusen kan man notera att nästan alla verkar ha haft trägolv, vilket svårigen överensstämmer med funktioner som stall och fåhus. Endast hus XIII och IX har jord- eller stengolv. Dessa två hus är samtidigt de två minsta förrådshusen. Någon omfattande

bo-skapshandling kan inte spåras utifrån de undersökta husen. Stall- och fähus bör man snarare söka bland de icke undersökta husen på förborgen. Därmed förbehåller Hultaby eftermedeltida herrgårdsanläggningar, där stall- och fähusdel skiljts från bostadsdelen och vi får regelrätta fägårdar avsides belägna i förhållande till mangården.

FYNDMATERIALET

Vid undersökningen framkom ett förhållandevis stort fyndmaterial. Det sammanlagda antalet fynd uppgick till 7655 föremål, varav nästan 5900 var spik. Den lappkatalog som Harald Olsson upprättade omfattade 2493 nummer. När materialet skrevs in i SHM:s fyndkatalog skedde en utgallring varvid en hel del fynd kastades. Det material som kastades var framför allt spik och en del obestämbara järnföremål. Utifrån lapp-katalogen kan dock mängden av exempelvis spik som kastats rekonstrueras. Den fyndkatalog över Hultabymaterialet som upprättats upptar idag 830 poster med 7655 föremål. 75 av dessa poster saknar uppgift om var fyndet har framkommit.

Dessvärre saknas en del fynd. Det gäller exempelvis den enda keramikskärvan, (Fnr 2031), vilken påträffades i hus IV, ett ”fragment av keramik med blå och vit glasyr”, vilket dock inte verkar vara någon medeltida sort. Fyndet är dock upptaget i fyndkatalogen. Värre är det med det mynt som Bergström ska ha påträffat på det undre golvlaget i hus IV och som skulle kunna ha gett en datering av borgens äldre fas. Myntet omnämns i Bergströms rapport och är där t. o. m. inritat i plan, men saknas i fyndkatalogen. Det finns inte på Kungliga myntkabinettet i Stockholm, på museet i Vetlanda, eller på myntkabinettet på Lunds universitets historiska museum.

I ett försök att strukturera fyndmaterialet har det indelats i olika fyndkategorier. Avsikten har varit att därigenom se vilken karaktär fyndmaterialet har och om det kan användas till att diskutera frågor kring funktion och rumsliga mönster. De kategorier som använts är följande; *agrар verksamhet, byggnadsmaterial, dräkt-detaljer, hushåll, produktion, vapen* och

övrigt. Vilka typer av föremål som ingår i de olika kategorierna framgår av tabell II. Naturligtvis finns föremål som kan placeras i flera olika kategorier och man kan alltid diskutera var de hör hemma. Ska pilspetsar ses som ett vapen eller något som används som jakt? Har häst-skorna att göra med hästen som dragdjur i jordbruket, eller som riddjur? Någon egentlig diskussion kring detta har dock inte skett i detta sammanhang.

Helt naturligt visar det sig att den dominerande fyndkategorin utgörs av byggnadsmaterial, främst spik. Åttio procent av alla fynd tillhör denna kategori. Förutom spik finns ett stort antal beslag till dörrar, gångjärn, dörrstaplar och dörrhakar. Den näst största fyndkategorin utgörs av föremål som tillhör hushållssektorn, vars andel uppgår till sjutton procent. Den helt övervägande fyndgruppen utgörs här av djurben, vilket kan antas avspegla matproduktion (någon osteologisk analys av djurbensmaterialet från Hultaby är inte gjord). Förutom djurbenen ingår knivar, sländtrissor, blosshållare, en kam och fragment av en bronsgryta i denna grupp. De flesta av dessa fyndgrupper representeras av enstaka fynd. Tillsammans kommer nittiosju procent av alla fynd från grupperna byggnadsmaterial, eller hushållsfynd.

Om vi bortser från de 107 föremålen i gruppen *Övrigt*, dit främst obestämbara järnföremål hör, är den tredje största kategorin föremål som har med någon form av agrar verksamhet att göra. Kategorin består av 72 föremål, främst hästskor och hästkosömmar. Om dessa representerar en agrar verksamhet eller inte kan kanske diskuteras. Mer regelrätta agrara föremål är en skära, en lie och en ullsax, samt kanske även söljor som troligen kommer från seldon. Den agrara sektorn som i det stora hela borde utgjort grunden för borgen är alltså svår att påvisa i materialet. Agrara aktiviteter har alltså sannolikt främst ägt rum utanför det undersökta området.

En del fynd talar för att produktion av olika slag ägt rum på platsen. Med produktion menas här tillverkning av något slag. Den tillverkning som kan spåras har sannolikt enbart varit för eget bruk. 48 fynd talar om produktion. Främst bland detta är cirka 6,8 kg järnslag, samt

Tabell II

Fyndmaterialet fördelat på olika kategorier

Kategori Agrar verksamhet
72 föremål

hästsko	25 st
hästkosöm	36 st
skära	
lie	
ullsax	
remändesbeslag till seldon	
sölja till seldon	
"nöthår"	

Kategori Dräktdetaljer
5 föremål

söljeram
torne
ring
bältesbeslag

Kategori Produktion
48 föremål

slagg	ca 6 kg
förrar bete sländtrissor	5 st
förrar bete nitbrickor	1 st
smältklump	
verktyg (syl, borr, mejsel)	
murslev	

Kategori Övrigt
107 föremål

mynt	4 st
frägm. järnföremål	
mindre beslag	
ring	
ten	
recenta föremål	

Kategori Byggnadsdetaljer
6133 föremål (80%)

spik	5891 st
beslag	55 st
gångjärn	11 st
dörrstapel	52 st
märta	29 st
dörrhake	
hake	
tegel	
bult	
nit	

Kategori Hushåll
58 föremål

kniv	30 st
sländtrissa	5 st
blosshållare	
bryne	
gryta	
ljuspipa	
fackelhållare	
kam	
keramik	
nyckel	

Kategori Vapen
12 föremål

ringbrynjering	
pilspets	6 st
lansspets	
spjutspets	
sporre	3 st

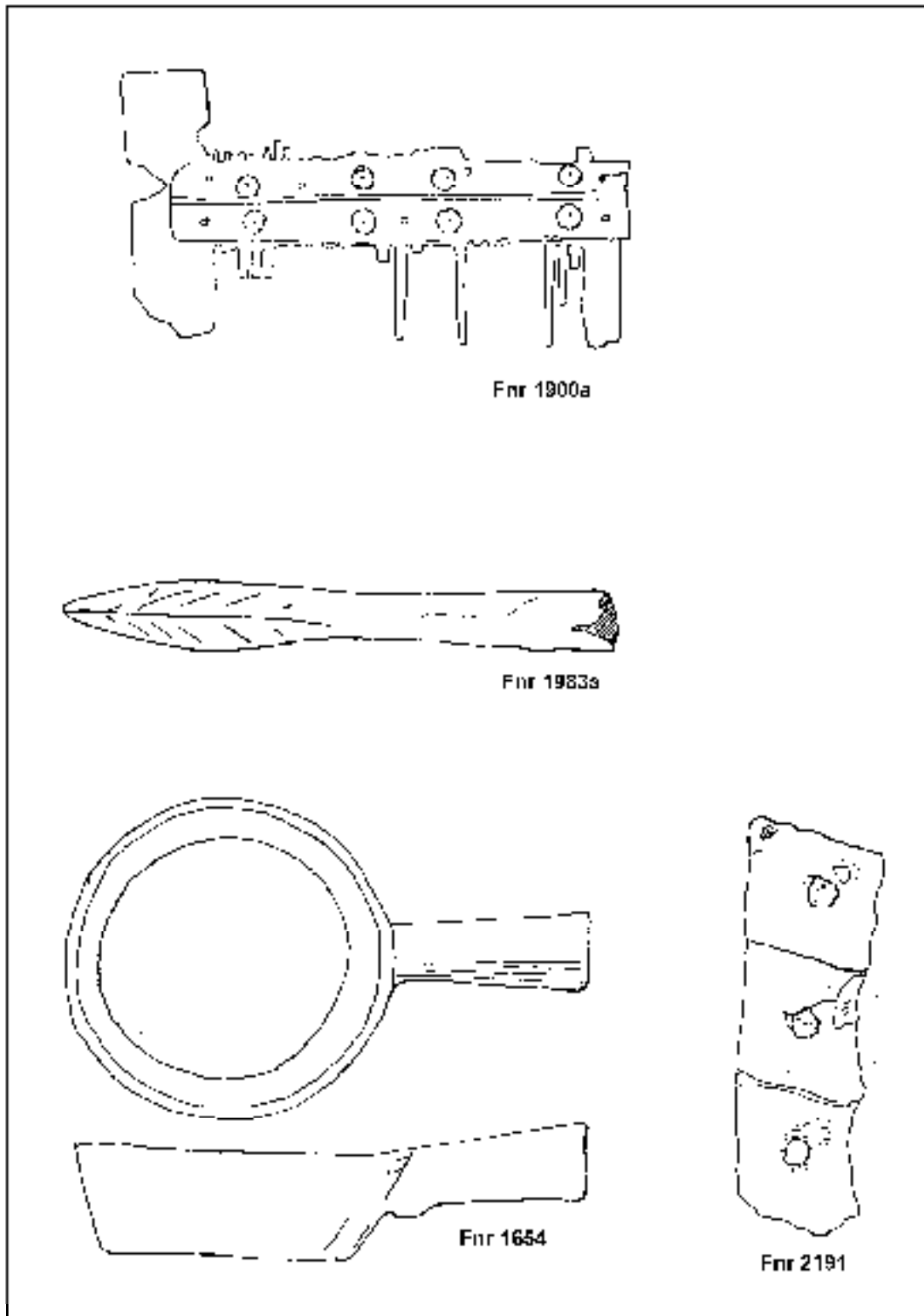

Fig. 27 Några fynd från Hultaby, en sammansatt dubbelkam (Fnr 1900a), en pilspets (Fnr 1983a), ett förarbete för tillverkning av nitbrickor (Fnr 2191) samt en bronskopa, möjligen en oljelampa (Fnr 1654).

förfärdigen till sländtrissor och nitbrickor. En del verktyg i form av en syl, en mejsel och ett borrh talar främst om verksamhet i trä. Mer än hälften av produktionsfynden kommer från hus I. På en plan över hus I som förvaras i ATA, står ”smedja” i området söder om hus I. Här finns en husgrund som inte är undersökt. Några direkta spår efter slagg eller liknande kan idag inte iaktas vid en okulär besiktning, men sannolikt fanns här så mycket slagg vid 1930-talets undersökning att huset tolkades som en smedja trots att det inte undersöktes.

Ett fåtal fynd kan hänföras till gruppen med vapen. Det gäller tre sporrar, sex pilspetsar, en spjut- respektive en lansspets och en möjlig ringbrynjering. Mängden dräkt detaljer är ännu färre, endast fem stycken. De utgörs av söljor och delar av sådana, en ring och ett bältesbeslag.

Sammantaget är fyndmaterialet förvånansvärt intetsägande. Det finns dock en del källkritiska aspekter som först bör beaktas. Det är svårt att säkert säga vad fynden representerar och hur representativa de är. Det är tydligt att man inte har grävt husen ner till steril botten och det är också klart att man inte grävt alla hus lika noga. En annan faktor som är svår att värdera är med vilken noggrannhet undersökningen bedrevs på 1930-talet. Visserligen sållades jordmassorna, men det var inga utbildade arkeologer som stod vid sållen, varför man kan ha missat en hel del fynd. Å andra sidan har man tillvaratagit mynt och andra mindre föremål, vilket tyder på viss noggrannhet. Fyndmaterialets karaktär gör också att man kan fråga sig hur borgen övergavs.

Enligt utgrävningarna var husen täckta av kraftiga brandlager, vilket skulle tyda på att hela borgen brändes ned vid ett och samma tillfälle. Därmed skulle man kunna förvänta sig ett relativt omfattande fyndmaterial, eftersom husen borde ha varit fullt utrustade när de brändes. Som jämförelse kan nämnas fyndmaterialet från borgen Piksborg i Sunnerbo, vilken brändes under Engelbrektsfejden 1434 och där ett rikt och omfattande fyndmaterial tillvaratogs vid undersökningen 1908 (Stibéus 1986). Av fyndmaterialets karaktär och omfattning verkar Hultaby inte ha varit i bruk på samma sätt när

borgen brändes. Snarare antyder fyndmaterialet som domineras av byggnads-material att husen var mer eller mindre tomma när de brändes.

Man måste också betänka att en mycket stor del av borgens avfall kan ha kastats i sjön. Detta kan vara en förklaring till att fyndmaterialet är relativt intetsägande. Avsaknaden av fynd kan också bero på renhållningen på borgen. Under medeltiden var renhållningen många gånger bristfällig, vilket inte minst kulturlagertillväxten i de tidigmedeltida städerna vittnar om. Eftersom frånvaro av en mer organiserad renhållning kanske var det vanliga i städer, byar och på gårdar kan just en effektiv renhållning ha varit ett sätt för makthavare att framhäva sin egen position. Städning kan således ses som en social strategi. Detta har till exempel diskuterats vad gäller ärkebiskopspalatset Lundagård i Lund, där en undersökning nyligen visat hur gårdsplanen framför biskopshuset hölls ren från avfall. De fynd som påträffades var små fragment som undgått städning (Gardelin m. fl. 1997:101, 161). Samma förhållanden kan tänkas ha förekommit på Hultaby, kanske framför allt vad gäller borgen och längorna runt borggården som ju var anläggningens mer representativa delar. Möjligen skulle en undersökning av husen på förborgen ge betydligt mera fynd. Hus I på förborgen är ju också det hus som gav det mest varierade fyndmaterialet.

Det är på sätt och vis intressant att notera vad som saknas i fyndmaterialet. Det gäller främst den nästan totala frånvaron av keramik. Detta förvånande redan utgrävningarna och är något som Harald Olsson flera gånger nämner i sina veckobrev till Erik Lundberg. Än mer förvånande är det om man betänker att alla jordmassor ska ha sållats. Överhuvudtaget finns det en brist på keramik på landsbygden under högmedeltid. I fallet med Hultaby finns det dock ingen orsak att anta att frånvaron av keramik skulle bero på ekonomiska orsaker. Som tidigare redogjorts för tillhörde de personer som kan knytas till borgen rikets högsta sociala skikt som inte borde ha haft några ekonomiska problem med att införskaffa exempelvis keramik. Frånvaron av keramik tyder på att andra material måste ha använts i stället. Träbehållare och träkärl är det naturliga i dessa områden och för landsbygden i allmän-

het under medeltid. I Hultaby finns dock också fynd av fragmentariska brons- och järngrytor som säkerligen använts vid matlagning.

Ur fyndmaterialet går det inte heller att direkt visa på platsens betydelse i lokalsamhället (angående borgar som produktionscentrum se Mogren 1995b). Någon produktion för avsalu har troligen inte förekommit och några direkta handelsaktiviteter kan inte påvisas. Däremot kan den stora källaren i hus III, 144 m³ stor, ses som ett belägg för de produkter som godssets landbor var tvungna att leverera. Med ett historiematerialistiskt synsätt framstår källaren som en symbol för den feodala rätten.

Hitills har endast fynden från 1930-talets undersökning omtalats. Trots att endast nio kvadratmeter undersöktes 1999, framkom dock även där ett litet fyndmaterial, som mot bakgrund av det tidigare fyndmaterialets sammanställning och den lilla ytan som undersöktes måste sägas vara lite förvånande. Förutom de för Hultaby så ”obligatoriska” spikarna framkom ett tvådelat ringspänne av brons samt ett korsformigt hänge i vitmetall. Ringspannet var cirka 36 mm i diameter och själva ringen var 6 mm tjock och gjutet i två halvor. Själva nålen var inte bevarad. Ringspannen är vanliga fynd som använts huvudsakligen i den manliga klädedräkten för att hålla ihop manteln över axeln.

Det korsformiga hänget var 35 mm högt och 27 mm brett, samt 2 mm tjockt (fig. 28). Ytan var kraftigt repad, varför det inte fanns några spår av några inristningar. I korsets övre del fanns en ögla som fungerat som upphängningsanordning. Sannolikt har korsets burit i en kedja. Ögla hade brustit, varefter man borrar ett hål i korsets andra ände för att kunna fortsätta att använda det. Detta ”återbruk” av korset tyder på två saker, dels att det var en kär ägodel som man ville fortsätta att bära, dels att korset sannolikt burits under lång tid, kanske flera generationer. Även korsets repade yta talar för detta.

Korsformiga hängen är en typ av smycken som vanligen dateras till 900- och 1000-talen, endast ett fåtal är kända från 1100-talet. I Sverige har denna typ av hängen huvudsakligen påträffats i Skåne, på Öland och Gotland samt

i Mälardalen. Några tidigare fynd från Smålands inland är inte kända. Förekomsten av denna typ av smycken har kopplats samman med den kristna missionen till Skandinavien. Genom att bära ett kors visade man sin kristna tro samtidigt som korset hade en skyddande kraft (Staecker 1999). Korset från Hultaby tillhör en enkel typ, där själva korset är platt och utan ornering. Korsets armar sitter på mitten, men är något sneda i förhållande till själva basen. Det är enkelt i sitt utförande, odecorerat och gjutet i en koppar/silverlegering. Troligtvis bör det dateras till 1100- eller 1200-talen (muntligen Jörn Staecker, Arkeologiska institutionen, Lunds universitet). Det är dock vanligt att korsformade hängen, precis som korset från Hultaby, många gånger visar spår av långvarig användning, varför deras användningstid kan ha varit mycket lång.

Dateringarna från hus VIII visar att huset sannolikt tillkommit under 1200-talets andra hälft och att det byggts om under början av 1300-talet. Korset låg i den påförda stenpackningen till husets yngre fas, vilken daterats till 1300-talets början (se nedan). Om inte förr så har korset senast vid denna tidpunkt tappats. Möjligheten finns att korset faktiskt användes som en form av släktklenod under kanske 200 år, innan det slutligen tappades. I så fall är det ett intressant exempel på den symboliska betydelsen hos enstaka föremål under äldre tid. Kanske har korset fungerat som en form av ”skyddsamulett” för sin bärare, en amulett som genom att både vara en kristen symbol och ett föremål som burits av förfäderna innehade en skyddande kraft.

Sammanfattningsvis ger fyndmaterialet trots att det till övervägande delen är anonymt en del ledtrådar till platsens användning. Inte mycket i själva fyndmaterialet skvallrar om att vi har att göra med en plats bebodd av personer ur högfrälset. Det magra fyndmaterialet, helt dominerat av byggnadsmaterial stärker tanken att Hultaby var mer eller mindre övergivet när det brändes. Fyndmaterialet borde ha varit betydligt rikare om en fullt utrustad sätesgård bränts. Också städning som en social strategi kan ha spelat in och påverkat fyndmaterialets sammansättning. Endast de delar där ren-håll-

Fig 28. Det korsformiga hänge som påträffades vid 1999 års undersökning. Den ursprungliga upphängningsanordningen har gått sönder och ersatts med det borrade hålet i hängets nedre del.

ningen sannolikt var mest intensiv berördes av undersökningen. Samtidigt väcker det befintliga fyndmaterialet viktiga frågor om möjligheten att via ett arkeologiskt artefaktmaterial göra tolkningar av den sociala tillhörigheten av olika fyndkomplex. I fallet Hultaby är det snarare byggnadskomplexets storlek, utformning och byggnadsmaterial som skvallrar om en socialt medvetet uppförd och strukturerad anläggning som tillhört personer ur samhällets övre skikt.

Fyndspridningen

När man tittar på fyndspridningen på borgen måste man komma i håg att störst undersökningsinsatser skedde på borgplatån, i hus I och i hus VIII, men bara själva borgen och hus I verkar ha blivit mer eller mindre fullständigt undersökt. Övriga hus verkar enbart ha rensats fram och inte totalundersökts. Därmed får man ha i minnet att den bild av Hultaby som presenteras nedan kan förändras om ytterligare undersökningar sker på platsen.

De flesta fynden kommer från själva borghuskällaren, 3164 stycken, varav närmare 2900

är spik. Ser man till hela borgplatån framkom där 5431 fynd, vilket motsvarar över sjuttio procent av den totala fyndmängden. De huvudsakliga fyndtyperna på borgen var spik och djurben. Av de undersökta husen kom flest fynd i de hus som undersöktes mest, hus I och VIII. I båda framkom vardera 452 fynd. Överlag framkom fler fynd i de hus som hade härd och som tolkats som bostadshus. Därav följer också att det framkom fler fynd i västra längan jämfört med den östra (se tabell III).

Ser man på hur spridningen av de olika kategorierna fördelar sig, kan vissa mönster urskiljas. De är dock inte särskilt tydliga och bygger på ett litet källmaterial (tabell IV). När det gäller fynd med agrar inriktning, fördelar de sig jämt över det undersökta området, med koncentrationer främst till hus I, dit trettiofem procent av dessa fynd kan hänföras. Även föremål knutna till produktion är koncentrerade till hus I. Mer än hälften av dessa fynd kommer från hus I. I huset påträffades fem hela och fem förarbeten till sländtrissor i skiffer, samt 3,6 kg slagg. Övriga produktionsfynd förekommer jämnt fördelat. Produktion, sannolikt i form av

Tabell III

Antal fynd per enhet

Hus I	452 st	6%
Hus XIII 28 st		
Hus II	79 st	
Hus III	44 st	
Hus IV	294 st	
Hus V	16 st	
Summa Ö Längan	433 st	6%
Hus VI	16 st	
Hus VII	89 st	
Hus VIII	452 st	
Hus IX	59 st	
Hus X	86 st	
Summa V Längan	702 st	9%
Borghuskällaren	3164 st	
Inre borggården	1103 st	
Tornkällaren	257 st	
Inre borggård/Tornet	353 st	
V Trappan	69 st	
S Trappan	485 st	
Summa "Borgen"	5431 st	71%
Yttre borggården	23 st	
Totalt antal fynd	7655 st	

husflit, verkar ha varit koncentrerad till området kring hus I.

Fynd som tillhör hushållssektorn är koncentrerad till fyra platser. Den största delen hittas på borgen med trettiofyra procent av fynden, då främst djurben, följt av hus I och VIII med sexton respektive fjorton procent av hushållsfynden och hus IV med cirka nio procent. Det är värt att notera att det saknas eldstad på borgen, så de djurben, de "matrester", som hittas här, måste ha tillagats på någon annan plats. I övrigt är hushållsfynden koncentrerade till bostadshusen. Den låga andelen hushållsfynd i hus VII och X, båda tolkade som bostadshus, beror troligen på att dessa är dåligt undersökta.

Vapenfynden slutligen är representerade av ytterst få fynd. Det kan dock noteras att hälften av vapenfynden, sex stycken, hittades i hus I, två stycken på borgen, medan enstaka fynd i denna kategori framkom i hus IV, IX och X.

När det gäller byggnadsmaterialet kan det vara värt att notera var tegel ingått i byggnaderna. Tegel har använts i borghuskällarens källarhall, i västra trappans omfattning, i eldstäderna i hus VIII och i hus X, samt som ett tegelgolv vid härden i hus X. Den medeltida användningen av tegel i Smålands inland är mycket sparsam och förekommer främst i kyrkliga sammanhang. Produktion och användning av tegel kräver lång planering och kunnig arbetskraft. Användandet av tegel i vissa byggnader kan därför sägas avspegla byggnadernas inbördes sociala betydelse och rangordning. Samma betydelse kan anföras när det gäller den höga stenfoten på hus VIII.

Sammanfattningsvis visar fyndfördelningen att hus I framstår som säregt, eftersom stora delar av alla påvisbara aktiviteter kan knytas till detta hus. Detta beror inte enbart på att detta hus undersöktes mest. I hus VIII påträffades lika

Tabell IV Spridningen av olika fyndkategorier.

Enhet	Kategori Agrar	Kategori Hushåll	Kategori Produktion	Kategori Vapen
Hus I	25 föremål (35%)	203 föremål (16%)	27 föremål (56%)	6 föremål (50%)
Hus II		3 föremål	1 föremål	
Hus III	2 föremål (3%)	4 föremål		
Hus IV	5 föremål (7%)	120 föremål (9,5%)	1 föremål	1 föremål
Hus V				
Hus VI	4 föremål (6%)			
Hus VII	7 föremål (10%)			
Hus VIII	2 föremål (3%)	177 föremål (14%)	6 föremål (10%)	
Hus IX	3 föremål (4%)	3 föremål	1 föremål	1 föremål
Hus X	2 föremål (3%)	4 föremål	1 föremål	1 föremål
Hus XIII	5 föremål (7%)		1 föremål	
Borghuskällaren	2 föremål (3%)	190 föremål (15%)	1 föremål	1 föremål
Borgplåten	5 föremål (7%)	63 föremål (5%)	1 föremål	
Tornkällaren	3 föremål (4%)	177 föremål (14%)	3 föremål	
V Trappan				1 föremål
S Trappan		63 föremål (5%)	1 föremål	
	100% = 72 föremål	100% = 1266 föremål	100% = 48 föremål	100% = 12 föremål

Observera att en del fynd saknar fynduppgift eller har hittats utanför de olika husen i tabellen,

många fynd som i hus I, men dessa avspeglar betydligt färre aktiviteter. Här dominerar hushålls-fynd, vid sidan om byggnadsdetaljer. Fynden tyder inte heller på att man bott i själva borgen. De hushållsfynd som påträffades här var främst matavfall. Eftersom eldstad saknas på borgen, måste maten ha lagats någon annanstans. Den närmsta eldstaden ligger i hus I, som genom den södra trappan hade en diskret väg upp på borgen. Fynden och frånvaron av eldstad på borgen gör att borghuset framstår som ett tillfälligt använt hus. Hus I blir en representant för aktiviteterna på förborgen. Här skedde alla de aktiviteter som ägde rum på gården. Förborgen ska kanske ses som ”produktions-gården” Hultaby, dit en vanlig gårds aktiviteter, agrar som icke-agrar kan knytas.

FASINDELNING OCH DATE-RING

Den relativa kronologin på platsen talar för att Hultaby kan indelas i minst två huvudfaser. Hade undersökningen lämnat fler stratigrafiska iakttagelser, skulle denna relativa kronologi säkerligen ha varit mer findelad. När det gäller själva borgmuren byggdes ringmuren om, oklart när, och hur länge efter, att den kallmurade äldre muren anlagts. Eftersom delar av ringmuren förblev kallmurad, måste de ursprungliga idéer som fanns med det äldsta bygget levt kvar. Ombyggnaden av ringmuren innebar egentligen ingen radikal förändring av borgens struktur, tvärtom förstärktes den gamla strukturen med en trapetsformig borgplatå. Sannolikt föreligger ingen större tidskillnad mellan ringmurens två faser. Orsaken var troligen att man ville förstärka ringmurens konstruktion, samtidigt som ringmurens mest representativa del som vände sig mot borggården blev ett riktigt murverk. Användandet av murningsteknik var sannolikt av stor social betydelse. Ringmurens äldre kall-murade skede ledde Harald Olsson till tolkningen att Hultaby ursprungligen möjligen kunde ha varit en fornborg vilken efter att ha legat öde åter tagits i bruk och förstärkts (Olsson 1948:46). Detta förefaller dock inte som en särskilt sannolik tolkning, eftersom ”borgen”

med sin regelbundna form inte uppvisar några likheter med andra förhistoriska fornborgar.

Enligt Olsson finns likheter mellan murverket i ringmurens murade delar, borghuskällarens mur och murverket i källaren i hus III. Detta skulle kunna innebära att dessa tre element tillkommit vid samma tidpunkt. Även den västra trappan i borgen bör tillhöra denna fas, eftersom den låg i förband med ringmurens murade parti.

Bland trähusbebyggelsen visade Bergströms grävning att båda de bostadshus där han grävde några kvadratmeter till botten, hus IV och VIII, hade varit föremål för ombyggnader. En äldsta golvnivå, med ett ler-/jordgolv, hade höjts med en cirka 0,5 meter tjock stenpackning på vilken sedan ler- och trägolv anlades. Eftersom den stora källaren i hus III, möjligen tillhör den yngre fasen, förefaller det troligt att även koppla golvhöjningen i hus IV och VIII till samma skede. En hypotes skulle då vara att en genom-gripande ombyggnad skedde av Hultaby-komplexet i samband med att ringmuren runt borgplatån förstärktes. Kanske skedde mur-ningsarbetena på ringmuren, i borghuset och i källaren i hus III vid samma tidpunkt som golvnivån i hus IV och VIII höjdes? Några uppgifter om förändringar i hus I saknas i Olssons redogörelse. Hur anläggningen såg ut tidigare är svårt att svara på. Utsträckningen på bebyggelsen under det äldsta skedet är inte klar, men mycket tyder på att strukturen redan tidigt var fastlåst enligt vinkelmönstret. Antydningar till detta framkom vid 1999 års undersökning. Vilken bebyggelse som då fanns på borgen är oklart, men antydningar fanns att hus VIII i sin äldre fas bestod av ett stolpbyggt hus. Vid undersökningen på 1930-talet framkom i flera fall stolphål framför de synliga husgrunderna, stolphål som framför allt Bergström ville tolka som ingående i olika svalkonstruktioner. En alternativ tolkning är att dessa stolphål kan var rester efter en äldre bebyggelse, med ungefär samma utsträckning som de senare huslängorna.

I sin artikel från 1948, skriver Olsson att fyndmaterialet anger att Hultaby borg kan tidsbestämmas till tiden 1250-1350 (Olsson 1948:61). Bland annat hävdar Olsson att det

finns likheter mellan trekantiga gångjärnsbeslag från Hultaby och från borgen Aranäs i Västergötland, vilken ska dateras till tiden cirka 1150-1308, dels ska en av brakteaterna som bestämts av N L Rasmusson vara från 1200-talets mitt, medan två andra brakteater ska tillhöra perioden kring 1350. Olssons uppgifter i artikeln om mynten stämmer inte med den bestämning av mynten från Hultaby som finns i ATA. Något mynt från 1200-talet finns inte i Hultaby-materialet, om det nu inte är så att det är det försvunna myntet från Bergströms grävning som spökar. Varför det då inte står upptaget bland de övriga mynten från Hultaby, som bestämts av Rasmusson, och vad det tagit vägen är ett stort frågetecken. Vad gäller fynd-materialet från Aranäs, så har förnyade undersökningar under de sista åren visat att detta knappast är mycket äldre än 1200-talets andra hälft (Lundqvist & Stibéus 1999).

De fyra medeltida mynt som finns i fynd-materialet från Hultaby tillhör alla 1300-talet och främst dess första halva. Mynten har senast behandlats av Brita Malmer och utgörs av en tvåsidig penning präglad under Magnus Eriksson ca. 1320-40, samt en brakteat präglad för Magnus Eriksson i Lund, 1332-60. Dessutom finns två brakteatfragment, där det ena är svårbestämt men eventuellt från Mecklenburg, medan det andra är en brakteat med krönt huvud, möjligen präglat på 1360-talet (Malmer 1980:184). Det senare är det mynt som hittades i hus II, medan det andra tre kommer från hus I. Mynten antyder att borgen var i bruk under 1300-talets första hälft och mitt.

Av övrigt daterbart fyndmaterial kan nämnas en sammansatt dubbelkam av 1300-talstyp och en trissa till en stjärntrissporre, vilken också bör tillhöra 1300-talet. Det arkeologiskt daterbara materialet pekar entydigt på en användning under 1300-talet, kanske med en dragning mot dess första hälft. Inga fynd tyder på att platsen använts efter 1392, det år då Erengisle Sunesson donerade Hultaby till domkyrkan i Växjö. Hade platsen varit i bruk efter år 1400, borde det sannolikt funnits ett inslag av keramik av typen yngre rödgods i fyndmaterialet. Yngre rödgods förekommer allmänt och i stora mängder under 1400-talet, även om det i dagsläget är oklart om

detta även gäller för Smålands inland.

Det daterande fyndmaterialet kommer egentligen bara från två av alla de byggnader som undersöktes, nämligen hus I där tre av mynten samt kammen framkom och hus II, där det fjärde myntet framkom. Några dateringar av själva borgen saknas. Genom att se på hela komplexets reglerade struktur är det dock sannolikt att anta att åtminstone borgen och längorna runt borggården samt hus I existerade samtidigt under 1300-talets första hälft. Däremot råder det större oklarhet kring övriga hus på förborgen.

När det gäller borgens äldsta fas, så visade 1999 års undersökning genom de ^{14}C -analyser som gjordes att den äldsta fasen i hus VIII sannolikt uppfördes någon gång under 1200-talets andra hälft. För att datera de olika faserna i hus VIII lämnades fyra prov för ^{14}C -analys. Ett träkolsprov kom från ett stolphål (A3) som ingick i det äldsta husets konstruktion, möjligen i en väggkonstruktion medan ett prov kom från det äldsta golvlagret (kontext 7). Vidare kom ett prov från den lerpäckning som husets stensyll låg inbäddad i (kontext 6), medan det fjärde provet kom från den sekundärt påförda stenpackningen (kontext 4). Avsikten var att försöka datera de skilda faserna i husets byggnadshistoria. Resultatet sammanfattas i vidstående tabell (se tabell V).

Datering med hjälp av ^{14}C -analys är en statistisk metod som bygger på beräkningar av sönderfallet av den radioaktiva ^{14}C -isotopen. Därmed erhåller man dateringar med vissa osäkerhetsmarginaler. Detta ger naturligtvis problem när man vill datera medeltida lämningar, där ett stort antal faser med förhållandevis kort varaktighet kan uppträda. Men tillsammans med annat fyndmaterial, stratigrafiska förhållanden och anläggningens kontext i stort kan de användas till att ge vissa hållpunkter kring när de olika faserna i huset tillkommit.

Innan analysresultaten kommenteras kan det vara värt att fastslå vissa hållpunkter kring husens datering. Genom fyndmaterialet från borgen i kombination med det skriftliga källmaterialet verkar det som om borgen brändes och övergavs vid mitten av 1300-talet, eller under 1300-talets andra hälft. En hypotes är att

Tabell V ¹⁴C-dateringar från 1999 års undersökning

Prov	Fas	Lab nr	¹⁴ C ålder BP	Kalibrerad ett sigma (68,2 % sannolikhet)	Kalibrerad två sigma (95,4 % sannolikhet)
Kontext 4	Fas II	LuA-4899	835±95	1040-1090, 1120-1280	1000-1310, 1380-1390
Kontext 6	Fas II	LuA-4860	510±100	1300-1480	1280-1530, 1550-1640
Kontext 7	Fas I	LuA-4861	755±95	1160-1310, 1360-1390	1040-1410
Kontext A3	Fas I	LuA-4862	690±100	1240-1400	1120-1440

borgens övergivande ska sättas i samband med stridigheterna 1363-64. Därmed måste husen vara uppförda före denna tidpunkt. En hållpunkt åt andra hållet är förekomsten av tegelflis i det äldsta golvlaget i hus VIII. Bergström nämner att det äldsta golvlaget innehöll tegelflis och nu hittades också ett stort tegelfragment i detta lager. Tegel uppträder i Skandinavien först i slutet av 1100-talet, och i Smålands inland sannolikt inte förrän en tid in på 1200-talet. Närvaron av tegel i det äldsta skedet tyder således på att husen inte kan vara tillkomna före år 1200.

Dateringen från stenpackningen, kontext 4, som av stratigrafiska skäl är den yngsta fasen, gav förvånande nog den äldsta dateringen, med ett sigma till perioden cirka 1120-1280. Detta kan sannolikt förklaras med att träkol från borgens äldsta skede blandats in i det material som användes för att höja golvnivån i huset. En annan förklaring kan vara att den träkolsbit som analyserades hade en hög egenålder, varför dateringen blir missvisande. Denna datering säger alltså inget om när huset byggdes om och golvnivån höjdes. Dateringen från stensyllens lerpackning, kontext 6, visade med ett sigma en datering till perioden 1300-1480. Eftersom huset sannolikt var övergivet kring 1360-70, måste dateringen av lerpackningen ligga i 1300-talets första hälft. Med tanke på att man i husets yngre fas behövde lägga om golvet, från ler- till trägolv, är det möjligt att huset existerat under en viss tid. Hypotetiskt kan därför dateringen från stensyllens lerpackning datera husets stensyll till 1300-talets början.

Två av dateringarna kan utifrån stratigrafiska förhållanden antas ha tillhört det äldsta huset på platsen, nämligen proven från stolphålet A3 och från själva golvlaget, kontext 7. Som tabellen visar gav dessa båda prov med ett sigma en datering till tiden cirka 1160-1400. Med tanke på förekomsten av tegel är en datering till

tiden före 1200 inte sannolik, knappast heller till perioden före 1250. Den nära kopplingen mellan de båda husens orientering tyder på att det yngre huset uppförts direkt över det äldre, något som sannolikt skett i tidigt 1300-tal. Därmed bör det äldre huset ha existerat under 1200-talets senare del.

Sammanfattar man dateringsunderlaget så framträder följande hypotetiska bild. Det verkar som om det äldsta huset byggdes någon gång under 1200-talets andra hälft. Detta hus hade möjligen jordgrävda stolpar, samma orientering som det yngre huset, men var eventuellt smalare. I början av 1300-talet skedde en genomgripande ombyggnad, då huset fick stensyll, golvet höjdes och fick en lerbeklädnad. Efter en tid när lergolvet blivit utslitet, ersattes detta med ett trägolv, innan huset och borgen brändes, kanske på 1360-talet. Därmed bekräftade 1999 års undersökning att den datering som tidigare, trots avsaknad av belägg angivits för Hultaby, perioden 1250-1350, ändå i grova drag kan sägas vara korrekt. Möjligen var det i början av 1300-talet som hela borgen byggdes om, då ringmuren fick ett murat skal och golvnivån höjdes i flera hus runt borggården.

Ytterligare en aspekt på dateringen av Hultaby som tidigare anförts är likheten mellan borghuset på Hultaby och Alsnö hus (Olsson 1948:61). Alsnö omtalas som kungsgård redan år 1200. Enligt Thordeman, som undersökt Alsnö hus, bestod det av en tegel- och gråstensbyggnad som var uppförd i två plan. Bottenvåningen bestod av två rum. Under det västra av dessa fanns en stor källare, med en kraftigt framspringande trapphus på sydsidan. Den övre våningen bestod av en stor sal, välvd i tre travéer. Runt palatset fanns en grund torrgrav och innanför den en klen palissad. Palatset låg på en svag förhöjning, men läget var inte valt av försvarshänsyn. Utifrån formen på profil-teglet

och förekomsten av Alsnö möte 1280, har man antagit att byggnaden stod färdig på 1270-talet (Thordeman 1920, Lovén 1996:105).

De likheter som har framförts mellan borg-
huset på Hultaby och Alsnö hus gäller fram-
förallt de båda husens grundplan. I båda fallen
har det funnits en källare under 2/3 av botten-
våningen och ovan denna en våning som varit
indelad i ett större rum ovan källaren och ett
mindre rum ovan den del som saknat källare.
Samtidigt finns det naturligtvis stora skillna-
der mellan husen. Medan Hultabyhuset var en
kombinerad sten-/träbyggnad var palatset på
Alsnö ett betydligt mer påkostat byggnadsverk
uppfört i tegel och gråsten. Dessutom hade
Alsnö hus ytterligare en våning med en stor
välvd sal. Men likheterna i husens grundform
och avsaknaden av en uttalat militär funktion
är något gemensamt för Hultaby och palatset på
Alsnö. Dessutom verkar de båda anläggning-
arna vara nästan samtida. Dessa likheter gör
att man skulle kunna se Hultaby som ett försök
att efterlikna kungapalatset på Alsnö. I så fall
skulle borghuset vara tillkommet under något
av 1200-talets sista decennier eller i början av
1300-talet. Därigenom ville borg-herren på
Hultaby även i den materiella kulturen visa sin
tillhörighet till rikets yppersta elit.

Det verkar således som om Hultaby borg
etableras under 1200-talets andra hälft, troligen
under dess sista decennier. I början av 1300-
talet skedde en genomgripande ombyggnad av
borgkomplexet. Nu fick ringmuren ett murat
skal samtidigt som husen runt borggården
byggdes om och deras golvnivå höjdes. Kanske
var det först nu som själva borghuset uppfördes.
I ett senare skede skedde en omläggning av
golvet i hus VIII innan borgen övergavs under
1300-talets andra hälft, hypotetiskt i samband
med stridigheterna 1363-64. Det Hultaby-gods
som Eregisle testamenterade till Växjö dom-
kyrka var således en mängd gårdar i Njudung
samt en förstörd borganläggning.

Om man tillåter sig att spekulera kan man
hypotetiskt sätta ombyggnaderna av Hultaby i
samband med de arvsskiften som skedde inom
slakten Båt. 1314 skiftade Sune Jonsson arvet
efter sin fader Jon. Möjligen var Hultaby en
del av hans farsarv varför den nye borgherren

lät renovera och förbättra faderns sätesgård.
Den senare ombyggnaden av hus VIII skulle
på samma sätt kunna kopplas till en renove-
ring i samband med arvsskiftet mellan Sune
Jonsson och sonen Eregisle, vilket sannolikt
skedde i slutet av 1330-talet eller kring 1340.
När Eregisle fick överta borgen lät han också
renovera husen. Huruvida detta är korrekt eller
inte är omöjligt att svara på men det är tydligt
att det inom frälset ofta skedde förändringar
av huvud-gårdarnas läge och säkerligen också
utformning i samband med arvsskiften.

ANDRA BORGAR I SÖDRA SMÅLANDS INLAND

Småland är ett landskap med ett stort antal
medeltida borglämningar av olika slag. I en
översikt av antalet borgar i det gamla Tiohä-
rads lagsaga, d. v. s. Varend, Finnveden och
Njudung, har ett femtiotal platser med borgläm-
ningar påträffats. Dessa platser finns upptagna
i forn-minnesregistret under benämningar som
”borg”, ”ruinområde”, ”bebyggelselämning”,
”befästningsanläggning” m. m och nästan
samtliga har enbart hyst trähusbebyggelse. Av
dessa femtiotalet anläggningar finns ett par
borgar, som Piksborg och Trollaborg, vilka
var kungliga förvaltningsborgar under slutet av
1300-talet och början av 1400-talet och borgar
som Kronoberg och Bosholme, vilka var befästa
stödjepunkter för biskopen i Växjö. Huvud-
delen av borgarna, eller ett fyrtiotal, ska dock
snarare ses som befästa sätesgårdar för enskilda
frälsemän. Hultaby är en av dessa.

Det som är gemensamt för dessa borgar, oav-
sett om de tillhört kungamakten, biskopen eller
enskilda frälsemän är deras topografiska läge.
De ligger nästan alla i avskilda topografiska
lägen i anslutning till vatten eller våtmarker,
på en ö eller udde i en sjö. Precis som i fallet
med Hultaby ligger de långt ifrån den närmsta
åker- och ängsmarken, varför det topografiska
läget visar att dessa bebyggelselämningar inte
var ordinära bondgårdar. Det har också rört
sig om träborgar. Inslaget av murade stenhus
har varit mycket litet och endast förekommit
på borgar som tillhört rikets yppersta elit. En

annan sak som utmärker de småländska medeltids-borgarna är att de många gånger inte ger intryck av att vara militärt befästa. Ofta saknas tydliga fortifikatoriska inslag i form av exempelvis vallar eller vallgravar och när de någon gång förekommer så är de snarare symboliska än funktionella till sin karaktär. Det är alldeles tydligt att det inte går att karaktärisera det småländska frälsets befästa sätesgårdar som militärt befästa, däremot är det möjligt att karaktärisera dem som socialt befästa. Just deras topografiskt avskilda läge, vilket avviker från läget för ”vanliga” bondgårdar visar att här bodde en person som ville avvika från det stora bondekollektivet. Genom att bosätta sig på dessa avskilda platser befäste och reproducerade frälset sin sociala position (Hansson 1999a:58ff).

Förutom Hultaby är ytterligare ett tiotal borgar i södra Smålands inland undersökta. Flera undersökningar genomfördes på 1920- och 1930-talen och många har varit av begränsad storlek och i flera fall inte heller givit något närmre daterande fyndmaterial. Oftast är det också anläggningar som i skriftligt källmaterial kunnat kopplas till antingen kungamakten, biskopen i Växjö eller högfrälset som undersökts. Redan i början av 1900-talet var Piksborg föremål för vad som närmast var en totalundersökning av borgplatån (Stibéus 1986). På 1920- och 1930-talen undersöktes förutom Hultaby, Husholmen i Bolmen och Kungsholmen i Unnarydssjön (Kugelberg 1926a, 1926b), Kronobergs slottsruin (Tuulse 1951) samt Bosholme och Hackekvarn i södra delen av Åsnen (Kjellmark 1925). Medan Harald Olsson var och undersökte Hultaby var han också och grävde några schakt på Eksjö Hovgård, dock utan att hitta några daterande fynd som kunde datera borgens tillkomst. På 1960-talet genomförde Lunds universitets historiska museum förnyade undersökningar på Bosholme i Åsnen i form av seminariegrävningar (Mildner 1967). Därefter dröjde det till slutet av 1980-talet och 1990-talet innan nya undersökningar av denna fornlämningstyp åter aktualiserades. 1989 gjordes en mindre undersökning av Trolborg (Stibéus 1992) och 1988-89 undersöktes borgen Edshult i socknen med samma namn i Södra Vedbo härad strax utanför Tiohärad

lagsaga (Stibéus 1997). I början av 1990-talet undersöktes Rostockaholme i Algutsboda socken (muntligen Torbjörn Sjögren, Kalmar läns museum). Under 1998 undersöktes borgarna Agundaborg och Källarholmen i Sunnerbo (Hansson 1999a).

Undersökningarna av de olika borgarna har varit av mycket varierande kvalitet och omfattning. Ofta har man bara grävt mindre ytor och några stratigrafiska iakttagelser finns sällan från de äldre undersökningarna. Mängden fynd vid undersökningarna är med undantag av undersökningarna av Piksborg, Hultaby och Kronobergs slottsruin fåtaliga. I fallet med Kronobergs slottsruin är dock större delen av fyndmaterialet eftermedeltida. Det är också dessa tre undersökningar som berört störst yta. Oftast har dock fyndmängderna varit mycket begränsade och fyndmaterialet är ofta väldigt ”anonymt”, precis som på Hultaby. När man sammanställer de uppgifter som finns från dessa undersökningar, visar det sig dock att man trots det ofta torftiga dokumentationsmaterialet från de äldre undersökningarna kan få fram vissa uppgifter om när denna typ av anläggningar var i bruk.

Elva av undersökningarna har givit daterande fynd, som visar att de småländska borgarna, precis som borgar allmänt i Sverige, huvudsakligen existerat under 1300- och 1400-talen. Med daterande fynd menas här framför allt mynt, i en del fall kompletterade med keramik-material. Precis som med all arkeologisk datering finns vissa osäkerheter med den exakta date-ringen. Många gånger antyder materialet bara en grov datering till 1300- och 1400-talen. Dessutom är det daterande fyndmaterialet många gånger litet och består av enstaka fynd. Många av undersökningarna är dessutom mycket begränsade till sin yta, varför de kanske inte berört anläggningen äldsta delar. I en del fall framgår det inte heller klart om man grävt schakten ner till steril botten. Detta hade man exempelvis inte gjorts på Hultaby. Möjligen råder samma förhållanden också på Kronobergs slottsruin. Det är alltså klart att det råder en del källkritiska problem med de dateringar som presenteras nedan.

De äldsta ”borgarna” i södra Smålands inland, Hultaby och Agundaborg, verkar ha

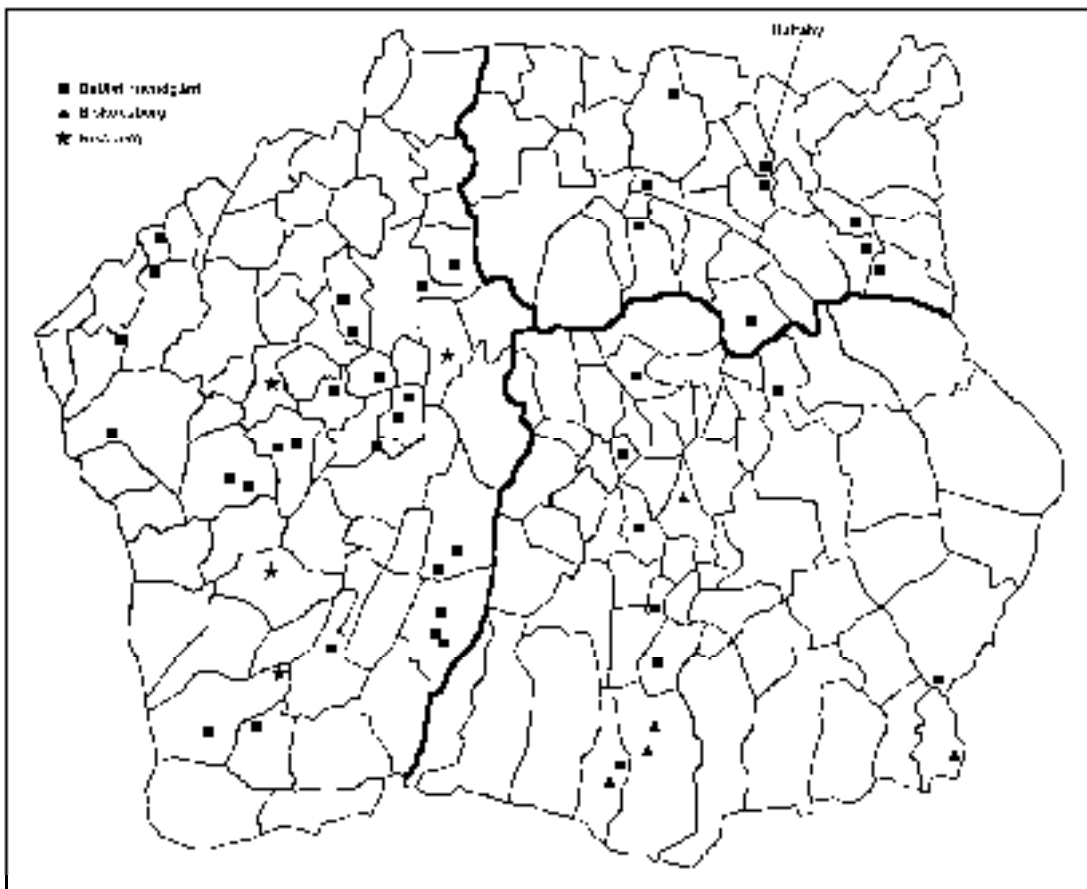

Fig. 28 "Borglämningar" i Tiohärads lagsaga.

till-kommit redan under 1200-talets andra hälft eller slut. Nio av anläggningarna verkar ha varit i bruk under 1300-talet, fem också under 1400-talet, medan två existerade under 1500-talet. Det verkar dock som om 1300-talet var det avgörande århundradet, det var då som de flesta borgarna och befästa gårdarna etablerades. Av de fem som verkar ha existerat fortfarande under 1400-talet, har fyra också givit fynd från 1300-talet. Den enda undersökta borgen som tillkom under 1400-talet var biskopens Krono-berg vilket skedde på 1440-talet. Av borgar som inte är arkeologiskt undersökta tillkom också Bergkvara och Toftaholm, båda på 1470-talet. I fallet med Bergkvara är det dock sannolikt att det stenhus som byggdes på 1470-talet ersatte en äldre anläggning. Det är tydligt att de personer som befäste sin position under 1400-talet tillhörde högfrälset. En plats har endast givit fynd från 1500-talet, nämligen Kungsholmen i Unnarydssjön i Södra Unnaryd

socken i Finnveden (RAÄ 75 S Unnaryd sn).

Platsen undersöktes av Bror Kugelberg 1919 och bland fynden fanns en öltapp i brons, tio skärvor yngre röd gods och ett polykromt kakel med en mansbild i renässanskläder (Kugelberg 1926a, SHM 16234). Det råder dock visst tvivel om undersökningens kvalitet, varför det är möjligt att Kungsholmen tillkommit tidigare, men fortfarande var i bruk under 1500-talet. Kungsholmen ligger vid gården Valsnäs, som 1425 var huvudgård för Magnus Jönsson (spare över blad) och 1444 och 1460 för väpnaren Jöns Haraldsson. Gården var även huvudgård under 1500-talet (Lovén 1996:326).

Det finns dock en risk för att dessa dateringar inte är så generella som det verkar vid en första anblick. Av de borgar som undersökts finns oproportionerligt många som tillhört antingen kungamakten eller biskopen i Växjö. Av de elva som givit daterande fyndmaterial har bara sex tillhört enskilda frälseman och av

dessa sex har möjligen en, Källarholmen, varit en ”privat” anläggning för biskopen i Linköping och en annan anläggning, Agundaborg, möjligen varit ett kanikresidens (Hansson 1999a). Av de befästa gårdar som tillhört enskilda frälsemän, Kungsholmen i Södra Unnaryd, Edshult, Hultaby och troligen också Rostocka-holme i Algutsboda socken, tillhör tre 1300-talet, två 1400-talet och en 1500-talet. I dags-läget saknas undersökningar av den allra ”minsta” typen av befästa gårdslämningar, de som endast består av någon enstaka husgrund, men det finns dock i nuläget inget som motsäger att även dessa huvudsakligen tillhört 1300- och 1400-talen. Detta är som tidigare nämnts också den allmänna borgbyggerperioden i Sverige. En annan sak som bör noteras är att det i den här delen av Småland är kyrkan eller enskilda frälsemän som först befäster sin position. Kungamaktens borgar tillhör en senare del av borgbyggerperioden. Däremot är dess borgar mer militariserade än de anläggningar som tidigare fanns i området, något som måste ses som ett utslag av de ökande inbördes stridig-heterna under 1300-talets mitt och andra hälft.

Den många gånger noterade fyndfattigdomen vid arkeologiska undersökningar av medeltida befästa gårdar och borgar är ett allmänt fenomen, inte minst i Småland. Detta kan vara ett utslag för att man använt renhållningen som ett inslag i den sociala strategin när det gällde att särskilja sig från allmogen, men det kan också tas som intäkt för att väldigt många av dessa anläggningar övergavs ”i god ordning” och inte brändes medan de var fullt bebodda. Exempelvis har Piksborg, som brändes vid Engelbrektsfejden 1434, givit ett mycket rikt fyndmaterial. Vid undersökningen 1908 av cirka 2000 m² tillvaratogs över 4000 fynd varav 390 mynt, vilket kan jämföras med Hultabys mer ”anonyma” fyndmaterial med endast fyra medeltida mynt. Precis som Piksborg verkar Hultaby ha bränts ner, men det magra fyndmaterialet på Hultaby gör att det här verkar ha varit tomma byggnader som brändes. Naturligtvis beror en del av skillnaderna i fyndmaterialets sammansättning på att det i det ena fallet rör sig om en kunglig fogdeborg och i det andra fallet om en enskild frälsemans sätes-gård. Just

att många befästa gårdar övergavs kan vara en orsak till att fyndmängderna ofta är små på borgar. Vanligen frammanas en bild där den medeltida borgen förstördes och brändes ned i samband med någon krigshandling. Men av de undersökta anläggningarna i Smålands inland verkar bara fem ha förstörts via brand. Två av dessa är Piksborg och Trollaborg som båda brändes under Engelbrektsfejden 1434. I övriga fall är det svårt att avgöra om branden orsakades av en fientlig handling eller genom våld. I fallet Hultaby är det förra troligt, vad gäller Edshult är det mer oklart. Även på Rostocka-holme hade husen brunnit.

Det många gånger torftiga eller närmast obefintliga fyndmaterialet på borgarna har redan nämnts. Fyndmaterialet från Hultaby är omfattande i antal men samtidigt förvånansvärt anonymt, medan det på exempelvis Källarholmen och Agundaborg var litet i omfattning och förhållandevis intetsägande. Artefaktmaterialet från de småländska borgarna utgörs huvudsakligen av järndetaljer, främst byggnadsdetaljer. Några fynd som direkt indikerar att gårdarna innehåfts av personer från samhällets högre klasser finns egentligen inte bortsett enstaka föremål. Vid undersökningen av Källarholmen hittades en slipad bergkristall och på Agundaborg visade fyndet av en glas-skärva att man haft glasfönster. Båda dessa fynd måste sägas avspegla närvaron av samhällets elit. I lyckliga fall kan liknande ”nyckelfynd” indikera platsernas högre sociala status.

En liknande indikation kan möjligen förekomsten av tegel vara. Tegel har påträffats på flera borgar, bl. a. Hultaby. Tegel var sannolikt en vara som var svår att få tag i på landsbygden under medeltiden. Tillverkningen sträcker sig dessutom över lång tid, vilket kräver avsevärd planering. På Hultaby har tegel använts på vissa detaljer, exempelvis i en del eldstäder, som golv och som omfattning kring öppningen på den stora paradtrappan. Ett av de tidigaste kända tillfällena då tegel använts i större skala i området var sannolikt vid ombyggnaden av tornet på Växjö domkyrka, troligen i slutet av 1200-talet (Gustafsson & Ullén 1970). Ytterligare ett indicium på hur man försökt framhäva gårds-innehavarens sociala ställning kan häm-

tas från Agundaborg. Här hade man försökt att putsa den kallmurade källarmuren med kalkbruk för att få källaren att efterlikna en murad byggnad (Hansson 1999a:56f). Dessa exempel visar att istället för genom socialt särskiljande artefakter avspeglas social status tydligare i byggnadernas utseende, material men också gårdens plan-form.

När man studerar materialet från de undersökta borgarna så kan man till exempel notera hur ovanlig keramik var på landsbygden under medeltiden. Dessvärre saknas ännu större arkeologiska undersökningar av ordinära gårds- och bytomter i Smålands inland, varför det är svårt att ställa borgmaterialet i sin rätta proportion till omlandet. En del mindre undersökningar, framför allt utredningsgrävningar och förundersökningar i Kronobergs län har berört medeltida bytomter, men bortsett från ett par skärvor Östersjö-keramik har dock medeltida keramik hittills lyst med sin frånvaro (Hansson 1997b). Bristen på medeltida keramik på landsbygden är ett generellt problem, sannolikt ett utslag av att den materiella kulturen på landsbygden till den helt övervägande delen var en träkultur (se ex. Ersgård 1997:34). Storleken på de ytor på gårdstomter som ändå undersökts i Småland har dock varit väldigt liten.

Att medeltida keramik överhuvudtaget verkar ha varit något sällsynt i Smålands inland understryks av resultat från medeltidsstaden Växjö. Här har ett flertal arkeologiska undersökningar gjorts sedan 1970-talet. Även om dessa många gånger berört mindre ytor och delvis perifera delar av staden, så har även mer centrala partier i staden undersökts. Här har också de hittills enda medeltida fynden påträffats. För att förstå betydelsen av fynd av medeltida keramik på borgar kan som jämförelse nämnas att i Växjö har endast tre högmedeltida keramikskärvor påträffats, två bitar av en kanna i proto-stengods samt en skärva från en äldre rödgodskanna. Till detta finns naturligtvis en hel del mer svårdaterade fynd av yngre rödgods från medeltidens senare del. I det arkeologiska materialet är det tydligt att Växjö som stad först egentligen verkar etableras under 1400-talet (se Hansson 1997b). Tittar man på den keramik som hittats på borgarna, så har det

totalt påträffats 30 skärvor äldre rödgods, 24 av dessa hittades på Piksborg. När det gäller stengods har förutom 116 skärvor på Piksborg och 162, huvudsakligen eftermedeltida skärvor på Kronoberg, har bara 12 stengodsbitar hittats, elva på Trollaborg och en skärva på Eds-hult.

Naturligtvis är det mycket problematiskt att göra denna typ av fyndjämförelser och sammanställningar. De olika borgarna är undersökta på olika sätt och de undersökta ytorna är olika stora, men det är överhuvudtaget svårt att enbart utifrån artefaktmaterialet kunna påvisa att dessa platser varit bebodda av personer från samhällets ledande skikt. Ibland hittas enstaka fynd som kan karaktäriseras som ”sociala indikatorer”, exempelvis fyndet av fönsterglas på Agundaborg, men det är huvudsakligen genom gårdarnas läge och byggnadernas utformning som platsernas sociala status tydliggörs.

RUMSLIG STRUKTUR – SOCIAL STRUKTUR

Den tidigare genomgången av de olika byggnaderna och delarna på Hultaby möjliggör en diskussion kring vad den rumsliga strukturen på borgen kan säga om platsens betydelse i lokalsamhället. Att människan genom att organisera rummet både i landskapet i stort och i den enskilda gården eller huset samtidigt organiserade det sociala livet har betonats allt mer. Rumsliga strukturer avspeglar i lika hög grad sociala strukturer (se ex Hillier & Hanson 1984, Samson 1990, Grøn 1991, Johnson 1993, Parker Pearson & Richards 1994, Andersson 1997, Grenville 1997). Nedan kommer ett försök att göras att studera Hultaby utifrån ett rumsligt perspektiv, där rummet ges en social betydelse. Tanken är att visa hur borgherren avsiktligt använt rummet som ett sätt att bekräfta och reproducera sitt herravälde.

Om man utgår från den rumsliga strukturen på Hultaby, är det tydligt att anläggningen kan delas in i tre skilda rum, rum dit olika personer sannolikt hade olika rätt att ha tillträde. Det första rummet kan sägas utgöra byggnaderna på förborgen (I), det andra rummet kan sägas vara husen och området inne på och runt borg-

gården (II), medan det tredje och innersta rummet utgörs av borghuset och området uppe på borgplatån, här kallad borgen (III).

I nedanstående diskussion är utgångspunkten att den rumsliga struktur som framträder på översiktsplanen över Hultaby visar en samtida bild. Att så är fallet vad gäller borgen och husen kring borggården är uppenbart. Det samma gäller åtminstone också för hus I på förborgen. Övriga hus på förborgen är dock inte undersökta, varför de ju faktiskt inte behöver vara samtida med anläggningen i övrigt. Nedan kommer jag dock att bortse från detta problem och utgår ifrån att åtminstone förborgens oregelbundna struktur är samtida med övriga delar av borgkomplexet. Att klargöra dateringen på dessa byggnader borde vara en angelägen framtida forskningsuppgift.

Förborgen (I) var det första rum en besökare till Hultaby mötte. Tillträdet till förborgen var inte begränsat. Denna del av borgen låg inte skyddad bakom någon vallgrav eller vall. Hit kunde man ta sig utan hinder. Förborgen måste sägas ha varit ett "öppet rum" dit tillträdet inte var begränsat på något sätt. Vem som helst kunde röra sig mellan byggnaderna på denna del av borgen, som här snarast framstår som en ordinär gårdsbebyggelse. Utifrån fyndmaterialets sammansättning framstår hus I som borgens mötesplats. I hus I påträffades det mest varierade fyndmaterialet. Här verkar man ha sysslat med viss husflit, genom framställning av sländ-trissor. Sannolikt var det här som vanliga besökare togs emot. Kanske var det från hus I som det dagliga arbetet med att försörja borgherrens hushåll utgick. Genom sidotrappan upp på borgen kunde denna förses med mat och andra förnödenheter. Hypotetiskt kan hus I ses som bostället för Hultabys fogde, för den person som ledde det dagliga arbetet på borgen och skötte kontakterna med kringboende landbor.

Det andra rummet, som utgjordes av borggården (II), var däremot ett avgränsat och stängt rum. Detta signalerades tydligt genom de långa, slutna huslängor som omgav borggården. Eventuella mellanrum mellan husen var säkert stängda med plank. Alla husen hade sina huvudingångar från borggården och nåddes huvudsakligen från detta håll. För att nå dessa

hus var man alltså tvungen att ha tillträde till borggården, ett tillträde som säkerligen var reglerat och antingen skedde från en port, möjligen mellan hus VI och VII, eller via utrymmet sydost om själva borgen, en väg som närmast framstår som "bakvägen" in till borggården. Här tvingas man gå uppför en sluttning för att kunna komma upp på borggården.

Det är lätt att se borggården som ett område dit bara inbjudna gäster och borgherrens följe fick komma. Möjligen användes bara dessa byggnader i samband med att borgherren med familj och följe vistades på Hultaby, medan en mer permanent boende fogde, som skötte den agrara enheten Hultaby bodde på förborgen. Antaganden som dessa kan verka spekulativa, men den markanta skillnaden i rumslig organisation mellan borgens olika delar är ett uttryck för de skilda sociala rum som borgen var indelad i. Denna rumsliga organisation antyder funktionella och sociala skillnader. Här framgår det väldigt tydligt hur frälset använde sin makt över det lokala rummet som ett sätt att utöva sitt herravälde. Just bebyggelsens regelbundenhet avslöjar de medvetna avsikterna med rummets organisation och regelbunden bebyggelse är något som vanligen kännetecknar bebyggelse i härskarmiljöer. Genom att betvinga rummet och naturen visas aktörens personliga makt. Allt, både människor och natur kan kontrolleras. Detta blir inte minst tydligt under 1600-talet, då symmetriska herrgårdar med reglerade parker anläggs (Werne 1980:130f, Englund 1989:79).

Också när det gäller det stängda rummet runt borggården kan man se att den rumsliga organisationen hade en viktig social dimension. Hus VIII, som ligger i mitten av sin länga, och dessutom nästan mitt emot den stora paradtrappan till borgen, framstår som det hus som var av störst betydelse. Står man uppe på borgplatån och ser ner längs den stora paradtrappan hamnar blicken på hus VIII. Denna axel måste ha varit betydelsefull redan under medeltiden. Enligt socialpsykologiska och etnografiska studier anses centralt belägna hus i en huslänga generellt vara av stor betydelse (Grøn 1991:105ff), men huset var dessutom det enda med en stenfot i flera skift. Detta

måste ytterligare ha bidragit till att framhäva huset. Läget mitt emot paradtrappan gör att axeln mellan denna och hus VIII sannolikt var betydelsefull. Denna tolkning understöds av den äldsta kartan över Hultaby från 1600-talets slut, då mitten-huset i den västra längan är markerat som betydligt större än övriga hus (fig. 32). Vid denna tidpunkt var säkerligen husen betydligt mer synliga och lättare att tolka än idag. Även då tolkades hus VIII som varande betydelsefullt. Den mest sannolika förklaringen är att hus VIII var det hus där borgherren med familj bodde vid sina besök på Hultaby, medan hans följe sannolikt härbärgerades i hus X. Hus X är det största huset på Hultaby, men det har en betydligt mer undanskymd roll, längst i norr i den västra längan. Möjligen kan hus X mot-svara det som på en större borg var "borgstugan", platsen där manskapet bodde, åt och tillbringade sin tid. Övriga hus runt borggården var förrådshus eller fungerade som gästbostäder för besökande gäster.

Det tredje rummet på Hultaby blir utrymmet uppe på själva borgplatån med det delvis murade borghuset (III). Detta verkar enbart ha varit ett tillfälligt använt utrymme, kanske främst som-martid. Den arkeologiska undersökningen visade att här saknades ordentliga uppvärmningsmöjligheter. Visserligen kan enklare uppvärmning, exempelvis genom fyrfat ha före-kommit, men eldstäder av samma stabila konstruktion som finns i övriga bostadshus saknas. Någon mat kan inte heller ha tillagats här, utan måste ha transporterats hit, sannolikt genom den mindre trappan i söder. Denna var kanske en form av "servicegång" mellan borgen och förborgen.

Borghuset på Hultaby framstår som en offentlig arena, en miljö där borgherrens herravälde manifesterades genom gästbud och offentliga mottagningar. Man kan till viss del se denna byggnad som en efterträdare till den vikingatida hallbyggnaden. Den vikingatida hallen var en byggnad där hövdingen visade och befäste sin makt, bland annat genom gästbud. Genom fester och gåvor knöts också förbund med andra stormän (Herschend 1997). Detta var något som också var högaktuellt under medeltiden. Även då var den sociala samvaron

vid högtider och fester av största betydelse för att knyta kontakter. I Erikskrönikan berättas till exempel om hur hertig Erik 1313 byggde en speciell festsal i Lödöse inför en stor hovfest. Hallen/salen var den del av det vikingatida och medeltida hushållet som dominerade det sociala livet. Vanligen var denna inte bebodd och inte heller en plats för matlagning. Dess främsta funktion låg i rollen som samlings-sal, inte minst för måltider, och som arena för "herremannens" offentliga maktutövning. Salen var ett representativt centrum för det höviska riddarlivet (Thompson 1995, Bengtsson 1999:52ff).

Borghuset i Hultaby kan på sitt sätt kopplas till denna typ av aktiviteter. Hela borgen framstår i detta perspektivet, närmast som en anläggning för representation. Man kan nästan föreställa sig hur borgherren står högst uppe på trappan till borgen och tar emot sina gäster som kommit på gästbud och som står samlade på borggården, medan tjänstefolk, landbor och annat "småfolk" fick hålla till ute på förborgen. Att få tillträde till borggården och även borgen var sannolikt en fråga om status och prestige. Att borghuset endast användes i representativa sammanhang förstärkte naturligtvis dess symbolvärde. Dess-utom var borgen ett byggnadsverk som delvis var uppförd som en murad byggnad. Murade hus var mycket ovanliga i Smålands inland vid den här tiden. Även kungliga fogdeborgar som Piksborg och Trollaborg hade endast byggnader av trä. De murade partierna i ringmuren runt borgplatån och i borghuskällaren på Hultaby är möjligen de äldsta kända murade profana byggnaderna i Smålands inland. Det intryck av makt och välstånd som användandet av murad sten på Hultaby hade på allmogen var sannolikt stort.

Hultaby-komplexets struktur avslöjar då en social strukturering av rum och funktioner och därmed också av de människor som var närvarande på platsen (jmf. Larsson & Saunders 1996). Den slutna, avskilda, borggården och borgen, avsedd för borgherren med följe framstår som ett representativt rum för en offentlig maktutövning, vilket har likheter med den maktutövning som möter oss i den norröna litteraturen. Genom att på detta sätt strukturera och organisera rummet har borgherren framhävt sin

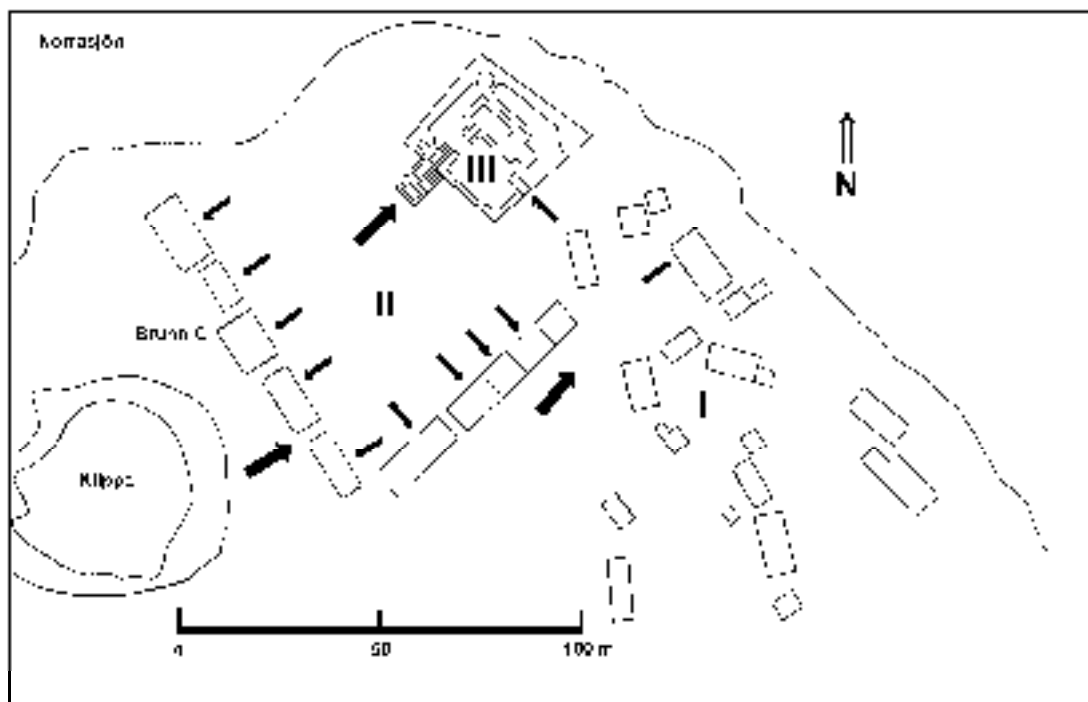

Fig. 30 Schematisk plan över hypotetiska rörelsemönster och tillträden till olika byggnader och olika delar av borgen. Pilarna visar på läget för dörrar/ingångar.

egen betydelse och tydliggjort sina ambitioner på att verkligen tillhöra rikets förnämsta män. Herraväldet materialiserades i rummet, både genom en strikt uppdelning av rummet på själva huvudgården men också genom hur landskapet i stort utnyttjades. Detta framkommer även när man ser hur borgen ligger i förhållande till det omgivande landskapet. Precis som de flesta andra befästa gårdar ligger Hultaby långt från den centrala åkermarken. Företeelser som självvald isolering i landskapet och strikt uppdelning av gårdens olika rum är egentligen utslag av samma sak, frälsets försök att via rummet tydliggöra sitt herravälde.

BORG ELLER RESIDENS ?

I denna text har Hultaby genomgående kallats för borg, vilket också är den vanliga benämningen på platsen. I litteraturen hittar man ofta påståendet att Hultaby var en stor och "starkt befäst sätesgård" (Larsson 1986:124). Men när man studerar Hultabys struktur kan ett sådant påstående ifrågasättas och man kan börja fundera kring innebörden i begrepp som "borg"

och "befäst". Med borg brukar man avse en befäst bostad, d. v. s. en bostad som omges av fysiskt anlagda hinder för tillträde för människor och vapen (Lovén 1996:27). Det är den militära sidan, försvarsaspekten som betonas i första hand och som många gånger setts som avgörande för om en plats betecknats som borg eller inte.

Att karaktärisera Hultaby som en borg kan i högsta grad ifrågasättas. Detsamma gäller egentligen för de flesta av de medeltida borglämningarna i Smålands inland. På Hultaby finns exempelvis ingen vallgrav som avskärmar och skyddar gården och gårdens brunn ligger väster om hus IX i den västra längan, d. v. s. utanför borggårdslängorna. Vid borgen finns dessutom en hög bergklack uppifrån vilken man har haft fritt skottfält över husen och in på yttre borggården. Även själva borgens militära förmåga kan betvivlas. Den omgivande ringmuren har sannolikt inte skyddat de som stått uppe på borgplatån. Uppe på borgen finns inga möjligheter till matlagning och om det har funnits vatten har det varit i begränsad mängd. Den stora, breda trappan upp på borgen måste också ses som oförnuftig om anläggningen

Fig. 31 Borgplatån vid Hultaby vid undersökningen vintern 1934-35. Foto Harald Olsson. ATA A51:201.

byggts med försvar i åtanke. Slutsatsen blir att om man i begreppet befäst anläggning främst lägger ett militärt perspektiv, kan Hultaby inte karaktäriseras som en sådan. Om man däremot ser begreppet ”befäst” ur en social och mer mani-fest synvinkel, framstår däremot Hultaby som en stark befästning. Istället för att kalla Hultaby för ”borg”, med allt vad det innebär av förut-fattade meningar av imponerande försvarsverk, borde andra termer användas.

Hultaby var en starkt manifesterad anläggning som imponerat i den kringliggande bygden och därmed också befäst innehavarens sociala status. Bara mängden byggnader och storleken på de reglerade huslängorna måste ha framstått som främmande för lokalbefolkningen. Det samma gäller användandet av sten som byggnadsmaterial. Småland var ett trähuslandskap långt in på 1900-talet. Medeltida stenbyggnader i Smålands inland var, vid sidan av många av kyrkorna, biskopsborgen Kronoberg (1440-tal), samt borgarna Bergkvara (1470-talet) och Toftholm (1470-talet). Stenkällaren i borg-huset i Hultaby och den murade ringmuren, framstår därför kanske som de äldsta profana stenbygg-

naderna i Smålands inland. Vilket intryck av makt och välstånd som detta måste ha gjort på allmogen kan vi bara ana. I stället för att se, och kalla Hultaby för en borg, borde man snarare beteckna anläggningen som ett palats, eller residens, en plats som organiserats för att belysa och förstärka innehavarens personliga prestige och status. Istället för att vara en plats där makten reproducerades genom våld eller hot om våld, var det en plats där makten reproducerades genom mottagningar och gästbud. Vid dessa tillfällen kom borg-huset och paradtrappan till sin rätt.

De personer som med hjälp av skriftligt källmaterial kan knytas till Hultaby tillhörde det allra översta skiktet av högfrälset i Sverige. Bååt-släkten ingick under 1300-talet i dåtidens absoluta överklass, både ekonomiskt, kulturellt och socialt. Därmed kan man anta att de vid uppförandet av Hultaby har varit väl medvetna om tidens trender och rådande konventioner inom arkitektur och materiell kultur. De var också väl medvetna om hur arkitekturen kunde användas för att understryka familjens prestige. Vid Hultaby kan rummets

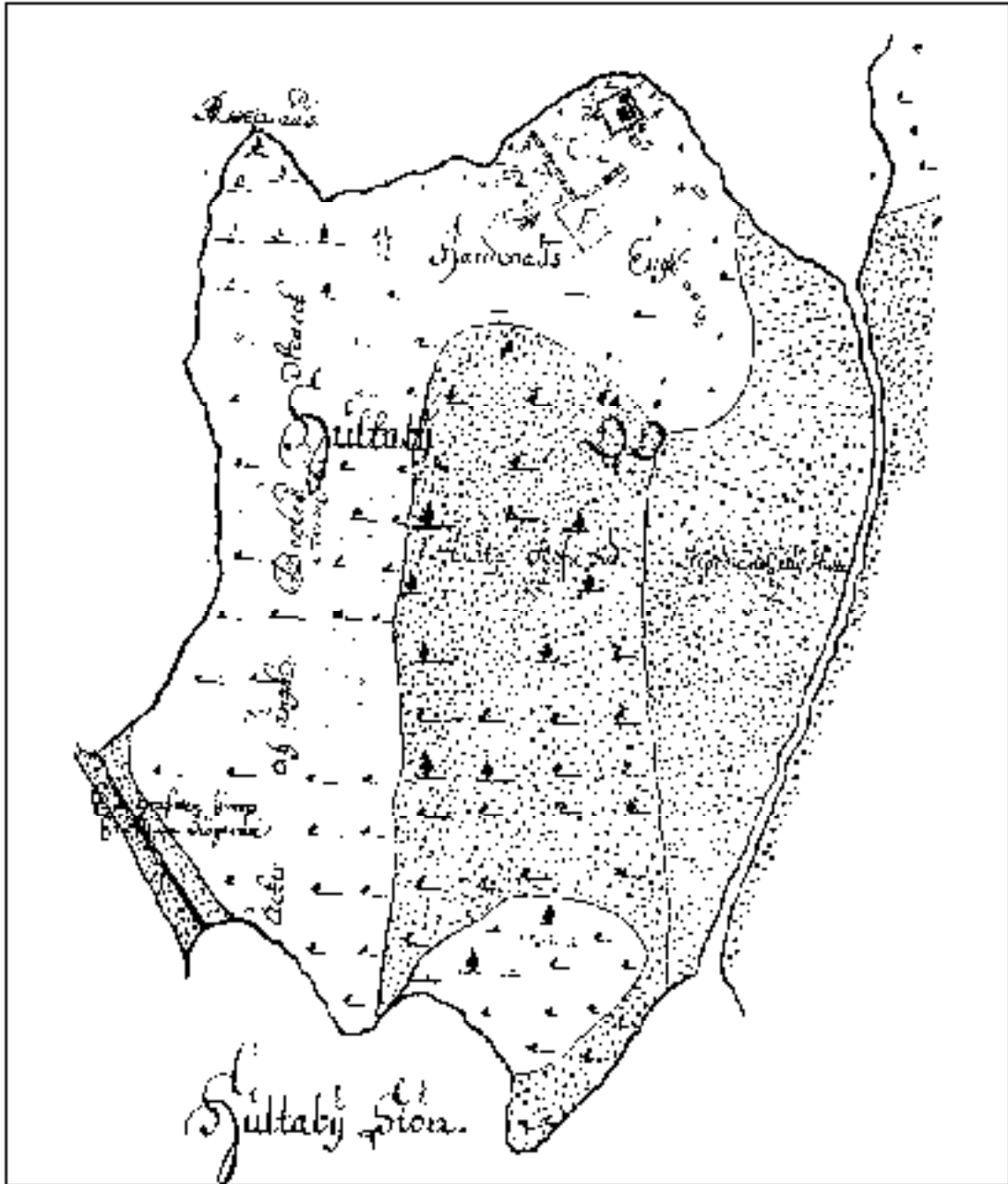

Fig. 32 Att Hultaby länge varit känt som ruin visas av denna karta som ritades i slutet av 1600-talet för att användas i Sueciaverket. Kartan ger en rättvisande bild av borgens läge samt av borgen och längorna kring borggården.

och arkitekturens sociala dimensioner och strukturer tydligt av-läsas. Hultaby framstår som en gåtfull och motsägelsefull anläggning. Den kan knytas till personer ur det allra högsta frälset, men fynd-materialet från platsen är relativt intetsägande. Här finns en för småländska förhållanden mycket tidig stenbyggnad och en hög ringmur, men anläggningen är militärt sett ingen befäst-ning. En tolkning av Hultaby som ett residens, huvudsakligen avsett för representativa ända-mål, ger också en bild av en medeltida makt-utövning, som i sin offentliga form har gamla anor.

Även om en hel del av vad som redogjorts för ovan får sägas vara hypotetiskt till sin karaktär så visar ändå genomgången av 1930-talets undersökning att dessa äldre under-sökningar, trots alla sina brister, ändå kan ge viktiga bidrag till förståelsen av medeltidens borgar. Genom att sammanställa äldre under-sökningar och i vissa fall komplettera dessa med nya, mindre men snävt inriktade undersök-ningar, kan en hel del ny kunskap utvinnas. I fallet med Hultaby har borgens datering samt en genomgripande ombyggnad klarlagts. Fort-farande är dock platsens äldsta fas i det när-maste okänd. Det speciella med Hultaby är kan-ske främst förekomsten av ett stort antal bygg-nader, byggnader som på förborgen ännu inte är undersökta. Att klargöra om dessa är samtida med övriga borgen eller inte samt att klargöra deras funktion vore en viktig framtida uppgift. En annan kunde vara att gå vidare med studier av omlandet och leta efter en eventuell samtida Hultaby by. Vilken medeltida bebyggelse, om någon, fanns vid nuvarande Hultaby gård ? När det gäller Hultaby borg är möjligheterna att ställa nya frågor närmast obegränsade.

REFERENSER

- Almquist Joh. Ax. 1976 *Frälsegodsens i Sverige under unionstiden med särskild hänsyn till proveniens och säteribildning*. Fjärde delen Småland. band 3 Säterier. Stockholm.
- Andersson A 1997 Spatial Analysis in Time. Hammershus Castle. *Visions of the Past. Trends and Traditions in Swedish Medieval Archaeology*. Ed H Andersson, P Carelli, L Ersgård. Lund Studies in Medieval Archaeology 19. Stockholm.
- Bengtsson H 1999 *Den höviska kulturen i Norden: En konsthistorisk undersökning*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar. Antikvariska Serien 43. Stockholm.
- Bergström L-E 1938 *Rapport över konserveringsarbeten och undersökningar vid Hultaby slottsruin, Östra härad, Småland, sommaren 1936*. Otryckt rapport. ATA dnr: 2728/38.
- Elgenstierna G 1925 *Den introducerade svenska adelns ättartavlor med tillägg och rättelser*. Del I. Stockholm.
- Englund P 1989 *Det hotade huset. Adliga föreställningar om samhället under stormaktstiden*. Stockholm.
- Ersgård L 1997 *Det starka landskapet. En arkeologisk studie av Leksandsbygden i Dalarna från yngre järnålder till nyare tid*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar Skrifter nr 21. Stockholm.
- Gardelin G m. fl. 1997 *Askallén, Lundagård. Arkeologisk förundersökning 1996* Lunds kn, Skåne. Arkeologiska rapporter från Lund, nr 19.
- Grenville J 1997 *Medieval housing*. London.
- Grøn O 1991 A method for reconstruction of social structure in prehistoric societies and examples of practical application. *Social Space. Human Spatial Behaviour in Dwellings and Settlements. Proceedings of an Interdisciplinary Conference*. ed O Grøn, E Engelsted & I Lindblom. Odense.
- Gustafsson E & Ullén M 1970 *Växjö Dom-kyrka*. Sveriges kyrkor vol. 136. Växjö, Småland band IV:1. Stockholm.
- Hansson M 1997a Borg, befäst gård, huvudgård. Exempel från södra Småland. *META Medeltidsarkeologisk tidskrift* 1997:1.
- Hansson M 1997b Om biskopens stad och medeltidens landsbygd. *Gårdar, åkrar och biskopens stad. 3000 år i Kronobergs län*. Smålands museum. Red M Hansson. Växjö.
- Hansson M 1999a *Agundaborg och Källarholmen – två medeltida "borgar" i Småland*. Rapport över arkeologiska undersökningar av Agundaborg, RAÄ 39, Agunnaryd socken och Källarholmen, RAÄ 31, Ryssby socken, Ljungby kommun, Kronobergs län. University of Lund, Institute of Archaeology, Report Series No 68. Lund
- Hansson M 1999b Graves, Grave-fields and Burial Customs – Variation as Theme. A Discussion of Late Iron Age Grave-fields in the Inland of Småland. *Lund Archaeological Review* 1998.
- Hansson M 2000 *Rapport Arkeologisk undersökning Hultaby borg, RAÄ 15, Näsby sn, Vetlanda kn, Småland*. Arkeologiska institutionen Lunds universitet. Otryckt rapport.
- Herschend F 1997 *Livet i hallen. Tre fallstudier i den yngre järnålderns aristokrati*. Uppsala.
- Hillier W & Hanson J 1984 *The Social Logic of Space*. Cambridge.
- Johnson M 1993 *Housing Culture. Traditional architecture in an English landscape*. Lon-

- Kinander R 1935-61 *Smålands runinskrifter*. Sveriges runinskrifter. Fjärde bandet, första och andra häftet. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.
- Kjellmark K 1925 *Berättelse över provgrävning å "Kungsholmen" (Hackekvarn) och Bosholme i Urshult sn, Kinnevalds hd, Kronobergs län, vilka med Riksantikvariens tillstånd utfördes under sommaren 1924*. ATA dnr: 2173/1925. Otryckt rapport.
- Kugelberg B 1926a Kungsholmen i Unnaryds-sjön. *Meddelanden från Norra Smålands Forn-minnesförening VIII*.
- Kugelberg B 1926b Husholmen i Bolmen. *Meddelanden från Norra Smålands Forn-minnesförening VIII*.
- Larsson L-O 1964 *Det medeltida Värend*. Studier i det småländska gränslandets historia fram till 1500-talets mitt. Lund.
- Larsson L-O 1986 *Småländsk medeltid*. Stockholm.
- Larsson L-O 1995 Från vikingatid till 1800-talets mitt. *Tusen år i Vetlanda. Från vikingatid mot år 2000*. Red A Jacobsson. Oskarshamn.
- Larsson S 1995 Till frågan om Metoden 2. *META Medeltidsarkeologisk tidskrift* 1995:2
- Larsson S & Johansson Hervén C 1998 Käll-materialsproduktion och förståelse-horisonter i stadsarkeologin. *META Medeltids-arkeologisk tidskrift* 1998:2.
- Larsson S & Saunders T 1996 Rummet, ordningen och arkitekturen – en social analys av ett medeltida maktcentrum. *META Medeltids-arkeologisk tidskrift* 1996:1.
- Lindsten M 1966 Rapport över marin-arkeologisk undersökning vid Hultaby borg. ATA dnr:426/66. Otryckt rapport.
- don.
- Kinander R 1935-61 *Smålands runinskrifter*. Sveriges runinskrifter. Fjärde bandet, första och andra häftet. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Stockholm.
- Kjellmark K 1925 *Berättelse över provgrävning å "Kungsholmen" (Hackekvarn) och Bosholme i Urshult sn, Kinnevalds hd, Kronobergs län, vilka med Riksantikvariens tillstånd utfördes under sommaren 1924*. ATA dnr: 2173/1925. Otryckt rapport.
- Kugelberg B 1926a Kungsholmen i Unnaryds-sjön. *Meddelanden från Norra Smålands Forn-minnesförening VIII*.
- Kugelberg B 1926b Husholmen i Bolmen. *Meddelanden från Norra Smålands Forn-minnesförening VIII*.
- Larsson L-O 1964 *Det medeltida Värend*. Studier i det småländska gränslandets historia fram till 1500-talets mitt. Lund.
- Larsson L-O 1986 *Småländsk medeltid*. Stockholm.
- Larsson L-O 1995 Från vikingatid till 1800-talets mitt. *Tusen år i Vetlanda. Från vikingatid mot år 2000*. Red A Jacobsson. Oskarshamn.
- Larsson S 1995 Till frågan om Metoden 2. *META Medeltidsarkeologisk tidskrift* 1995:2
- Larsson S & Johansson Hervén C 1998 Käll-materialsproduktion och förståelse-horisonter i stadsarkeologin. *META Medeltids-arkeologisk tidskrift* 1998:2.
- Larsson S & Saunders T 1996 Rummet, ordningen och arkitekturen – en social analys av ett medeltida maktcentrum. *META Medeltids-arkeologisk tidskrift* 1996:1.
- Lindsten M 1966 Rapport över marin-arkeo-

- logisk undersökning vid Hultaby borg. ATA dnr:426/66. Otryckt rapport.
- Lovén C 1996 *Borgar och befästningar i det medeltida Sverige*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar. Antikvariska Serien 40. Stockholm.
- Lundqvist L & Stibéus M 1999 *Aranaesborgen: en arkeologisk undersökning 1999: en förstudie kring en medeltida borg i Västergötland*. Göteborg.
- Malmer B 1980 *Den senmedeltida penningen i Sverige. Svenska brakteater med krönt huvud och krönta bokstäver*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar Antikvariska serien 31. Stockholm.
- Mildner C-A 1967 Borganläggningen på Bosholme. *Urshults krönika*.
- Mogren M 1995a Borgforskning förr och nu. *Lindholmen. Medeltida riksborg i Skåne*. Red M Mogren & J Wienberg. Lund Studies in Medieval Archaeology 17. Stockholm.
- Mogren M 1995b The Bailiff's Craftsmen. A Study of Two Administrative Castles from the Fifteenth Century. *Thirteen Essays on Medieval Artefacts. Meddelanden från Lunds universitets historiska museum 1993-94*.
- Mogren M & Wienberg J (red) 1995 *Lindholmen. Medeltida riksborg i Skåne*. Lund Studies in Medieval Archaeology 17. Stockholm.
- Myrdal J 1999 *Jordbruket under feodalismen 1000-1700. Det svenska jordbrukets historia*. Stockholm.
- Olsson H 1948 Hultaby medeltida borganläggning. *Meddelanden från Norra Smålands Fornminnesförening och Jönköpings läns hembygdsförbund XXI*. Jönköping.
- Parker Pearson M & Richards C 1994 Ordering the world: perceptions of architecture, space and time. In *Architecture and Order. Approaches to Social Space*. Ed M Parker Pearson & C Richards. London.
- Samson R 1990 (ed) *The Social Archaeology of Houses*. Edinburgh.
- Staecker J 1999 *Rex regum et dominus dominorum. Die wikingerzeitlichen Kreuz- und Krucifixanhänger als Ausdruck der Mission in Altdänemark und Schweden*. Lund Studies in Medieval Archaeology 23. Stockholm.
- Stibéus M 1986 *Piksborg – inte bara en fogdeborg. Ett medeltida gränsfäste i Finnveden*. C-uppsats i medeltidsarkeologi. Lunds universitet. Stencil.
- Stibéus M 1992 Ed och Trollaborg – by, gård, borg och sägen. *Borgar från forntid och medeltid i Västsverige*. Arkeologi i Västsverige 5. Göteborgs arkeologiska museum. Göteborg.
- Stibéus M 1997 Edshult – en medeltida sätesgård i Södra Vedbo. *Det nära förflutna – om arkeologi i Jönköpings län. Småländska kulturbilder*.
- Svenskt Biografiskt Lexikon. 1858-59. Andra bandet. Örebro.
- Thompson M 1995 *The Medieval Hall. The Basis of Secular Domestic Life 600-1600 A.D.* Guildford.
- Thordeman B 1920 *Alsno hus. Ett svenskt medeltidspalats i sitt konsthistoriska sammanhang*. Stockholm.
- Tuulse A 1951 *Kronobergs slottsruin*. Kungl. Vitterhets och Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar del 76. Stockholm.
- Werne F 1980 *Allmogens byggnadskultur, förvandling och upplösning intill 1900-talets början*. Göteborg.

MUNTLIGA KÄLLOR

Jan Agertz Jönköpings läns museum.

Torbjörn Sjögren Kalmar läns museum.

Jörn Staecker Arkeologiska institutionen,
Lunds universitet.

SAMMANSTÄLLNING AV FYN- DEN FRÅN HULTABY.

Nedanstående fyndsammanställning bygger på den fyndkatalog över Hultaby-fynden som finns på Statens Historiska Museum i Stockholm där fynden från Hultaby förvaras under nr SHM 27 230, samt de fynd som hittades 1999. Även dessa få fynd har tillförts SHM. Vid sidan om de fynd som nedan tillförts olika byggnader och delar av borgen finns även en del fynd som saknar närmre fynduppgift. Dessa saknas i denna sammanställning. För mer detaljerade uppgifter kring fynden hänvisas till fynd-katalogen på SHM. Någon omregistrering av fynden från 1930-talets undersökning har inte kunnat ske inom ramen för detta projekt.

Fynd från borgplatån

Beslag, järn 2 st
Blystycke 1 st
Dörrstapel 14 st
Hasp 3 st
Hästska 2 st
Hätskosöm 3 st
Järnföremål, obestämt 4 st
Ljuspipa 1 st
Mejsel 1 st
Märla 4 st
Pilspets 1 st
Remändesbeslag 1 st
Slaggstycke 1 st
Sländtrissa, förarbete 1 st
Spik 1722 st
Djurben 263 st

Fynd från borghuset (huvudsakligen från källaren)

Beslag, järn 29 st
Blosshållare 1 st
Bult, järn 1 st
Dörrstapel 7 st
Gångjärn 2 st
Hästska 1 st
Hätskosöm 1 st
Järnföremål, obestämt 1 st

Låsöverfall 1 st
Märla 3 st
Oljelampa ? 1 st
Rigel 1 st
Spik 3270 st
Spjutspets 1 st
Djurben 189 st

Fynd från rundtornet

Beslag, järn 7 st
Hästska 2 st
Hästkosöm 2 st
Ljuspipa 1 st
Låskolv 1 st
Murslev 1 st
Märla 4 st
Nyckelskylt 1 st
Skena, järn 1 st
Smälta 1 st
Spik 55 st
Överfallsbeslag 2 st
Djurben 179 st

Fynd från borggården

Beslag, järn 1 st
Bult, järn 1 st
Gångjärn 1 st
Hästska 1 st
Järnfragment 1 st
Spik 17 st
Djurben 2 st

Fynd från hus I

Beslag, järn 4 st
Brodd 1 st
Bronsbleck/fragment 4 st
Bronsgryta, fragment 1 st
Bygel, järn 1 st
Dörrstapel 4 st
Eldslagningssten 2 st
Fackelhållare 1 st
Grepe 1 st
Griffel 1 st
Hake, järn 3 st
Hylsa 1 st
Hästska 8 st

Hästkosöm 15 st
Järnföremål, obestämda 5 st
Kam 1 st
Kniv 13 st
Ljuspipa 1 st
Låsmärla 1 st
Mynt 3 st
Märla 4 st
Pilspets 2 st
Ring 3 st
Skära ? 1 st
Slagg 20 st (3,6 kg)
Sländtrissa 9 st (5 hela, 4 förarbeten)
Spik 144 st
Sporre, fragment 3 st
Syl 2 st
Ten, brons 1 st
Ten, järn 2 st
Torne 1 st
Spatel ? 1 st
Ögla 1 st
Djurben 176 st

Fynd från hus II

Beslag, järn 3 st
Bryne, skiffer 1 st
Dörrstapel 6 st
Eldslagningssten 1 st
Hake, järn 1 st
Hasp 1 st
Järnstycke 1 st
Mynt 1 st
Märla 1 st
Skrapa, flinta 1 st
Spik 53 st
Ten, brons 1 st
Djurben 1 st

Fynd från hus III

Beslag, järn 4 st
Dörrstapel 5 st
Gångjärn/-beslag 3 st
Hasp 1 st
Hästkosöm 1 st
Mungiga ? 1 st
Märla 2 st

Remändesbeslag 1 st
Spik 22 st
Ögla 1 st
Djurben 3 st

Fynd från hus IV

Beslag, järn 3 st
Blosshållare 1 st
Dörrstapel 2 st
Järnföremål, obestämt 1 st
Hästsosöm 6 st
Keramik 1 st
Kniv 4 st
Krok 1 st
Märla 2 st
Pilspets 1 st
Spik 149 st
Ten, järn 4 st
Djurben 115 st

Fynd från hus V

Beslag, järn 1 st
Järnfragment 1 st
Gångjärnsbeslag 2 st

Fynd från hus VI

Dörrstapel 1 st
Hästsosöm 3 st
Spik 10 st
Sölja 1 st
Ten, järn 1 st

Fynd från hus VII

Beslag, järn 2 st
Bult, järn 1 st
Dörrstapel 1 st
Hästsosöm 2 st
Hästsosöm 3 st
Märla 1 st
Spik 71 st
Ten, järn 2 st
Ullsax 1 st
Djurben 2 st

Fynd från hus VIII 1934-36

Beslag, järn 4 st
Borr 2 st
Brodd 1 st
Bult, järn 1 st
Dörrstapel 161 st
Hästsosöm 1 st
Kniv 10 st
Ljuspipa 1 st
Mejsel 1 st
Märla 3 st
Ring 1 st
Slagg
Spik 256 st
Sprint 1 st
Treudd 1 st

Fynd från hus VIII 1999

Beslag ?, järn 1 st
Hästsosöm 2 st
Korsförmigt hängsmycke, vitmetall 1 st
Ringspänne 1 st
Spik 5 st
Tegelfragment 1 st

Fynd från hus IX

Dörrstapel 1 st
Hake, järn 2 st
Hank 1 st
Hästsosöm 2 st
Kniv 2 st
Lansspets ? 1 st
Märla 1 st
Nitbricka 1 st
Näver 3 st
Skära/lie ? 1 st
Spik 40 st

Fynd från hus X

Beslag, järn 4 st
Bronsfragment 1 st
Bult, järn 8 st
Dörrstapel 2 st
Hake 1 st
Hästsosöm 1 st
Hästsosöm 1 st
Järnklump 1 st

Kniv 1 st
Nit 2 st
Pilspets 1 st
Ring 1 st
Slagg 5 st
Spik 50 st
Djurben 3 st

Fynd från hus XIII

Brodd 1 st
Dörrstapel 1 st
Hästkosöm 4 st
Märla 2 st
Ring 1 st
Slagg 1 st
Spik 14 st
Ögla 1 st

Report Series

1. TOM OHLSSON, *Vikingars vardag. En utställning om Löddeköpinge. Utställningskatalog 1976.*
2. LARS LARSSON, *Stenåldersjägare i inlandsmiljö. Utställningskatalog 1977.*
3. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1976–30.6.1977.*
4. BOZENA & MAREK WYSZOMIRSKI, *Stenålderns ekonomi. Utställningskatalog 1978.*
5. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1977–30.6.1978.*
6. LARS LARSSON, *Problemställning och metod för undersökning av mossboplatsen Ageröd V. Undervisningsmaterial 1979.*
7. BERTA STJERNQUIST, *Kompendium i djurornamentik 1969.* Illustrationer av Johan Callmer. 1970. Stencil. (Reprinted 1979).
8. KRISTINA JENNBERT SPÅNG, *Från jägare till bonde. Utställningskatalog 1979.*
9. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1978–30.6.1979.*
10. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1979–30.6.1980.*
11. TOM OHLSSON, *Löddeköpingeundersökningen 1981. Undersökning av fastigheten 30:9. Utgångspunkter och problemställningar. Löddeköpingeundersökningen VI.*
12. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1980–30.6.1981.*
13. LARS LARSSON, *Skateholmsprojektet – En utställning om ett fångstsamhälle för 7000 år sedan. Utställningskatalog 1982.*
14. *Den medeltida byn. Kompendium i bosättningshistoriska frågor och problem.* (Ed. Erik Cinthio). 1982.
15. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1981–30.6.1982.*
16. BIRGITTA HÅRDH, *Foteviken – handelsplats eller ledungshamn? Utställningskatalog 1983.*
17. *Struktur och förändring i bronsålderns samhälle. Rapport från det tredje nordiska symposiet för bronsåldersforskning i Lund 23–25 april 1983* (Ed. Berta Stjernquist).
18. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1982–30.6.1983.*
19. P.O. PERSSON & E. PERSSON, *Report on the anthropometrics of the skeletons from the early medieval cemetery in Löddeköpinge (Scania, S. Sweden). The Löddeköpinge Investigation V.*
20. *Perspective on archaeological theory and method.* (Ed. Berta Stjernquist) 1984.
21. OVE PERSSON and EVY PERSSON, *Anthropological report on the Mesolithic graves from Skateholm, Southern Sweden. I. Excavation Seasons 1980–1982.*
22. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1984–30.6.1985.*
23. BIRGITTA HÅRDH, *Grunddragen i Nordens förhistoria. Kompendium för AK 001.*
24. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1984–30.6.1985.*
25. BERTIL HELGESSON & MIKAEL JARDBRINK, *Forskaren och personen Gordon Childe.* 1985.
26. *Det sydsvenska kulturlandskapets förändring under 6000 år. Ystadsprojektet. En utställning om människan och miljön ur ett tvärvetenskapligt perspektiv. Utställningskatalog 1986.*
27. BIRGITTA HÅRDH & KENNETH JONSSON, *Fyndet i chiffonjén. Utställningskatalog 1986.*
28. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1985–30.6.1986.*
29. MATS G. LARSSON, *Hamnor, husbyar och ledung.* 1987.
30. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1986–30.6.1987.*
31. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1987–30.6.1988.*

32. *Gravskick och gravdata. Rapport från arkeologidagarna, 13–15 januari 1988* (Eds. E. Iregren, K. Jennbert, L. Larsson). 1988.
33. *Faunahistoriska Studier tillägnade Johannes Lepiksaar: Symposium 26 maj 1988.* (Eds. E. Iregren, R. Liljekvist).
34. *Arkeologi och religion. Rapport från arkeologidagarna 16–18 januari 1989* (Eds. L. Larsson, B. Wyszomirska).
35. BOZENA WYSZOMIRSKA. *Bildkompendium för AK 001. Stenåldern.* 1990.
36. *Stridsyxekultur i Sydskandinavien* (Ed. L. Larsson). 1990.
37. INGER HÅKANSSON. *Bildkompendium för AK 001. Bronsåldern.* 1990.
38. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1988–30.6.1989.*
39. LEIF SAHLQVIST, *Landskapsgeometri och astronomi i forntiden.* 1990.
40. *Arkeologi och makt. Rapport från arkeologidagarna 15–17 januari 1990.* (Eds. L. Larsson & E. Ryberg). 1991.
41. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1989–30.6.1990.*
42. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1990–30.6.1991.*
43. *Contacts across the Baltic Sea during the Late Iron Age.* (Eds. Birgitta Hårdh & B. Wyszomirska-Werbart). 1992.
44. EVA ANDERSSON, *Inte utan en tråd. Kompendium i textilteknik och klädnad för ARK 021.* 1992.
45. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1991–30.6.1992.*
46. *Populations of the Nordic countries. Human population biology from the present to the Mesolithic.* Proceedings of the Second Seminar of Nordic Physical Anthropology. (Eds. E. Iregren & R. Liljekvist). 1993.
47. BIRGITTA HÅRDH, *Grunddragen i Nordens förhistoria.* Kompendium för ARK 021.
48. *Bronsålderns gravhögar.* Rapport från ett symposium i Lund 15.XI–16.XI 1991. (Ed. Lars Larsson) 1993.
49. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1992–30.6.1993.*
50. BJÖRN MAGNUSSON STAAF, *An Essay on the Theory of History in Swedish Archaeology.* 1994.
51. *Utvärdering av grundutbildningen vid Arkeologiska institutionen. Lunds universitet 1994.* (Ed. Deborah S. Olausson). 1994.
52. *Arkeologi och etik.* Seminarium för arkeologer och osteologer 9 december 1993. (Eds. Elisabeth Iregren & Bozena Werbart). 1994.
53. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1993–30.6.1994.*
54. *Arkeologi och förmedling.* Rapport från arkeologidagarna 18–19 januari 1994. (Eds. Eva Andersson, Mikael Dahlgren & Kristina Jennbert). 1995.
55. *I Adams barn...* En diskussion om etiska aspekter på museiförvaring och återbegravning av medeltida skelettmaterial. (Eds. Elisabeth Iregren & Lars Redin). 1995.
56. BOZENA WYSZOMIRSKA. Reviderad av PER KARSTEN. *Bildkompendium för ARK 301. Stenåldern.* 1995.
57. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1994–30.6.1995.*
58. EVA ANDERSSON, *Textilproduktion i arkeologiska kontext, en metodstudie av yngre järnåldersboplatser i Skåne.* 1996.
59. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.7.1995–31.12.1996.*
60. ANNE CARLIE & EVA KRETZ, *Sätt att se på fornlämningar. En teoretisk och metodisk grund för värdebedömning inom kulturmiljövården.* 1998
61. GUNHILD ERIKSDOTTER, GUNILLA GARDELIN & PIA WALLIN, *Från byggnad*

till dokument. 1998

62. EVA ANDERSSON, *Inte utan en tråd*. Kompendium i textilteknik och klädnad. Arkeologi och medeltidsarkeologi. 1998.
63. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.1 1997–31.12.1997*.
64. *Att gräva agrarhistoriska lämningar. Rapport från ett seminarium i Lund 1998*. (Ed. Mats Riddersporre) 1999
65. *Han Hon Den Det. Att integrera genus och kön i arkeologi*. (Eds. C. Caesar, I. Gustin, E. Iregren, B. Petersson, E. Rudebeck, E. Räf & L. Ströbeck). 1999.
66. FREDRIK SVANBERG, *I skuggan av vikingatiden. Om Skåne, Halland, Blekinge och Själland*. 1999.
67. EVA ANDERSSON, *The common thread textile production during the late Iron Age – Viking Age* (translated by Märit Gaimster). 1999.
68. MARTIN HANSSON, *Agundaborg och Källarholmen – två medeltida "borgar" i Småland*. Rapport över arkeologiska undersökningar av Agundaborg, RAÄ 39, Agunnaryd socken och Källarholmen, RAÄ 31, Ryssby socken, Ljungby kommun, Kronobergs län. 1999.
69. *De långa schaktens arkeologi: en utvärdering och analys av de infrastrukturella snitten genom landskapet* (Ed. Mats Anglert) (In press).
70. Institute of Archaeology, University of Lund, *Annual Report 1.1 1998–31.12.1998*.
71. *Artefakter arkeologiska ting. En bok om föremål ur ett arkeologiskt perspektiv* (Ed. Anders Högberg) 2000.
72. KAJ BORG, *Eketorp*. (In print).
73. MARTIN HANSSON, *Jarlens residens. Gammal och ny arkeologi på Hultaby borg*. 2000.

